

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME PROGRAMI

**MUHASEBE BİLGİ KALİTESİ AÇISINDAN KURUMSAL SOSYAL
SORUMLULUK, KAZANÇ YÖNETİMİ VE FİNANSAL PERFORMANS İLİŞKİSİ**

DOKTORA TEZİ

Ömer YAZAN

KASIM-2015

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME PROGRAMI

**MUHASEBE BİLGİ KALİTESİ AÇISINDAN KURUMSAL SOSYAL
SORUMLULUK, KAZANÇ YÖNETİMİ VE FİNANSAL PERFORMANS İLİŞKİSİ**

DOKTORA TEZİ

Ömer YAZAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Uğur KAYA

KASIM-2015

TRABZON

ONAY

Ömer YAZAN tarafından hazırlanan “Muhasebe Bilgi Kalitesi Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Kazanç Yönetimi ve Finansal Performans İlişkisi” adlı bu çalışma 06/11/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEEN (Başkan)

.....

Prof. Dr. Dursun ARIKBOĞA

.....

Prof. Dr. Kıymet TUNCA ÇALİYURT

.....

Prof. Dr. Uğur KAYA (Danışman)

.....

Yrd. Doç. Dr. Nuri BALTACI

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .../.../2015

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Ömer YAZAN

06/11/2015

ÖNSÖZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma, muhasebe literatürü için güncel kavramlar olan “kurumsal sosyal sorumluluk” ve “kazanç yönetimi” arasında varabilecek bütünsel bir ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Bu bağlamda kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimine yönelik uygulamaların birbirleriyle ve işletmelerin finansal performanslarıyla ilişkisi ele alınmış, söz konusu ilişki muhasebe bilgi kalitesi açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve muhasebe bilgi kalitesi kavramlarına yönelik olarak ilgili bölümlerde gerekli tanımlamaları da içeren ayrıntılı literatür incelemeleri sunulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ampirik bir araştırma gerçekleştirilerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında en büyük pay, değerli hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Uğur KAYA'ya aittir. Muhasebe alanındaki çalışmalara ilgi duymama sağlayan, yüksek lisans ve doktora eğitimimin her aşamasında beni destekleyen, akademik birikimini öğrencileriyle sınırsızca paylaşan değerli hocama derin bir minnettarlıkla sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, yüksek lisans ve doktora eğitimim esnasında kendisinden aldığım bilgilerle yolumu aydınlatan, bu çalışmayı hassasiyetle değerlendirerek büyük katkılar sunan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Yusuf SÜRME'ne minnetlerimi sunarım.

Çalışmanın analiz sürecinde ne zaman ihtiyaç duysam bana yardımcı olan, değerli hocalarım Sayın Yrd. Doç. Dr. Nuri BALTAÇI'ya ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Pınar HAYALOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım. Son olarak tüm yaşantıma borçlu olduğum ve bütün başarılarımın arkasında olan sevgili aileme ve akademik hayatın zorluklarını benimle birlikte göğüsleyen ve her daim yanımda olarak beni teşvik eden eşim Selvet YAZAN'a bana sundukları her şey için teşekkürlerimi sunarım.

Trabzon, Kasım 2015

Ömer YAZAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK VE MUHASEBE ETKİLEŞİMİ.....	4-37
1.1. Genel Açıklama	4
1.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Tanımı ve Açıklaması	4
1.2.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Modelleri	8
1.2.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Teorileri.....	16
1.2.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Alanları.....	18
1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Muhasebe İlişkisi	20
1.3.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Raporlama İlişkisi	24
1.3.1.1. Sosyal Muhasebe ve Sosyal Raporlama	24
1.3.1.2. Sürdürülebilirlik Muhasebesi ve Sürdürülebilirlik Raporlaması	28
1.3.1.3. Tümüleşik Raporlama	31
1.3.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk - Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları İlişkisi	33

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUHASEBE MANİPÜLASYON YÖNTEMİ OLARAK KAZANÇ YÖNETİMİ VE MUHASEBE BİLGİ KALİTESİ İLİŞKİSİ.....	38-76
2.1. Genel Açıklama	38
2.2. Muhasebe Manipülasyonu Kavramının Tanımı ve Açıklaması	38
2.3. Kazanç Yönetimi Kavramının Tanımı ve Açıklaması	42
2.3.1. Kazanç Yönetiminin Türleri	45
2.3.2. Kazanç Yönetiminin Teorileri.....	47
2.3.3. Kazanç Yönetiminin Amaçları.....	49
2.3.4. Kazanç Yönetimine İlişkin Uygulama Örnekleri.....	53
2.3.5. Kazanç Yönetiminin Ölçümü.....	55
2.4. Muhasebe Bilgi Kalitesi Kavramının Tanımı ve Açıklaması.....	61
2.5. Kazanç Yönetimi ve Muhasebe Bilgi Kalitesi İlişkisi	64
2.5.1. Kazanç Yönetimi - Muhasebe Bilgi Kalitesi ve Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları İlişkisi	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK, KAZANÇ YÖNETİMİ VE FİNANSAL PERFORMANS İLİŞKİSİ	77-110
3.1. Genel Açıklama	77
3.2. Literatür Taraması.....	78
3.3. Hipotezlerin Geliştirilmesi	84
3.4. Araştırma	86
3.4.1. Araştırmanın Örneklemi.....	86
3.4.2. Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Hesaplanması.....	87
3.4.2.1. Kazanç Yönetimi Değişkeninin Hesaplanması	88
3.4.2.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değişkeninin Hesaplanması	91
3.4.2.3. Denetim Zorluğu Değişkeninin Hesaplanması.....	93
3.4.2.4. Finansal Performans Değişkenlerinin Hesaplanması.....	93
3.4.2.5. Kontrol Değişkenlerin Hesaplanması	94
3.4.3. Verilerin Analizi.....	95

3.4.3.1. Panel Veri Analizi.....	95
3.4.3.1.1. Sabit Etkiler ve Tesadüfi Etkiler Modelleri	98
3.4.3.2. Araştırmanın Modelleri.....	99
3.4.3.3. Araştırmanın Bulguları ve Bulguların Yorumlanması	101
SONUÇ VE ÖNERİLER	111
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	117
ÖZGEÇMİŞ	137

ÖZET

İşletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı, çıkar gruplarına, topluma ve doğal çevreye yönelik yapıcı uygulamalarda bulunulmasını ifade etmektedir. Bu anlayışın bir yansımasının güvenilir finansal tablolar hazırlamak ve sunmak olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan kazanç yönetimi ise muhasebe işlemlerini manipüle ederek gerçek dışı raporlamalara neden olmakta ve dolayısıyla muhasebe bilgi kalitesini düşürmektedir. Hem kurumsal sosyal sorumluluk hem de kazanç yönetimi uygulamaları işletmelerin finansal performansını etkilemekte veya bu performanstan etkilenmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, muhasebe bilgi kalitesi açısından kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Çalışmada yukarıdaki amaç çerçevesinde oluşturulan hipotezlerin test edilmesi için bir araştırma planlanmış, söz konusu araştırma için gerekli veriler, Borsa İstanbul (BİST) Sınai endeksinde hisse senetleri işlem gören 81 adet sanayi işletmesinin 2005-2012 yılları arasında yayınladıkları finansal tablolar, faaliyet raporları, kurumsal yönetim uyum raporları ve sosyal sorumluluk raporlarından elde edilmiştir. Her veri grubu için 648 gözlem yapılarak bir veri seti oluşturulmuş ve bu veri seti araştırmanın modelleri bağlamında panel veri analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre; işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının kazanç yönetimini sınırlandırdığı ve buna bağlı olarak da muhasebe bilgi kalitesinin artabileceği öne sürülebilir. Ayrıca söz konusu bulgular, finansal performans artışının kazanç yönetimini artırdığına işaret etmektedir. Ek olarak, işletmelerde denetim zorluğu ve borç kullanımındaki artışın kazanç yönetimini artırdığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, incelenen işletmelerde sahiplik yoğunlaşmasının kazanç yönetimini düşürebildiği belirlenmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Kazanç Yönetimi, Muhasebe Bilgi Kalitesi, Finansal Performans

ABSTRACT

Corporate social responsibility conception expresses constructive implementations for stakeholders, society and natural environment. A reflection of this conception in business can be expressed as to prepare and present reliable financial statements. On the other hand, earnings management causes delusive reporting by manipulating accounting transactions and thus, it decreases accounting information quality. Both implementations of corporate social responsibility and earnings management influence the financial performances of business or they are influenced by this performance. Thus, the purpose of this study is to reveal the relation between corporate social responsibility, earnings management and financial performance, according to accounting information quality.

In this study, a research has been planned for being tested hypothesis that occurred in the light of aim above, required data for research in point, has been collected from financial statements, annual reports, corporate governance compliance reports and social responsibility reports that were published by 81 industrial business, whose stocks were traded in Borsa Istanbul (BIST) Industrial index, between the years of 2005-2012. The data set has been generated by making 648 observations for every data groups and this data set has been examined by panel data analysis method, in the context of research models. According to research findings; it may be asserted that corporate social responsibility implementations restrict earnings management in business and therefore accounting information quality will be able to increase because of this restriction. Findings refer that, increase in financial performance enhances earnings management. Additionally auditing challenges, profit growth and increase in borrowing raise earnings management. However, it has been determined that ownership concentration may reduce the earnings management in investigated business. Moreover, it couldn't be determined a meaningful relation between corporate social responsibility and financial performance.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Earnings Management, Accounting Information Quality, Financial Performance

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Kazanç Yönetimini Oluşturan Koşullar ve Teşvik Edici Unsurlar	50
2	Kazanç Yönetiminin Tespiti İçin Geliştirilen Yaklaşımlar	58
3	Modelde Kullanılan Değişkenler	101
4	Tanımlayıcı İstatistikler	102
5	Korelasyon Matrisi	103
6	Model I'in Analiz Sonuçları	104
7	Model II'nin Analiz Sonuçları	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şeklin Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Carroll'un Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi	10
2	Üç Alanlı Kurumsal Sosyal Sorumluluk Modeli	13
3	İşletmelerde Kurumsal Raporlama Anlayışının Dönüşümü	33
4	Muhasebe Manipülasyon Yöntemleri	41
5	Kazanç Yönetimini Sınırlandıran ve Artıran Unsurlar	109

KISALTMALAR LİSTESİ

Ar-Ge	: Araştırma-Geliştirme
A4S	: Accounting for Sustainability (Sürdürülebilirlik İçin Muhasebe)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST	: Borsa İstanbul
CERES	: The Coalition for Environmentally Responsible Economies (Çevreye Karşı Sorumlu Ekonomiler Koalisyonu)
GRI	: Global Reporting Initiative (Küresel Raporlama Girişimi)
G8	: Group of Eight (Sekizler Grubu)
G20	: Group of Twenty (Yirmiler Grubu)
IIRC	: The International Integrated Reporting Council (Uluslararası Tümüleşik Raporlama Konseyi)
KLD	: Kinder, Lydenberg ve Domini
SKD	: İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UMS	: Uluslararası Muhasebe Standartları
WBCSD	: World Business Council for Sustainable Development (Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi)

GİRİŞ

Kar amacı güden işletmeler, topluma doğrudan ya da dolaylı olarak pek çok fayda sağlamaktadırlar. Mal ve hizmetlerin üretimi ve ticareti, çalışabilir nüfusa iş olanakları sunulması ve sosyal güvence sağlanması, vergi ödeyerek devletin bütçe gelirlerinin artmasına yardımcı olunması vb. söz konusu faydalara örnek olarak gösterilebilir. Ancak nihai amaçları kar etmek ve karlılığı sürdürülebilir kılmak olan pek çok işletmenin, büyüklüklerini ve iş hacimlerini artırarak hatta çokuluslu şirketlere dönüşerek küresel ölçekte faaliyette buldukları görülmektedir. İşletmelerin bu faaliyetleri sonucunda insan yaşamını ve doğal çevreyi tehdit edebilecek boyutlarda bir dizi olumsuz etkinin açığa çıkmasına sebep oldukları da bilinmektedir. Bu durumun en çarpıcı ve güncel örneklerinden biri olarak, İngiliz petrol şirketi British Petroleum (BP)'un okyanus yüzeyinin 1 500 metre derinliğinden ham petrol çıkaran “*Deepwater Horizon*” isimli petrol platformunda 20. 04. 2010 tarihinde yaşanan patlama ve platformun batması sonucu başlayan ham petrol sızıntısı verilebilir. Sızıntı 85 gün sürmüş ve tarihin en büyük çevre felaketlerinden birisi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu sızıntıda yaklaşık 4 000 000 varil ham petrol okyanus sularına karışmış, Meksika Körfezi'nin neredeyse tamamı kirlilikten olumsuz etkilenmiş, milyonlarca deniz canlısı yok olurken sızıntının uzun vadeli olumsuz etkilerinin ise henüz bilinemediği açıklanmıştır (Hoffman ve Jennings, 2010).

İşletme faaliyetlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen çıkar grupları, doğal çevreye ve insan hayatına zararlı faaliyetlerin sınırlandırılması yönünde baskı yapan ve talepleri göz ardı edilemeyecek bir güç unsuru olarak açığa çıkmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk kavramının bu güç unsurunun dengelenmesi ya da “*ikna edilmesi*” amacıyla geliştirildiği söylenebilmektedir (Aydın, 2009; Fleming ve Jones, 2013). İşletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarının, sebep oldukları olumsuz çevresel ve sosyal etkilerin telafisi yönünde bir gereklilik olduğu, böylece toplumsal çevreleriyle birlikte kendilerini de sürdürülebilir kıldıkları ifade edilmektedir (Gürol ve diğerleri, 2010:141).

Çıkar gruplarının işletme faaliyetleri üzerindeki dolaylı kontrolü, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim vurgusunun yapılmasına sebep olmuştur. Bu anlayışa sahip işletme yönetimlerinin güvenilir finansal tablolar hazırlamaları ve sunmaları beklenecektir. Bununla birlikte işletme yöneticileri, toplumsal algıyı işletmeleri ve kendileri lehine değiştirerek piyasadaki güvenilirliklerini sürdürmek, prim almak, kolaylıkla kredi temin etmek, vergi avantajı sağlamak, hisse senetlerinin piyasa değerini yükseltmek, yeni iş imkanları elde etmek, karlılığı sürdürmek vb. amaçlarla kazanç yönetimi olarak bilinen muhasebe manipülasyonlarına başvurabilmektedir (Mudford ve Comiskey, 2002:61). İşletmenin finansal durumu ile ilgili eksik ya da yanlış bilgi verilmesi sonucunu doğuran kazanç yönetimi uygulamaları, muhasebe bilgi kalitesini düşürerek çıkar gruplarının işletmeyle ilgili hatalı ekonomik kararlar almalarına sebep olmaktadır (McNichols ve Stubben, 2008:1575).

İşletmeler kurumsal sosyal sorumluluğu, şeffaf ve hesap verebilir yönetim anlayışlarının bir dışavurumu olarak göstermektedir. Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluğun bir yansıması da topluma güvenilir finansal tablolar hazırlamak ve sunmak olmalıdır. O halde kazanç yönetimi uygulamalarıyla finansal tablo bilgilerinin manipüle edilmesinin, kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesiyle belirli bir düzeyde engellenmesi beklenebilir. Zira kurumsal sosyal sorumluluğun, kazanç yönetimini kısıtlayabilen bir unsur olması, çıkar gruplarına sunulan muhasebe bilgilerinin kalitesinin de artacağı anlamına gelebilecektir.

Kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimi uygulamalarının işletmelerin finansal performanslarıyla önemli bir etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları sonucu toplum nezdinde elde edilen olumlu imajın işletmelere kar artışı olarak geri dönmesi beklenebilmektedir. Bununla birlikte kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının belirli bir maliyeti olduğundan bu uygulamaların finansal performansı yüksek ve karlı işletmelerde gözlenmesi de olağandır. Muhasebe bilgi kalitesini düşüren kazanç yönetimi uygulamaları sonucu sözgelimi vergi avantajı elde etmek istendiği dönemlerde finansal performansın düştüğü, hisse senetlerinin piyasa değerinin yükseltmek istendiği dönemlerde ise finansal performansın arttığı görülmektedir. Bu düşüncelere dayalı olarak hazırlanan çalışma, “*İşletmelerde muhasebe bilgi kalitesi açısından kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, kazanç yönetimi ve*

finansal performans arasında nasıl bir ilişki vardır?” sorusuna yanıt aramaktadır. İlgili literatür incelendiğinde önceki çalışmaların kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimi arasındaki ilişkiye, kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasındaki ilişkiye ya da kazanç yönetimi ve finansal performans arasındaki ilişkiye odaklandıkları görülmektedir. Bu çalışma ise işletmelerde muhasebe bilgi kalitesi açısından kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans arasında bütünsel bir ilişki kurarak ilgili literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda çalışmanın bölümleri genel hatlarıyla aşağıdaki biçimde hazırlanmıştır;

Birinci bölümde, kurumsal sosyal sorumluluk kavramının tanımı, modelleri ve alanları açıklanmış, kurumsal sosyal sorumluluk ve muhasebe etkileşimi sosyal raporlama, sürdürülebilirlik raporlaması ve tümleşik raporlama bağlamında ele alınmış ve kavramın Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları’yla ilişkisi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, bir muhasebe manipülasyon yöntemi olarak kazanç yönetimi kavramının tanımı, türleri, teorileri ve amaçları açıklanmış, kazanç yönetimine ilişkin uygulama örnekleri ve ölçüm yöntemleri belirtilmiş, muhasebe bilgi kalitesi kavramı ayrıntılı olarak ele alınarak, kazanç yönetimi, muhasebe bilgi kalitesi ve Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları ilişkisi açıklanmıştır.

Son bölümde ise muhasebe bilgi kalitesi açısından kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans ilişkisini tespit etmek üzere bir literatür taraması yapılarak hipotezler geliştirilmiş, bu hipotezleri test etmek üzere Borsa İstanbul (BİST) Sınai Endeksi kapsamında hisse senetleri işlem gören 81 adet sanayi işletmesinden 2005-2012 yılları arasında elde edilen veri setine dayalı olarak bir araştırma yapılmış, araştırmanın modelleri panel veri analizi yöntemi ile incelenmiş ve elde edilen bulguların yorumlanması yoluyla yukarıdaki unsurlar arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Çalışma, genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç ve öneriler kısmıyla sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK VE MUHASEBE ETKİLEŞİMİ

1.1. Genel Açıklama

İşletmeler çeşitli alanlarda faaliyet gösteren ekonomik birimlerdir. Bu faaliyetleri esnasında hem mal ya da hizmet üretimi ve satışı yoluyla üretim/aracılık yapmakta hem de üretim sürecini gerçekleştirmek için ihtiyaç duydukları doğal kaynağı, hammaddeyi, emeği vb. tüketmektedirler. Yalnız bu işlevleri bile işletmelerin faaliyet sürecinde ve sonucunda birbirinden farklı kesimleri yaşam kalitesi, gelir düzeyi, çevre kirliliği, sağlık gibi konularda etkileyebildiklerini göstermek için yeterlidir. Hissedarlar, müşteriler, çalışanlar, rakipler, tedarikçiler, borç verenler, yatırımcılar, devlet, toplum ve doğal çevre olarak sayılabilecek ve çıkar grupları olarak adlandırılan bu kesimlerin birbirinden farklı ihtiyaç ve beklentilerine daha duyarlı olarak faaliyet gösterilmesi gerekliliği kurumsal sosyal sorumluluk kavramını gündeme getirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu kavramla ilgili açıklamalar yapılmış ve devamında muhasebe literatürü için güncel bir konu olan kurumsal sosyal sorumluluk ve muhasebe etkileşimi üzerinde durulmuştur.

1.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Tanımı ve Açıklaması

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı üzerinde literatürde birbirinden farklı tanımlamalar yer almaktadır. Bunun başlıca sebeplerinden biri kavramın ilk kullanıldığı dönemlerdeki anlamının zaman içinde farklılaştırılmış ve genişletilmiş olmasıdır. Sanayi devriminden 1960'lı yıllara kadar “*kurumsal sosyal sorumluluk*” kavramının yerine “*işletmenin sosyal sorumluluğu*” kavramı kullanılmıştır. Literatürde genellikle her iki kavram birbiri yerine kullanılsa da kurumsal sosyal sorumluluk kavramı çok daha kapsamlıdır. Nitekim bu kavram, İngilizce'deki “*corporate social responsibility*” ifadesinden çevrilmiş olup, sözkonusu ifadeye yer alan “*corporate*” kelimesi ile kurumsallığın yanında anonim şirket biçimindeki örgütlere de atıf yapıldığı bilinmektedir.

Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluk kavramı özellikle ilk kullanıldığı ve yaygınlaşmaya başladığı 1960-1980 yılları arasındaki dönemde anonim şirketlerin toplumsal sorumluluklarına gönderme yapılarak kullanılmış (Carroll,1991; Vetica, 1993:67; Carroll,1999; Van Het Hof, 2009: 9), mevcut durumda ise tüm işletmelerin uzun süreli sosyal sorumluluk uygulamalarını kapsayacak nitelikte ele alınmaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı, ortaya çıktığı tarihten günümüze işletme çevresindeki değişimlere bağlı olarak farklı şekilde tanımlanmış ve dolayısıyla kavram üzerinde tanım birliğine varılamamıştır. Bununla beraber, sözkonusu kavramı ana hatlarıyla tanıtmak amacıyla ilgili literatürde yer alan tanımlamalardan birkaçına aşağıda yer verilmiştir.

Bowman (1973:4), kurumsal sosyal sorumluluğu “şirketin ve hissedarlarının uzun vadeli kâr elde etmelerinin sağlanması” şeklinde tanımlamıştır. Şirketlerin hammadde, arazi, işgücü, araç-gereçler, gibi sınırlı üretim faktörlerini kullanarak toplumun ihtiyaç duyduğu ve satın alabileceği ürünleri ürettiklerini belirten Bowman, faaliyet sonucunda kâr elde ederek sosyal sorumluluklarını zaten gerçekleştirdiklerini belirtmiştir. Bowman’a göre kurumsal sosyal sorumluluk karlılık temelli bir yaklaşım olarak fayda/maliyet ilişkisine sahiptir ve çeşitli ekonomik dışsallıkları (uygulamanın başka ekonomik birimlerde oluşturduğu etkiler) bulunmaktadır. Üretim sürecinde hava, su, toprak, ses gibi çevre kirliliklerinin oluşturulması negatif dışsallığa/sosyal maliyetlere (uygulamaların diğer ekonomik birimlere verdiği zararlar), engelli, eski hükümlü vb. gibi toplumsal açıdan dezavantajlı kişilere iş imkânı sunulması ise pozitif dışsallıklara/sosyal faydalara (uygulamaların diğer ekonomik birimlere sağladığı yararlar) örnek olarak verilmektedir.

S.Parakash Sethi (1975) ise kurumsal sosyal sorumluluk bağlamında toplumsal ihtiyaçlara karşı şirket davranışlarını “*sosyal yükümlülük*”, “*sosyal sorumluluk*” ve “*sosyal duyarlılık*” olmak üzere üçe ayırmıştır. ***Sosyal yükümlülük***; şirketin faaliyette bulunduğu piyasanın baskılarının ve yasal düzenlemelerin gerektirdiği zoraki şirket davranışları, ***sosyal sorumluluk***, sosyal yükümlülüğün ötesinde toplumsal kurallara, değerlere ve beklentilere uygun şirket davranışları, ***sosyal duyarlılık*** ise şirketlerin toplumsal baskılara nasıl cevap verdiklerinin değil dinamik bir yapıya sahip olan toplumsal sistem içinde uzun vadede nasıl bir rol üstleneceklerinin önemi şeklinde ifade edilmiştir (Carroll, 1979: 498).

Archie B. Carroll, 1979 yılı ve sonrasında (1991’de ve 2003’te Mark S. Schwartz’la birlikte), kurumsal sosyal sorumluluk kavramını *ekonomik, yasal, ahlaki ve gönüllü sosyal sorumluluk uygulamalarının bir bütünü* şeklinde sınıflandırarak açıklamış ve kavramı işletme performansı ile ilişkilendirmiştir. Bu çalışmalar daha sonraki pek çok araştırma için önemli birer kaynak niteliğinde görülmüştür. Kurumsal sosyal sorumluluk ile finansal performans ve işletme karlılığı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya amaçlayan pek çok çalışma Carroll’un “*kurumsal sosyal performans*” odaklı bu çalışmalarının ardından gelişmiştir (Van Het Hof, 2009:11). Bu sebeple Carroll’un kurumsal sosyal sorumluluk modelleri çalışmanın takip eden kısmında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Kurumsal sosyal sorumluluğu McWilliams ve Siegal (2001) “yasaların gerektirdiği sosyal fayda sağlayan uygulamalar” şeklinde, Johnson ve Scholes (2002) “çıkar gruplarının taleplerini asgari düzeyin üzerinde karşılamak” şeklinde, Whetten (2002) “çıkar gruplarının beklentilerini karşılayan ve ahlaki nitelikli şirket uygulamaları” şeklinde (Banerjee, 2007: 16), Avrupa Birliği Komisyonu (2002) “işletmelerin faaliyet süreçlerini ve çıkar gruplarıyla ilişkilerini herhangi bir zorunluluk olmasa da (gönüllü bir şekilde) toplumsal ve çevresel etkilerini dikkate alarak sürdürmeleri gerektiğini ifade eden bir kavram” şeklinde (Crowther ve Aras, 2008:11), Kotler ve Lee (2005:3) “ekonomik büyümelerini sürdürebilir kılmaları için işletmeler ile çalışanlar ve onların aileleri, işletme bölgesindeki topluluklar ve toplumun geneli arasında hayat kalitelerinin artırılması üzerine yapılmış bir anlaşma” şeklinde ifade etmişlerdir.

Yukarıda yer alan tanım ve açıklamalardan yola çıkılarak ***kurumsal sosyal sorumluluk***; *ekonomik ve yasal zorunluluklarla, ahlaki gerekliliklerle ve/ya da gönüllü olarak, işletmelerin faaliyet süreçlerinin başından sonuna ve olası etkilerine kadar toplumsal beklentilere cevap vermeleri, doğal çevreyi dikkate almaları ve uyum içinde bulunmaları yönündeki yönetsel bilinç ve anlayış* şeklinde tanımlanabilir.

Martinet ve Reynaud (2004) kurumsal sosyal sorumluluğu tarihi gelişim açısından dört aşamada ele almaktadır. Buna göre; *birinci aşamada*, işletmede ekonomik rekabetçilik anlayışının baskın olduğu ifade edilmektedir. *İkinci aşamada*, artan rekabet ve kaynak sıkıntısının etkisiyle doğal çevreden elde edilen bu kaynaklar ile azami düzeyde çıktı elde edilmeye çalışıldığı ifade edilmektedir. *Üçüncü aşamada*, bu kaynakların kısıtlılığının artık

onların sürdürülebilir kılınması için bir kısım projelerin uygulanmasını zorunlu kıldığı ifade edilmektedir. *Dördüncü aşamada* ise hem doğal çevrenin hem de çıkar gruplarının gözetildiği, ortak kazanç anlayışının geliştirildiği bir evreye girildiği ifade edilmektedir (Gürol ve diğerleri, 2010:140-141). Bu yaklaşım işletmelerin hangi ekonomik mecburiyetler nedeniyle kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarında bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelere pek çok ekonomik fayda sağladığı için Hopkins (2007:2) ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için kurumsal sosyal sorumluluğun bir araç olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir. Matten ve Moon (2008)'a göre kavram artık küresel ekonomik sistemin bir parçası haline gelmiş, uluslararası düzenlemeler ve akreditasyon kuruluşlarının beklentileri tüm dünyada bu tür uygulamaları görülebilir kılmıştır (Alakavuklar ve diğerleri, 2009:108). Crowther ve Aras ise (2008:19) bu uygulamaların *hesap verebilirlik, şeffaflık ve sürdürülebilirlik* olmak üzere üç temel ilkeye dayalı olarak gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir.

Urip (2010), kurumsal sosyal sorumluluğun özellikle gelişmekte olan ülkelerde mikro ekonomik kalkınmaya önemli etkileri olduğunu belirttiği çalışmasında işletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetlerinin devlete, bölgedeki nüfusa ve toplumun geneline, işletmenin kendine ve çevreye yönelik sağlayabileceği faydaları şöyle sıralamaktadır (Urip, 2010: 13-14):

- *Devlete sağlayabileceği faydalar*; eğitim, sağlık, alt yapı düzenlemeleri, iyi eğitilmiş iş gücü ve çevreye özen gösterilmesi vb.dir.
- *Bölgedeki nüfusa ve toplumun geneline yönelik faydalar*; insanların mevcut yaşam kalitelerini artırma, kapasite artırımı yoluyla yeni istihdam imkanları oluşturulma vb.dir.
- *İşletmenin kendine yönelik faydalar*; işletmenin büyümesi, kâr elde etmesi, olumlu bir imaj sahibi olabilmesi ve rekabet avantajı elde etmesi, toplumun gözünde kabul görmesi, saygınlık kazanması, çalışanlar ve aileleri için işe manevi bir değer yüklenmesi, çıkar gruplarıyla samimi ve gerçekçi bir iletişim kurulabilmesi vb.dir.
- *Çevreye yönelik faydalar*; atık yönetimi, ekosistemle uyumlu işletme faaliyetleri vb.dir.

Yukarıda işletmeye ve çeşitli çevrelere karşı öngörülen faydaları sıralanan bu kavramı Horrigan (2010), XXI. yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri olarak görmektedir. İşletme faaliyetlerinin modern dönemlerde hacmi insan sağlığı ve çevreyi tehdit eder boyutlara ulaşmış, İngiltere, Danimarka, Norveç, Güney Afrika, Avustralya gibi çeşitli ülkeler kurumsal sosyal sorumluluk alanında bazı yasal düzenlemeler yapmıştır. Konu gayrisafi milli hasılası en yüksek 8 ülkesini ifade eden Group of Eight (G8) ve ekonomisi en büyük 19 ülke ve Avrupa Birliği Komisyonu'nu ifade eden Group of Twenty (G20) gibi uluslararası platformlarda ele alınır olmuştur. Ayrıca çok uluslu şirketlerin tüm dünya çapında faaliyette bulunmaları oldukça geniş bir toplumsal çevrenin bu faaliyetlerden etkilenmesine de neden olmaktadır. Bu sebeple kurumsal sosyal sorumluluk dünya genelinde etki uyandıran bir kavram olagelmıştır (Horrigan, 2010:4).

Thauer (2014) kurumsal sosyal sorumluluğu işletmelerin iktisadi ve mali sistemdeki konumu açısından ele alarak, bu yolla üretim sürecinin Horrigan (2010)'ın da bahsettiği negatif dışsallığının (diğer ekonomik birimlere verilen zararların) engellenmeye çalışılmasına, kamu yararının çevresel, sağlıkla ilgili ve toplumsal standartlara bağlı olarak artırılmasına katkı sağlanabileceğini belirtmektedir. Jamali (2014: 28)'ye göre ise kavram özellikle gelişmekte olan ülke kökenli işletmelerin dış dünyaya açılması (gelişmiş ülkelerdeki toplumsal beklentilere cevap verilmesi ve yasal düzenlemelere uyulması), yeni pazarlara erişimleri, rekabet avantajı elde edebilmeleri ve stratejik üstünlük kazanabilmeleri için oldukça önemlidir.

Sonuç olarak, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarıyla işletmeler başta uzun vadeli karlılık artışı olmak üzere rekabet avantajı, uluslararası piyasalarda kabul görme, olumlu işletme imajı, müşteri bağlılığı, işçi sağlığı, güvenliği ve tatmin edici ücret ödemeleri sayesinde nitelikli personel çalıştırabilme imkânı, aleyhte açılacak dava ve olası tazminat ödemelerinin önüne geçilmesi gibi pek çok ekonomik avantaj sağlamayı amaçlamaktadır.

1.2.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Modelleri

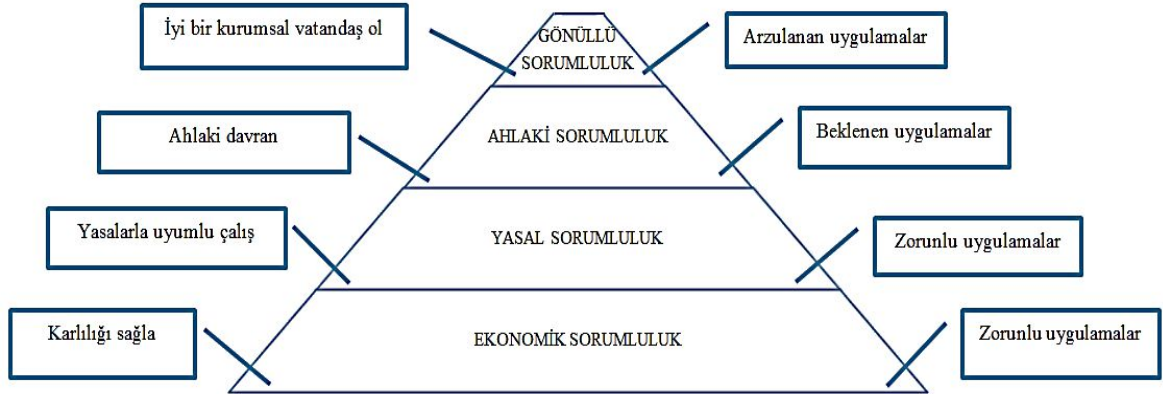
Literatürde kurumsal sosyal sorumluluk kavramını açıklamaya yönelik pek çok model yer almaktadır. Bu modeller; Keith Davis'in *Sosyal Sorumluluk Modeli* (1973), S.

Parakash Sethi'nin *Sosyal Sorumluluk Modeli* (1975), Robert Ackerman'ın *Sosyal Duyarlılık Modeli* (1976), Archie B. Carroll'un *Üç Boyutlu Sosyal Performans Modeli* (1979), Thomas J. Zenisek'in *Sosyal Performans Modeli* (1979), Stewen L. Wartick ve Philip L. Cochran'ın *Kurumsal Sosyal Performans Modeli* (1985), Archie B. Carroll'un *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi* (1991), Modeli, D. Wood'un *Sosyal Performans Modeli* (1991), Diane L. Swanson'un *Sosyal Performans Modeli* (1995), Archie B. Carroll ve Mark Schwartz'ın *Üç Alanlı Kurumsal Sosyal Sorumluluk Modeli* (2003) ve Philip Kotler'in *Altı Şeçenek Modeli* (2006) şeklinde sıralanabilir (Çalışkan, 2010: 10-18; Yılmaz Sert, 2012: 44-58). Bu modeller içinde Archie B. Carroll' a ait olanlar, kurumsal sosyal sorumluluk literatüründe en fazla başvurulan, an fazla atıf yapılan modeller olup ve bu modellerin takip eden dönemde literatürü şekillendirdiği ifade edilebilir. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında Archie B. Carroll tarafından geliştirilen modeller ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Carroll (1979), “kurumsal sosyal sorumluluk” ifadesini tercih eden öncül araştırmacılardan biridir. Eels ve Walton bu kavramı 1961 yılında kullanmalarına rağmen Carroll ve ardılarının çalışmaları ile kavram yaygın bir kullanıma kavuşmuştur. Carroll, işletmelerin sadece ekonomik ve yasal zorunluluklarla değil aynı zamanda ahlaki gerekçelerle ve gönüllü olarak da sosyal sorumluluk uygulamalarında bulunabileceklerini ifade ederek kavrama geniş bir açı kazandırmıştır. Söz konusu çalışma, kurumsal sosyal sorumluluk kavramını işletme performansı ile ilişkilendiren araştırmaların öncülerindedir. Carroll, işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları için harcadıkları çabayı ve bu çabanın finansal etkilerini, halen yaygın bir inceleme konusu olan “kurumsal sosyal performans” kavramını kullanarak açıklamıştır. Ayrıca bu çalışma, kurumsal sosyal sorumluluk kavramının ilk modellemesi olarak da görülmektedir.

Carroll 1979 yılındaki sınıflandırmasında ekonomik, yasal, ahlaki ve gönüllü sosyal sorumlulukları hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutmakla birlikte bunları birbirleriyle aynı düzeyde kabul etmiştir. Ancak daha sonra bu uygulamaların işletmeden işletmeye farklılık arz etmekle birlikte genellikle ekonomikten gönüllüye doğru azaldığını belirlemiştir. Bu sebeple işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını Şekil 1'de görülen “kurumsal sosyal sorumluluk piramidi” ile ifade etmiştir (Carroll, 1991:40).

Şekil 1: Carroll'un Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi

Kaynak: Carroll, 1991:40

Şekil 1’de piramit biçiminde sınıflandırılmış kurumsal sosyal sorumluluk alanlarının açıklamaları aşağıdadır (Carroll, 1991:40-43):

i. Ekonomik Sorumluluk; işletmelerin toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri sağlamaları şeklinde ifade edilmektedir. Bu süreçteki faaliyetlerin mümkün olduğunca verimli bir biçimde sürdürülmesi, rekabet edebilirliğin korunması ve kâr elde edilmesi işletmelerin varoluş nedenlerindedir. Elde edilen karların ortaklara dağıtılması yoluyla da işletmenin faaliyet sonuçlarından toplumun bir kesiminin faydalanması sağlanacaktır. Bu haliyle ekonomik sorumluluk her işletmede bulunması gereken bir sosyal sorumluluk türü olduğu için piramidin tabanını oluşturmaktadır.

ii. Yasal Sorumluluk; işletmelerin yasalara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun faaliyette bulunmaları şeklinde ifade edilmektedir. İlgili yasal düzenlemelere, bu düzenlemelerin müsaade ettiği en alt seviyede uyulsa dahi bu yaklaşımla işletmenin tüm sosyal çevresine devletin belirlediği sınırlarda karşılık verdiği varsayılabilir. Bununla birlikte her işletmenin yasal sorumluluğunu tam anlamıyla gerçekleştiremeyeceği bilinmektedir. Ancak yasal düzenlemelere uyulup uyulmadığının devlet denetiminde olması aksi halde cezalandırılması bu tür sosyal sorumluluk uygulamalarının –kısmen uyulmasa bile- ekonomik sorumluluk gibi işletmeler için zorunlu olduğunu göstermektedir. Bu sebeple yasal sorumluluk sosyal sorumluluk piramidinde ekonomik sorumluluğun hemen üstünde yer alır.

iii. Ahlaki Sorumluluk; işletmelerin faaliyetleri esnasında yasal düzenlemelerdeki beklentileri en üst düzeyde karşılamaları hatta bu seviyenin de üzerine çıkmaları şeklinde ifade edilmektedir. Ahlaki sorumluluğa sahip işletmeler ortaklarının, çalışanlarının, müşterilerinin ve toplumun ilgili diğer kesimlerinin haklarını adil bir biçimde korumakta, açık ve şeffaf faaliyetleriyle ilgili her biçimde hesap verebilir durumda bulunmaktadır. Bu tür sosyal sorumluluk uygulamaları doğrudan bir zorunluluk olmamakla birlikte işletmelerden beklenen seviyeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla çıkar gruplarının işletme üzerindeki baskıları ahlaki sorumluluğu açığa çıkarmaktadır. Ancak ahlaki sorumluluk her işletme tarafından benimsenmeyeceğinden sosyal sorumluluk piramidinde yasal sorumluluğun üstünde daha kısıtlı bir işletme topluluğunu ifade edecek şekilde gösterilmiştir.

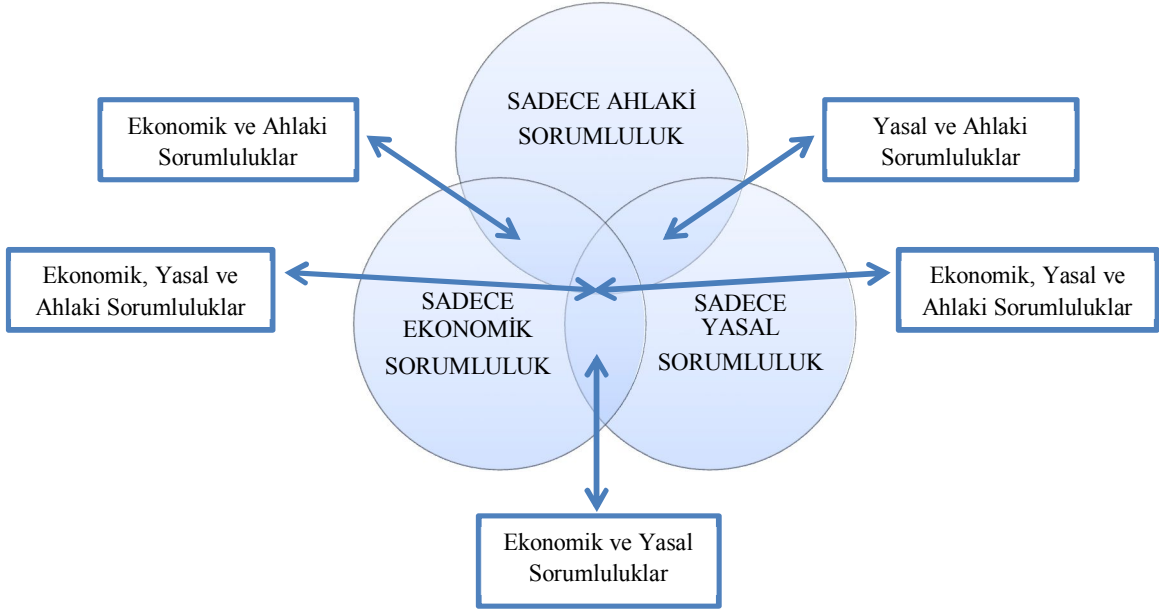
iv. Gönüllü Sorumluluk; işletmelerin ekonomik ve yasal sorumluluk sınırlarının çok ötesinde, toplumun beklentilerini karşılamak için kendiliğinden yaptıkları sosyal sorumluluk uygulamaları şeklinde ifade edilmektedir. İşletmeler kültür, sanat, spor, eğitim gibi alanlara katkı sağlayarak toplumsal gelişimi destekleyici faaliyetler içinde bulunabilmektedirler. Herhangi bir zorunluluk ya da doğrudan gözlenebilecek bir baskı olmaksızın içinde buldukları toplumun kalkınmasına yardım edebilmektedirler. Bu tür uygulamaları ile kendilerine biçilen ekonomik, yasal, ahlaki ve destekleyici rolleri yerine getiren işletmeler iyi birer “kurumsal vatandaş” olarak toplumu tamamlayan bir kesimi oluşturabilmektedir. Gönüllü sorumluluk bu anlamda sosyal sorumluluk uygulamalarının en üst seviyesini göstermektedir. Elbette toplumun beklentilerini karşılamak işletmeler için dolaylı bir zorunluluktur ve bu beklentiler karşılandığı müddetçe uzun dönemli karlılık sağlanmış olacaktır. Ancak ek maliyet unsurları olarak işletmelerin kısa dönemli kâr rakamlarını kısıtlayan, doğrudan bir yaptırım altında da gerçekleştirilmeyen bu gönüllü sorumluluk uygulamaları oldukça sınırlı sayıda işletme tarafından yapıldığından sosyal sorumluluk piramidinin en üstünde yer almaktadır.

Yukarıdaki modelde kullanılan “*kurumsal vatandaşlık*” kavramını Carroll (1998), ayrıntılı bir biçimde ele almış ve dört boyutlu bir tanımlama yapmıştır. Bir işletmenin *iyi bir kurumsal vatandaş olabilmesi* için öncelikle karlı bir işletme olmasını aynı zamanda toplumun ahlaki kurallarının –genellikle- yazılı bir ifadesi olan yasalara uygun faaliyetler gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunların yanında işletmelerin yasaların üzerinde

bir düzeyde ahlaki davranmasını ve gönüllü/hayırsever bir kısım uygulamalara da öncülük etmesi gerektiğini savunmuştur (Carroll, 1998:2-6).

Carroll (1991)'un kurumsal sosyal sorumluluk piramidi sonraki dönemde Schwartz ve Carroll (2003:505-519) tarafından yeniden ele alınmıştır. Piramit modelinde ekonomik ve yasal sorumluluk alanlarının ahlaki ve gönüllü sorumluluk alanlarına göre çok daha geniş olduğu görülmektedir. İşletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarının çok önemli bir bölümü ekonomik ve yasal gerekçelerle gerçekleşmektedir (Schwartz ve Carroll, 2003:505). Hatta ahlaki sorumluluk eylemlerinin de önemli bir kısmı yasal zorunluluklara uymanın doğal bir sonucu olarak gelişmektedir. Gönüllü sorumluluk uygulamalarının kapsamı ise diğerlerine göre önemsiz boyutlara inmektedir. Bu tür kendiliğinden ve hayırsever nitelikli uygulamaların sosyal sorumluluk olarak görülüp görülemeyeceği, işletmenin topluma karşı görevleri arasında olup olmadığı da ayrı bir tartışma konusudur. İşletmeler “gönüllü” olarak tanımlamış olsalar bile bu uygulamaların sonucunda da ekonomik bir fayda bekleyebilmektedir. Ayrıca sosyal sorumluluklar ekonomik, yasal, ahlaki gönüllü uygulamalar olarak birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılamayabilir. (Schwartz ve Carroll, 2003:505-506). Bir yasaya uymak işletmenin daha fazla kazanç elde etmesinin önünde engel değilse ya da ahlaki olarak nitelendirilecek bir eylem aynı zamanda yasal bir düzenlemenin gereği ise söz konusu ayırım nasıl yapılacaktır? Bu gibi gerekçelerle takip eden dönemde Carroll'un kurumsal sosyal sorumluluk piramidi eleştirilmiş ve Schwartz ve Carroll (2003) tarafından yenilenerek Şekil 2'de görülen “üç alanlı kurumsal sosyal sorumluluk modeli” ne dönüştürülmüştür.

Şekil 2: Üç Alanlı Kurumsal Sosyal Sorumluluk Modeli

Kaynak: Scwartz ve Carroll, 2003:509

Şekil 2’de görüldüğü üzere, modelin üç ana alan ve dört kesişim alanı olmak üzere toplam yedi alanı bulunmaktadır. Bu alanlar takip eden kısımda kısaca açıklanmıştır (Scwartz ve Carroll, 2003:513-519):

i. Sadece Ekonomik Sorumluluk; işletme faaliyetlerinin yasadışı ya da gayriahlaki olup olmamasına bakılmaksızın doğrudan ya da dolaylı olarak sağladığı ekonomik faydalarla değerlendirilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Haksız rekabet, güvenliği düşük çalışma ortamı, sağlığa ve çevreye verilen zararların önemsenmediği bu alanda işletmenin tek sorumluluğu kâr elde etmek olarak görülmektedir. Çalışanların radyasyona ya da zehirli gazlara maruz kalmaları, içki ve tütün mamulleri üretimi ve satışı bu faaliyetlere örnek olarak verilebilmektedir.

ii. Sadece Yasal Sorumluluk; işletme faaliyetlerinin ekonomik kayıplara neden olsa da ya da ahlaki olarak değerlendirilemese de sadece yasal zorunluluklara uyulduğu için gerçekleştirilebilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bununla birlikte yasal sorumluluk uygulamalarının genellikle ahlaki oldukları da varsayılmaktadır. Tütün mamulleri satılırken ürünün paketi üzerinde sağlığa zararlı oldukları yönünde uyarıların bulundurulması ya da resmi tatil günlerinde faaliyetlerin durdurulması gibi uygulamalar

ekonomik kayıplara neden olsalar dahi sadece yasal sorumluluk adı altında gerçekleştirilmektedir.

iii. Sadece Ahlaki Sorumluluk; işletme faaliyetinin bir kısmının yasalarla belirlenmemiş ve ekonomik kayıplara neden olabilecek olsa da sadece ahlaki gerekçelerle yapılabilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Burada işletme yasalarla belirlenen seviyenin üzerine çıkmakta, kısa dönemde ek maliyet unsuru olarak karlılığı azaltabilecek bu uygulamalara bir tür gönüllü katılım sağlamaktadır. Bu sosyal sorumluluk türünde işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk piramidinin en üst aşaması olan gönüllü sosyal sorumluluğu kısmen gerçekleştirdikleri kabul edilebilir. Yasalar izin verse dahi çevreyi daha az kirleten filtrelerin kullanımı, maliyeti artırsa dahi ürünlerin daha sağlıklı üretilmeye çalışılması gibi uygulamalar ahlaki sorumluluğa örnek olarak verilebilir.

iv. Ekonomik ve Ahlaki Sorumluluk; işletme faaliyetlerinin bir kısmının yasal düzenlemeler olsun ya da olmasın işletmeye ekonomik fayda sağlarken aynı zamanda ahlaki bir sorumluluğu da yerine getirmesi şeklinde ifade edilmektedir. Elbette yasadışı yollar kullanılarak gerçekleşen faaliyetler ahlaki de olmayacağından bu kapsama alınmayacaktır. Burada yasal düzenlemelerin olmaması olumlu anlamda yasaların üst seviyede zorlanması ya da bu seviyenin aşılması olarak algılanmalıdır. İşletmeler atık dönüşüm tesisleri kurarak hem ahlaki bir sorumluluğu yerine getirebilmekte hem de işletme maliyetlerini düşürebilmektedir. “Yeşil/organik” ürünler üreterek mevcut ürünleri insan sağlığına en uygun hale dönüştürdüklerini ileri sürmekte ve bu nitelikleri dolayısıyla benzerlerinden yüksek fiyatlara satabilmektedirler. Bu tür uygulamalar ekonomik ve ahlaki sorumluluğa örnek olarak gösterilebilir.

v. Ekonomik ve Yasal Sorumluluk; işletme faaliyetlerinin kısıtlı sayıdaki bir kısmının ahlaki bir nitelik taşımadan hem ekonomik hem de yasal bir sorumluluğu yerine getirebileceği şeklinde ifade edilmektedir. Yasaların sınırladıkları bir kısım faaliyetler ahlaki sorumlulukla bağdaşmayabilir. Bir ticaret işletmesinin faaliyet gösterdiği ülkenin boykot ettiği başka bir ülke ya da işletmeye ait bir ürünü satamaması gibi uygulamalar işletmenin ekonomik ve yasal sorumluluklarını yerine getirmelerine ancak ahlaki davranamamalarına örnek olarak gösterilebilir.

vi. *Yasal ve Ahlaki Sorumluluk*; işletme faaliyetlerinin bir kısmının herhangi bir ekonomik fayda sağlamasa da bazı yasal zorunluluklara uyarak ve ahlaki bir gerekçeye dayandırılabilir biçimde gerçekleştirilebilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Hava kirliliğini azaltmak için filtre vb. donanımların kullanımı buna örnek gösterilebilir. Mevcut yasal düzenlemelerin böyle bir sonucu doğurmasının yanında işletmelerin sebep oldukları hava kirliliğini azaltmaları onların ahlaki bir yükümlülüğü olarak görülebilir.

vii. *Ekonomik - Yasal ve Ahlaki Sorumluluk*; işletme faaliyetlerinin bir kısmının yasaların uyulmasını istediği üst seviyeyi aşan ve aynı zamanda ahlaki bir niteliğe sahip olan bir biçimde gerçekleştirilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bu uygulamalar, tüketicilerin işletmeye duydukları güveni ve bağlılığı artırabilmekte, bir tüketici kitlesinin ise işletmeyi özellikle tercih etmesine neden olarak ekonomik fayda da sağlayabilmektedir. Yasaların tütün mamulleri satılırken uyarı yapılmasını istediği ve bu ürünlerin kullanılabilirliği mekanları sınırladığı bir zeminde işletmenin doğrudan tütün mamulü satışlarını durdurması bu tür bir sorumluluğa örnek olarak gösterilebilir.

Üç alanlı kurumsal sosyal sorumluluk modeli işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarını daha belirgin bir sınıflandırmaya tabi tutmakla birlikte modelin bazı kısıtları da bulunmaktadır. Öncelikle işletmeler değişik bölgelerde faaliyette bulunmakta ve her bölgede ekonomik, yasal ve ahlaki sistemler birbirinden çeşitli açılarla farklılık göstermektedir. Kültürler arasındaki kavramlar ve ahlaki algılar görecelidir. Ayrıca “sadece yasal” olan bir uygulamanın ahlaki de olabilmesi ya da “sadece ahlaki” bir uygulamanın yasalarla da desteklenebilmesi mümkündür (Scwartz ve Carroll, 2003:520-521). Modele esas teşkil eden üç alan her işletmede ve her faaliyet bölgesinde birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılamamaktadır. Bununla birlikte üç alanlı kurumsal sosyal sorumluluk modeli çeşitli kısıtlarına rağmen işletmelerin bir sosyal sorumluluk uygulamasını aynı anda birden fazla motivasyonun etkisi altında gerçekleştirebileceklerini göstermesi açısından önemli bir modeldir.

Carroll’un (1991) kurumsal sosyal sorumluluk piramidi ve Scwartz’la birlikte geliştirdiği (2003) üç alanlı kurumsal sosyal sorumluluk modeli, kavramın her işletme için geçerli tek bir tanımlamaya sahip olmadığını göstermeleri ve kapsamlı bir sınıflandırma yapmış olmaları bakımından ilgili literatürde oldukça önemli bir yer tutar. Carroll sonrası

araştırmacılar kurumsal sosyal sorumluluk kavramını –bazıları daha dar kapsamlı olmak üzere- buna benzer biçimlerde tanımlamışlardır.

Çalışmanın kapsamı içinde konunun sınırlılığı da göz önüne alınarak kurumsal sosyal sorumluluk kavramı üzerinde literatürde var olan karmaşanın mümkün olduğunca önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Kavramın değişik tanımlamalarla açıklanmaya çalışılmasının altında birbirinden farklı bazı teorilerin esas alınmasının yattığı söylenebilir. Bu sebeple çalışmanın takip eden kısmında kurumsal sosyal sorumluluk kavramının dayandırıldığı bazı teorilere yer verilmiştir.

1.2.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Teorileri

Teori (kuram/nazariye); “*bilime temel olan, yön veren, herhangi bir konu üzerine ileri sürülen, deney ve varsayımlara dayanarak kanıtlanan görüşler*” şeklinde tanımlanmaktadır (Yazıcı, 1993:12). Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı genel olarak işletme bilimiyle ilgili teorilerden *yararcılık teorisi, kurumsal teori, meşruiyet teorisi, bütünleştirilmiş toplum sözleşmesi teorisi ve paydaş teorisi* aracılığıyla açıklanabilmektedir.

Yararcılık Teorisi (Utilitarianism Theory), işletmelerin tüm faaliyetlerini nihai olarak kâr elde etmek ve rekabet üstünlüğü sağlayarak bu karı sürdürülebilir kılmak için gerçekleştirdiklerini ileri süren görüştür. Bu teoriye göre; kurumsal sosyal sorumluluk kâr elde etmek/hissedarlara kazanç sağlamak için kullanılan stratejik bir araçtır. Marka yaratma ve marka bağlılığı oluşturma, ürün farklılaştırma, işletme saygınlığını artırma vb. gibi sonuçlar kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları kullanılarak elde edilebilir. Kâr hedefleri ile bağdaşmayan gönüllü/hayırsever uygulamalar yararcılık teorisine göre anlamsız görülmektedir (Ertuna ve Tükel, 2009:149).

Toplum Sözleşmesi Teorisi (Social Contract Theory), bireylerin birbirleriyle ve devletle olan ilişkilerinde karşılıklı fayda beklentisi içinde bir kısım haklarından vazgeçmelerini, birbirlerinin haklarını yazılı olmayan bir sözleşme ile korudukları varsayımını, özellikle hukukun koruyuculuğunda toplumsal bir irade oluşturulmasını ileri süren görüştür (Ekici, 2006:77-88). Bu teorinin kökeni Antik Yunan’a kadar götürülmekle

birlikte genellikle Thomas Hobbes ve Jean Jacques Rousseau ile temsil edilmektedir. Donaldson ve Dunfee (1994) toplum sözleşmesi teorisini işletmeler arası ilişkiler ve işletme içi ilişkiler bağlamında ele alarak *bütünleştirilmiş toplum sözleşmesi teorisini (integrated social contract theory)* geliştirmişlerdir. Bu teori işletmelerin toplumun geneliyle yazılı olmayan sosyal bir sözleşmesi bulunduğu varsayımından yola çıkmaktadır. Bu genel sözleşmeye dayalı olarak diğer işletmeler, işletmenin kendi içindeki yönetsel alt gruplar, meslek örgütleri gibi toplumun belirli kesimleri ile de karşılıklı özel sözleşmelerin bulunduğu söylenebilir. İş ahlakının özünü de ifade eden bütünleştirilmiş toplum sözleşmesi teorisi işletmenin, toplum ve toplumun ilgili parçalarıyla karşılıklı bir uyum içinde bulunduğunu ya da buna zorlandığını belirtir. Dolayısıyla bu teori, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının toplumsal sözleşmenin bir gereği olduğunu ifade etmektedir (Van Het Hof, 2009:12).

Kurumsal Teori (Institutional Theory), bir uygulamanın kurumsallaşması için nesnellik ve dışsallık özelliklerine sahip olması gerektiğini ileri süren görüştür. Teoride belirtilen *nesnellik* söz konusu uygulamanın anlamı değiştirilmeksizin başka kişi ya da kurumlar tarafından tekrarlanabilir olmasını, *dışsallık* ise bir uygulama gerçekleştirilirken ya da sonuçlandığında başka kişi ya da kurumların bundan etkilenebileceğini niteler. Nesnellik ve dışsallık özelliğine ne kadar sahip olunursa o ölçüde kurumsallaşmış olunmaktadır (Dinçer ve Özdemir, 2013:37). Bununla birlikte aynı alanda faaliyet gösteren işletmeler arasında ortak bir yapı ve yaklaşım geliştirilebilmektedir. *Kurumsal eş biçimlilik* denilen bu yapıya göre aynı kurumsal çevre içinde bulunan işletmeler birbirlerine benzemelerini gerektiren bir süreç yaşarlar (Dinçer ve Özdemir, 2013:37). İşletmeler birbirleri ile kurdukları etkileşimlerin bir sonucu olarak kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını benzer algı ve tanımlamalara göre şekillendirmektedirler (Ertuna ve Tükel, 2009:150-152).

Meşruiyet Teorisi (Legitimacy Theory) işletmelerin toplumun ihtiyaçlarını karşıladıkları müddetçe varlıklarını sürdürebileceklerini ileri süren görüştür. Dolayısıyla bu teoriye göre, toplumun benimsediği ve kabul ettiği uygulamalarda bulunmayan işletmelerin uzun vadede faaliyetlerini sürdürmeleri mümkün değildir (Davis, 1973:314). Toplumsal ilke ve kurallar, değerler, inançlar ve tanımlamalara uyumlu faaliyetlerde bulunduğu yönünde toplumda oluşan algı “işletmenin meşruiyet” sağladığını göstermektedir.

Meşruiyet teorisi toplumun gözünde “meşru” sayılmanın işletmenin varlığını sürdürülebilmesi için zorunlu şartlardan biri olduğu yargısını savunur. Buna göre kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları işletmelerin toplumun beklentilerini ne ölçüde dikkate aldıklarını ve karşıladıklarını göstermekte, meşruiyetlerini sağlama açısından önemli bir araç olma niteliği taşımaktadır (Van der Laan, 2009:19-20; Kavut, 2010:16).

Paydaş Teorisi (Stakeholder Theory), işletmelerin finansal çıktılarının çıkar gruplarına dağılımıyla ilgilenerek bu grupların işletmeden eşitlikçi bir muamele görmesi gerektiğini ileri süren görüştür (Phillips ve diğerleri, 2003:482). Teori, işletme faaliyetlerinden doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak bir menfaat elde edebilecek kişi ya da kurumlardan oluşan, çıkar grupları olarak da bilinen “*paydaş*” nitelendirmesine dayanmaktadır. İşletmelerin sadece hissedarlarının gelirlerini en üst seviyeye çıkarmaları gerektiği yaklaşımı ise *Pay Sahipleri Teorisi (Shareholder Theory)* olarak bilinmektedir. Paydaş teorisi ise hissedarlarla birlikte çalışanlar, müşteriler, rakipler, kredi verenler, tedarikçiler, devlet, toplumsal çevre gibi tüm paydaşlarla iyi ilişkiler kurulması yoluyla işletme amaç ve hedeflerine ulaşılabilirliğini öne sürmektedir (Ertuğrul, 2008:200). Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları işletmenin mevcut ve potansiyel tüm paydaşlarını kapsayan toplumun beklentilerine cevap verilmesi temeline dayandırıldığı için paydaş teorisi bu bağlamda en yaygın ele alınan teori olmuştur (Van Het Hof, 2009:13). Nitekim kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı ile paydaş teorisi arasında güçlü bağlar bulunduğu Freeman (1984), Warwick (1997) ve Joyes (2005) gibi pek çok araştırmacı tarafından iddia olunmuştur (Ertuğrul, 2008:206).

Paydaş teorisinden yola çıkılarak işletmelerin hangi toplumsal gruplar ile ne şekilde ilişki kurduğu ve bu grupların beklentilerinin nasıl karşılandığı çalışmanın takip eden kısmında ele alınmıştır.

1.2.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Alanları

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları işletme faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerden etkilenen çıkar gruplarının büyüklüğüne göre farklılık arz etmektedir. Bununla birlikte çoğu işletme için ortak bir çıkar grubu çevresinin mevcut olduğu da söylenebilir. Bu gruplara yönelik sosyal sorumluluk uygulamaları kurumsal sosyal

sorumluluk alanları olarak ifade edilmektedir. Söz konusu alanların açıklamaları aşağıdadır (Ertuğrul, 2008:213-215; Bıçakçı, 2009: 71-80; Gürol ve diğerleri, 2010:148-150; Becan, 2011: 20-22):

i. Çalışanlara Yönelik Sosyal Sorumluluk Alanları: Çalışanların sağlığının korunması, güvenliklerin sağlanması, ücret ödemelerinin adil ve düzenli yapılması, performansa göre ödül ve makul bir ceza sisteminin varlığı, çalışanların haklarına saygı duyulması, baskı ve zorlamalardan kaçınılması, sözlü, fiziki ya da psikolojik tacizde bulunulmaması, sendikal hakların engellenmemesi, hizmet içi eğitimler verilmesi, çalışanlara kendilerini geliştirme imkanlarının sunulması, işletmeye aidiyet duygularını sağlayacak etkin bir iletişim sisteminin varlığı, eşit çalışma koşulları ve örgüt ruhunun oluşturulması vb. şeklinde ifade edilmektedir.

ii. Hissedarlara Yönelik Sosyal Sorumluluk Alanları: Hissedarların işletmelere aktardıkları sermaye tutarları karşılığında kâr payı elde etmeleri ve hisse senetlerinin piyasada değer artışının sağlanması, hissedarların pay sahibi oldukları işletmelerin mali tablolarına ulaşabilmeleri, işletmenin hedef ve stratejileri, yeni yatırım planları ve diğer yönetim faaliyetleri hakkında doğru ve zamanında bilgilendirilmeleri, yöneticilere kolaylıkla ulaşımının sağlanması, işletmeye karşı güven algılarının tesisi ve sürekliliğinin sağlanması vb. şeklinde ifade edilmektedir.

iii. Müşterilere Yönelik Sosyal Sorumluluk Alanları: Sağlıklı ve güvenilir ürünler ya da kaliteli, insanın saygınlığını ön planda tutan hizmetler sunmak, bozuk, hatalı ürünleri bahane göstermeksizin geri kabul etmek, gerçekçi raf ömürleri belirleyip açıkça belirtmek, yapılan ödemenin karşılığını almalarını sağlamak, müşteri talep ve beklentilerini dikkate almak, ürünlerle ilgili gerçekçi bilgiler sunmak ve doğru tanıtımlar yapmak, müşterilerin işletmeyle iletişim kurabilmelerini sağlamak, tüketici örgütleri ile etkin iletişim içinde bulunmak vb. şeklinde ifade edilmektedir.

iv. Tedarikçilere Yönelik Sosyal Sorumluluk Alanları: Karşılıklı güvene dayalı uzun vadeli iş ilişkileri kurabilmek, ödemeleri zamanında ve önceden uzlaşıldığı biçimde yapmak, belirsizlikler ya da değişiklikler hakkında tedarikçileri önceden bilgilendirmek,

adil fiyat tekliflerinde bulunmak, tedarikçileri sosyal sorumluluk uygulamalarında bulunmaya yönlendirmek vb. şeklinde ifade edilmektedir.

v. *Topluma Yönelik Sosyal Sorumluluk Alanları*: Temel toplumsal sorunların çözümünde (açlık, hastalık, engellilik, eğitimsizlik, şiddet, terör, uyuşturucu madde kullanımı vb.) destekleyici rol oynamak, bölgesinde yeni istihdam imkanları yaratmak, sivil toplum örgütleri ile iletişim ve işbirliği içinde bulunmak, eğitim, kültür, sağlık gibi alanlarda çeşitli projeler gerçekleştirmek ya da katılımcı olmak, bağış ve yardımlarda bulunmak, vergi ödemelerini zamanında ve doğru bir biçimde gerçekleştirmek, yenilikçi fikirlerin hayata geçmesine destek olmak, toplumsal ilerlemede yapıcı bir rol üstlenmeye çalışmak vb. şeklinde ifade edilmektedir.

vi. *Doğal Çevreye Yönelik Sosyal Sorumluluk Alanları*: Doğal kaynakların mümkün olduğunca yenilebilir biçimde kullanımını sağlamak, su, toprak, hava, ses ve ışık kirliliğini engelleyici önlemler almak, atıkların geri dönüşümünü sağlamak/atık yönetim sistemleri kurmak, enerji tasarrufu sağlamak, geri dönüşümü hızlı, doğal yollarla kısa sürede yok olabilen ürünler üretmek, bitki örtüsünü ve hayvansal yaşamı korumak vb. şeklinde ifade edilmektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının parasal nitelikli olmaları ya da çeşitli parasal sonuçlar açığa çıkarmaları halinde bu faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasının gerekli olduğu açığa çıkmaktadır. Bu bağlamda kavramın muhasebe ile olan zorunlu etkileşimi çalışmanın takip eden kısmında ele alınmıştır.

1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Muhasebe İlişkisi

Muhasebe, işletmelerin varlık ve kaynaklarında artış ve azalışlara sebep olan mali nitelikli işlemlere ait bilgileri kaydeden, sınıflandıran, özetleyen, yorumlayan ve ilgililere sunan bir bilimdir. Bu tanıma göre, bir işletmenin mali nitelikli tüm işlemleri muhasebenin ilgili alanını oluşturmaktadır. Bu bağlamda işletmelerde geniş bir uygulama alanı olan kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarıyla da muhasebe ilişkisi doğrudan veya dolaylı olarak kolayca kurulabilmektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ile ilgili yaygın olan sınıflandırma çalışmanın önceki kısmında ayrıntılı olarak ele alınan ekonomik, yasal, ahlaki ve gönüllü sosyal sorumluluk şeklindeki sınıflandırmadır (Özkoç ve diğeri (2005:140-144). Muhasebenin bu sosyal sorumluluk alanlarının her biri ile açık bir ilişkisi olduğunu aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

i. Ekonomik sorumluluk ve muhasebe ilişkisi: İşletmelerin temel sosyal sorumluluklarının kâr elde etmek olduğunu belirten ekonomik sorumluluk, muhasebe kayıt ve raporlarının işletmenin kâr/zarar durumu ile ilgili bilgilerin çıkar gruplarına en küçük ayrıntısına kadar sunulmasını ifade eder. Bu bağlamda muhasebe ekonomik sorumluluğun yerine getirilmesi için olmazsa olmaz bir unsurdur.

ii. Yasal sorumluluk ve muhasebe ilişkisi: İşletmelerin mali nitelikli faaliyetlerini yürütürken vergi ticaret, sosyal sigorta ve çevre ile ilgili yasalara borçlar hukuku, ceza hukuku, kıymetli evraklar hukuku, ilgili yönetmelik ve tüzükler gibi pek çok yasal düzenlemeye uymak zorunda olduklarını ifade eder. Muhasebe, yasal düzenlemelere uygun davranılması hususunda işletmelere en büyük katkıyı sağlamaktadır. Ödenen ve ödenecek vergiler, sosyal güvenlik kesintileri ve katkıları, çevresel borçlar ve giderler, şekil şartına uygun muhasebe belgeleri, yeni ortak alımları, yedek akçe ayrımı vb. gibi yüzlerce muhasebe işlemi yasal düzenlemeler çerçevesinde yapılmakta ve finansal raporlarda sunulmaktadır.

iii. Ahlaki sorumluluk ve muhasebe ilişkisi: Topluma yönelik bazı sosyal sorumluluk uygulamalarını ahlaki bir gereklilik olarak gören ve bu sebeple yerine getiren işletmelerde muhasebe faaliyetlerinin de doğruluk, gerçekçilik, eşitlik ve adalet gibi ahlaki değerlere bağlı kalınarak uygulanması gerektiğini ifade eder.

iv. Gönüllü sorumluluk ve muhasebe ilişkisi: İşletmelerin herhangi bir yasal düzenleme olmaksızın kendiliğinden gerçekleştirdikleri bir kısım gönüllü sosyal sorumluluk uygulamaları işletmeye olan güvenin artırılması, müşteri bağlılığı, işletme imajının yükselmesi gibi pek çok sonuç açığa çıkarmaktadır. Gönüllü sorumluluk ve muhasebe ilişkisi, söz konusu durumun işletmelere sağlayabileceği olumlu katkılar ve gönüllü sosyal sorumluluk uygulamalarının maliyetlerinin dolaylı olarak muhasebe

sayesinde kaydedileceğini ve raporlanabileceğini ifade eder. Aslında tüm sosyal sorumluluk uygulamalarının birer maliyet unsuru olmalarının yanında aynı zamanda işletmelere başta rekabet avantajı olmak üzere yukarıda sayılan pek çok ekonomik faydalar sunması sebebiyle muhasebe ile dolaylı olarak benzer bir ilişkileri olduğu ileri sürülebilir.

Muhasebe ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının yukarıda açıklanan ilişkisi yanında muhasebenin bazı temel kavramları ile de benzer ilişki söz konusudur. Bu temel kavramlar, *sosyal sorumluluk* ve *süreklilik* kavramlarıdır.

Sosyal sorumluluk kavramı, “*muhasebe faaliyetlerinin yürütülmesi, sonuçlandırılması ve bu sonuçların yorumlanması esnasında çıkar gruplarından belli bir kesimin değil hepsinin çıkarlarının gözetilmesi gerektiğini yani muhasebe bilgilerinin kayıtlara doğru ve tarafsız bir biçimde aktarılması*” nı ifade eder. Bu kavram özü itibarıyla muhasebe uygulayıcısını ilgilendirmekte yani muhasebecinin görevi esnasında sosyal sorumluluğunun bilincinde davranmasını gerektirmektedir (Sürmen, 2012:23-24).

Süreklilik kavramı ise “*işletmenin faaliyetlerini belirli bir süreye bağlı olmaksızın sürdüreceğini, bu faaliyet süresinin işletme sahip ya da hissedarlarının yaşam sürelerinden bağımsız olduğunu, dolayısıyla muhasebe faaliyetleri esnasında işletme ömrünün sonsuz kabul edilmesi*” ni ifade eder (Sürmen, 2012:25). Yanık ve Türker (2012:295) işletmenin sürekliliği için sadece kâr etmenin yeterli olmadığını, toplumun bu işletmeye duyduğu ihtiyacın ve biçtiği toplumsal rolün devamlılığının sağlanmasının yani işletmenin meşruiyet kazanmasının bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk, bu meşruiyetin sağlanmasını amaçlamaktadır. O halde kurumsal sosyal sorumluluk, muhasebenin süreklilik arz etmesinde önemli bir etken olmaktadır.

Muhasebe ve sosyal sorumluluk ilişkisi iki bakımdan ele alınmalıdır. Bunlardan ilki yukarıda üzerinde durulan *muhasebenin –muhasebecinin- sosyal sorumluluğu*, diğeri ise *sosyal sorumluluk uygulamalarının muhasebeleştirilmesi ve raporlanması*dır. Sosyal sorumluluk uygulamalarının muhasebeleştirilmesi en başta muhasebenin temel kavramlarından *tam açıklama kavramının* bir gereğidir. Bu kavram *mali tablolarda sunulan bilgilerin bu bilgilere ihtiyaç duyacak kişi ve kurumların doğru karar alabilmelerine yardımcı olacak şekilde açık, anlaşılır ve yeterli olması gerektiğini* ifade

eder. Çıkar gruplarının işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamaları hakkında bilgi sahibi olma istekleri muhasebenin tam açıklama kavramı gereği karşılması gereken bir taleptir. Burada ihtiyaç duyulan bilgiler parasal bir nitelik taşıyorsa bile muhasebe “mali tablo dipnotları” yoluyla bu bilgileri raporlayabilmektedir (Kaya, 2006:47).

Çevre ve sosyal muhasebe konusunda önemli çalışmaları bulunan Rob Gray (2001) sosyal sorumluluk uygulamalarının muhasebeleştirilebilmesi için *sürdürülebilir maliyet, doğal sermaye stoku muhasebesi ve girdi-çıkıtı analizi* olmak üzere üç ayrı yöntem önermektedir. *Sürdürülebilir maliyet*; işletmelerin faaliyetleri esnasında tükettikleri doğal kaynakların yerine konulabilmesi için katlanılması gereken tutarları ifade eder. Bu şekilde hesaplanan sürdürülebilir maliyet dönem karından düşülerek işletmenin sürdürülebilir olup olmadığı belirlenebilmektedir. *Doğal sermaye stoku muhasebesi*; doğal kaynakları yenilenebilir, sürdürülebilir, yenilenemez ve sürdürülemez olmak üzere gruplayarak işletmenin hangi doğal kaynağı ne miktarda tükettiğini tespit etmeyi ifade eder. *Girdi-çıkıtı analizi* ise üretim sürecinde hammadde ve enerji olarak kullanılan girdilerin ürün ve atığa dönüşümünün takibini yapmayı ifade eder (Yanık ve Türker, 2012:299). Gray’in sosyal sorumluluk uygulamaları için önerdiği muhasebe yöntemlerinin toplumsal uygulamalardan ziyade çevresel nitelikli olduğu görülmekle birlikte bu durum sosyal sorumluluk ve muhasebe ilişkisi bağlamında önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir.

Sosyal sorumluluk uygulamalarının genellikle parasal bir boyutunun olması, işletmenin esas faaliyetlerine ek olarak yeni harcama kalemleri oluşturması, parasal nitelikli olmasa bile dolaylı olarak işletmenin piyasa değerini ve şerefinessini artırabilmesi bu uygulamaların muhasebeleştirilmesini gerektirmektedir. Bu sebeple çalışmanın izleyen kısmında kurumsal sosyal sorumluluk ve muhasebe ilişkisinin raporlama boyutunu açıklamak amacıyla sosyal muhasebe ve sosyal raporlama, sürdürülebilirlik muhasebesi ve sürdürülebilirlik raporlaması, tümleşik raporlama konularına yer verilmiş ve son olarak muhasebe ve finansal raporlama standartları ile kurumsal sosyal sorumluluk ilişkisi incelenmiştir.

1.3.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Raporlama İlişkisi

İşletmeler, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları hakkında çıkar gruplarını bilgilendirmek için mevcut mali tablolara ek olarak faaliyet raporları içinde veya ayrıca çeşitli biçimlerde kurumsal sosyal sorumluluk raporları hazırlamaya başlamışlardır. Ancak bu raporlar genellikle uygulamaların niteliksel olarak ele alındığı, parasal boyutu, maliyeti ve işletme performansı üzerindeki etkileri gibi hususlar hakkında ayrıntılı bilgi içermeyen raporlar olmaktadır. İşletmelerin çıkar gruplarına veya doğal çevrenin korunmasına yönelik faaliyetlerinin parasal nitelikli olması söz konusu faaliyetlerin muhasebe disiplini çerçevesinde ele alınmasını gerektirdiğinden sosyal muhasebe ve sosyal raporlama kavramları gündeme gelmektedir.

1.3.1.1. Sosyal Muhasebe ve Sosyal Raporlama

Sosyal muhasebe; işletme faaliyetlerinin çıkar grupları ve doğal çevre üzerindeki etkilerine yönelik bilgilerin bir araya getirildiği, analiz edildiği ve raporlandığı bir muhasebe dalıdır (Ertuna, 2012:9-10). Bu ifade sosyal muhasebenin güncel tanımlamalarından biri olup tarihsel süreçte kavramın farklı anlamlarda kullanıldığı da görülmüştür. II. Dünya Savaşı (1939-1945) yıllarında İngiltere’de kullanılmaya başlanılan *milli gelir muhasebesi kavramı* bu dönemde sosyal muhasebe ismiyle de adlandırılmıştır. Örneğin Edey ve Peacock 1954 yılında makroekonomik düzeyde her iki kavramı aynı anlamda şu şekilde kullanmaktadır: “*Sosyal (milli gelir) muhasebe, bir bütün olarak ekonominin işleyişini anlayabilmek için insanların ve onların oluşturdukları kuruluşların faaliyetlerinin istatistik olarak sınıflandırılması ile ilgilenir*” (Schulman ve Gale, 1971:6). Sosyal muhasebe kavramının ilk kullanıldığı dönem olan 1950’lerden 1970’li yılların başlarına kadar hâlâ Schulman ve Gale (1971) gibi araştırmacılar tarafından milli gelir muhasebesi ile aynı anlamda kullanılmış olması ilginçtir. Ancak kavramın bugünkü anlamına ilişkin öncül tanımlardan biri Kavasseri V. Ramanathan tarafından 1976 yılında yapılmıştır. Ona göre *sosyal muhasebe, işletmelerin sosyal performans değişkenlerini, ölçümlerini, ölçüm kurallarını seçme, işletmelerin sosyal performanslarını değerlendirebileceği kullanışlı bilgileri sistematik olarak geliştirme ve bu bilgileri işletme içindeki ya da dışındaki ilgili toplumsal gruplara sunma* faaliyetlerini gerçekleştiren bir muhasebe dalıdır (Ramanathan, 1976:519). 1970’li yılların sonlarında benzer bir

tanımlama Ralph W. Estes (1979) tarafından *işletme faaliyetlerinin toplum üzerindeki etkilerinin ölçümü ve ilgililere yönelik raporlanması* şeklinde yapılmıştır (Sürmen ve Aygün, 2005:36).

Sosyal muhasebe kavramının daha açık anlaşılabilmesi için öncelikle Elkington tarafından 1994 yılında ortaya atılan *üçlü raporlama yaklaşımının*¹ bilinmesi gerekir. Brundtland Komisyonu (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu)'nun 1987 yılında yayınladığı raporda ekonomik büyümenin çevre korunarak ve toplumsal eşitlik gözetilerek gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmış ve bu raporda “*sürdürülebilirlik*” ifadesine yer verilmiştir (Elkington, 2004:1). Bu raporun görüşüne benzer bir biçimde üçlü raporlama yaklaşımı Elkington (1997)'a göre işletmelerin sadece ekonomik faydalarına odaklanmanın doğru olmadığını, çevresel ve toplumsal faydalarının ya da zararlarının da göz önünde bulundurulmasının ve finansal bilgilerin yanında bu durumun da çıkar gruplarına bildirilmesinin bir mecburiyet olduğunu ifade eder (Elkington, 2004:1). Bu durum sosyal muhasebenin gerekçesini oluşturmaktadır.

Rob Gray ve Jan Bebbington (2001:275) sosyal muhasebeyi *işletmelerin sosyal ve çevresel faaliyetleri ile bunların etkileri hakkında bilgi sağlayarak tüm çıkar gruplarının korunması* ile ilişkilendirmektedir. Kaya (2006:57) ise daha kapsamlı bir şekilde *işletme faaliyetlerinin çıkar grupları üzerinde oluşturduğu ekonomik ve sosyal etkilerin ölçülmesi, elde edilen sonuçların mali tablolarda yahut ayrı bir rapor kullanılarak ilgililere sistemli bir biçimde sunulması konusunda uzmanlaşmış muhasebe dalı* olarak tanımlanmaktadır. İşletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarına yönelik kayıt ve raporlama çalışmalarına odaklanan sosyal muhasebe bu uygulamaları işletmelerin toplumsal ilişkileri, işgücü ile ilişkileri, fiziki kaynaklara ve çevreye yönelik katkıları ile mal ve hizmetlere yönelik katkılar olmak üzere dört alanda incelemektedir. Bu alanlar aynı zamanda işletmelerin sosyal sorumluluklarını yerine getirmekteki başarıları şeklinde tanımlanan sosyal performans alanları olarak da bilinmektedir (Kaya, 2006:57).

Sosyal muhasebe beraberinde *sosyal denetim* kavramını gündeme getirmiştir. ***Sosyal denetim***; *işletme faaliyetlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen ya da*

¹ Orijinal ismi *Triple Bottom Line* olan bu kavram için, üçlü kâr hanesi, üçlü bilanço sistemi, üçlü sorumluluk yaklaşımı gibi kavramlar kullanılsa da bu çalışmada *üçlü raporlama yaklaşımı* ifadesi tercih edilmiştir

işletmeleri kendi faaliyetleri dolayısıyla etkileyen kişi ya da gruplara yönelik ekonomik, toplumsal ve çevresel uygulamaların hedeflenen ne oranda karşıladığını ortaya koymak için yapılan ölçüm ve raporlama çalışmalarıdır (Abdioğlu ve Meydan, 2006:32). Bu tanımlamadan da anlaşıldığı üzere sosyal muhasebe uygulamalarının aksamadan ve amaçlandığı gibi yapılabilmesi için sosyal denetim bir gereklilik olarak görülmektedir.

Yukarıda sunulan sosyal muhasebe ile ilgili tanımlamaların tamamı işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarının ölçümü ve ilgililere yönelik olarak raporlanmasına odaklanmaktadır. Bu bağlamda sosyal muhasebenin raporlama ayağı olan sosyal raporlama kavramı gündeme gelmektedir.

***Sosyal raporlama**, finansal raporlamanın olağan bir uzantısı şeklinde yorumlanan raporlama faaliyetleri olup, işletmelerin toplumsal ve çevresel faaliyetlerinin yıllık finansal raporlarla birlikte ya da ayrı olarak finansal ve finansal olmayan bilgiler içerecek biçimde çıkar gruplarına sunulmasıdır* (Başar ve Başar, 2006:214)

İşletmelerin toplumsal faaliyetleri hakkında bilgi verdikleri sosyal raporlamalar, genellikle yıllık finansal tabloların yanında sunulan, ülkeden ülkeye bir kısmı zorunlu bir kısmı isteğe bağlı uygulamalar sebebiyle çeşitlilik arz eden sosyal açıklamalar (social disclosures) niteliğindedir. Özellikle gelişmiş batı ülkelerinde hemen her işletme işçi sayısı ve bu işçiler arasında politik, ırk temelinde ve cinsel ayrımcılık yapılmadığını göstermek, topluma destek olunan faaliyetleri ilan etmek gibi bir kısım sosyal açıklamaları yıllık finansal tablolarda yapmaktadırlar (Gray ve Bebbington, 2001:276). Nitekim bu çalışmanın uygulama kısmında örneklem dâhilindeki Türk sanayi işletmeleri için de benzer bir durum tespit edilmiştir. Bu işletmeler faaliyet raporları bünyesinde finansal raporlara ek olarak toplumsal ve çevresel uygulamaları hakkında neredeyse tamamı sayısal olmayan ve mali boyutları hakkında bilgi sunmayan sosyal açıklamalarda bulunmakta olup bu açıklamalar sosyal muhasebe bağlamında sosyal raporlama olarak tanımlanamamaktadır. Zira sosyal raporlar gerçekçi bilgiler sunan, toplumun ilgili her kesimine seslenen, gereksiz ayrıntılar barındırmayan, olumlu sosyal uygulamalar yanında olumsuz uygulamalar hakkında da bilgiler sunan raporlar olmalıdır. Bu özellikleri yansıtabilmek için sosyal raporların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve muhasebe standartlarına uygun bir biçimde hazırlanmaları gerekmektedir (Sürmen ve Aygün, 2005:36).

Sosyal raporlama içereceği bilgilerin niteliğine ve raporun sunum şekline göre farklılık arz edebilecek bir uygulamadır. Zira sosyal raporlar hazırlanırken benimsenen bir kısım yaklaşımlar bulunmaktadır. Sürmen ve Aygün (2005) sosyal raporlama yaklaşımlarını hazırlanacak raporun içeriğine ve sunum biçimine göre ikiye ayırmışlardır. Hazırlanacak raporun içeriğin göre sosyal raporlama yaklaşımlarını ise eski ve yeni yaklaşımlar olarak gruplamışlardır. *Envanter yaklaşımı, maliyet ve harcama yaklaşımı, program yönetimi yaklaşımı ve fayda maliyet yaklaşımı* eski sosyal raporlama yaklaşımları olarak sıralanmıştır. Araştırmacılar *insan kaynağını değerlendirme yaklaşımı, sosyal göstergeler yaklaşımı ve süreç denetimi yaklaşımını* ise yeni sosyal raporlama yaklaşımları olarak belirtmektedir. Ancak zaman içerisinde yetersiz kalan bu yaklaşımların yerine geliştirilen sosyal raporlama örnekleri de bu çalışmada açıklanmıştır. Bunlar, Corcoran ve Leininger'in "Çevresel Değişim Raporu", David Linowes'in "Sosyo-Ekonomik Faaliyet Raporu", Clark Abt'ın "Sosyal Denetim Raporu", Dilley ve Weygandt'in "Sosyal Sorumluluk Yıllık Raporu", Ralph Estes'in "Geliştirilmiş İşletme Sosyal Raporu" ve Bauer ve Fenns'in "İşletme Sosyal Denetimi Raporu" olarak belirtilmektedir (Sürmen ve Aygün, 2005:37-38). Bu raporlama örneklerinde hangi sosyal sorumluluk uygulamasının sosyal raporda nasıl ve ne şekilde gösterileceği hususunda farklı görüşler olmakla birlikte hemen hepsinde işletmelerin toplumsal fayda sağlayacak uygulamaları ve olumsuz toplumsal etki oluşturan uygulamalar parasal olarak ifade edilmektedir.

Sürmen ve Aygün (2005:41) sosyal raporlamaları sunum şekline göre *mevcut finansal raporlara bazı açıklamalar eklenmesi, mevcut finansal raporlarda olmayan bazı ek hesapların kullanılması ya da mevcut finansal raporlardan bağımsız bir sosyal rapor hazırlanması* şeklinde üç grupta sınıflandırmışlardır. Bu yaklaşımlardan anlaşıldığı üzere bir finansal raporda dipnot kullanımı yoluyla ya da boş bırakılmış bir kısım bilanço ve gelir tablosu kalemini kullanarak aynı raporun içinde sosyal raporlama yapılabilmektedir. Finansal tablolara ek olarak işletmelerin belirli bir dönem içinde olumlu ve olumsuz etki uyandıran tüm sosyal uygulamaları çeşitli gruplandırmalar altında ayrı bir sosyal rapor olarak da sunulabilmektedir.

Sosyal muhasebe ve sosyal raporlama, işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarının niteliğine göre farklı isimler altında pek çok araştırmanın konusu olmaktadır. Özellikle çevresel sosyal sorumluluk temelinde çevre muhasebesi (Kaya,

2006), yeşil muhasebe ve karbon muhasebesi gibi alanlar sosyal muhasebenin alt dalları olarak gelişim göstermektedir. Hatta muhasebe literatüründe önemi gittikçe artan insan kaynakları muhasebesi de kısmen bu bağlamda değerlendirilebilir. **İnsan kaynakları muhasebesi**, “geleneksel muhasebe tarafından gözardı edilen insan kaynakları yatırımlarının ölçümü, muhasebeleştirilmesi ve raporlanması alanında uzmanlaşmış bir muhasebe dalı”dır. (Kaya, 2013:14). Zira çıkar grupları işletmelere insan kaynakları hakkında daha ayrıntılı bilgi sunmaları için baskı uygulamaktadır (Kaya, 2013:34). İşletme çalışanlarının iş koşullarının iyileştirilmesi, eğitim, sağlık, mesleki gelişim vb. gibi çeşitli sosyal imkanların sağlanması kurumsal sosyal sorumluluğun konusu olduğundan işletmelerin insan kaynakları yatırımlarının kısmen kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal muhasebe ile ilgili olduğu söylenebilir.

Sosyal raporlama ile ilgili olarak kurumsal sosyal sorumluluk kavramının gelişimi ve yaygın kullanımı sonucu sürdürülebilirlik muhasebesi ve sürdürülebilirlik raporlaması kavramları gündeme gelmiştir. Bu sebeple çalışmanın takip eden kısmında bu kavramlar açıklanmaya çalışılacaktır.

1.3.1.2. Sürdürülebilirlik Muhasebesi ve Sürdürülebilirlik Raporlaması

İşletmelerin toplumun beklentilerine cevap verme zorunluluğu ve çıkar gruplarının bir işletmeyi değerlendirmek için sadece finansal muhasebe sonucu üretilen bilgiyi yeterli görmemeleri, bilginin muhasebeleştirilmesi sürecine toplumsal ve çevresel unsurların da eklenmesini gerektirmiş ve sürdürülebilirlik muhasebesi gündeme gelmiştir (Akarçay, 2014:2). Dönem karı ya da zararının belirlenmesi, toplam/birim maliyetlerin hesaplanması ve işletme yönetimine karar alım sürecinde bu bilgilerle destek olunması finansal muhasebe, maliyet muhasebesi ve yönetim muhasebesi gibi klasik muhasebe türlerinin temel amaçlarındandır. Ancak değişen çevresel ve rekabet koşulları hem bu muhasebe türlerinin geliştirilmesini hem de bazı yeni muhasebe sistemlerinin kurulmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda **sürdürülebilirlik muhasebesi**, *işletmelerin oluşturdukları ekonomik, toplumsal, çevresel faydalar ve risklerin mevcut muhasebe sistemleri üzerindeki etkisi sebebiyle geliştirilmiş olup, bu fayda ve risklerin (geleceğe dönük olarak) ölçülmesi, analiz edilmesi ve raporlanması şeklinde tanımlanabilecek bir alt muhasebe dalıdır* (Schaltegger ve Burritt 2006:39-40; Tüm, 2014:68). Sürdürülebilirlik muhasebesi, çevre

muhasebesi ile birlikte ve bazı çalışmalarda aynı anlamda kullanılsa da aslında çevre muhasebesini de kapsamakta, işletme faaliyetlerinin ekonomik, çevresel ve toplumsal etkilerini bütünleştirmektedir (Tüm, 2014:68).

***Sürdürülebilirlik raporlaması;** finansal bilgilerin yanında sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik faaliyetleri hakkında da bilgiler sunan, doğal kaynakların bugünden geleceğe devamlılığının sağlanabilmesi için gösterilen çabalar hakkında çıkar gruplarına bilgiler veren ve genellikle gönüllülük esasına göre hazırlanan raporlardır (Çalışkan, 2012:148). Sürdürülebilirlik raporlaması hakkında dünya genelinde bir farkındalık oluşturmak, farklı ülkelerdeki işletmelere bu raporlamaları yapabilmeleri için rehberlik etmek ve uluslararası bir sürdürülebilirlik standardı oluşturmak için çalışmalar yürüten en önemli kuruluş Küresel Raporlama Girişimi (GRI-Global Reporting Initiative)'dir (<https://www.globalreporting.org/information/about-gri/what-is-GRI/Pages/default.aspx>).*

GRI, 1997 yılında Birleşmiş Milletler bünyesindeki Çevreye Duyarlı Ekonomiler Koalisyonu (CERES-The Coalition for Environmentally Responsible Economies)'nin öncülüğünde Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulmuş bir sivil toplum kuruluşu olup 2002 yılından itibaren Hollanda/Amsterdam merkezli olarak faaliyet göstermektedir. Küresel düzeyde sürdürülebilirlik raporlaması uygulamalarının gerçekleştirilmesi için ilkeler, genel çerçeveler, göstergeler ve rehberler hazırlamaktadır (<https://www.globalreporting.org/information/about-gri/what-is-GRI/Pages/default.aspx>).

GRI'nin kendi ifadesi ile “*sürdürülebilirlik raporlaması, soyut konuları elle tutulabilir ve somut hale getirerek sürdürülebilirlik gelişmelerinin kuruluşun faaliyetleri ve stratejisi üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına ve yönetilmesine yardımcı olmaktadır.*” (<https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Turkish-G4-Part-One.pdf>). Bu ifade kurumsal sosyal sorumluluk ve muhasebe ilişkisi için oldukça önemlidir. Zira kurumsal sosyal sorumluluğun bir gereği olarak hazırlanması öngörülen sürdürülebilirlik raporları muhasebe uygulamaları açısından ele alındığında, bir standarda ve ölçüm imkanlarına sahip olmaması ve yasal düzenlemelerin eksikliği gibi nedenlerle yüzeysel ve soyut olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak bu çalışmanın uygulama sahasındaki bazı işletmelerin de uyduklarını açıkladıkları GRI esasları ve sürdürülebilirlik raporlama şablonları, bahsi geçen soyut ilişkiyi ölçülebilir ve raporlanabilir hale getirmeyi amaçlamaktadır. Yalnız

sürdürülebilirlik çalışmaları açısından ele alındığında dahi muhasebe bilimi ve muhasebe uygulayıcıları için kurumsal sosyal sorumluluk yakın gelecekte oldukça önemli bir olgu konumuna yükselebilecektir. Nitekim gün geçtikçe Türkiye’de de bu öneme daha fazla dikkat çekilmektedir.

Türkiye’de işletmelerin sürdürülebilirlikleri konusunda bazı örgütsel çabalar ve çalışmalar mevcuttur. Bunlara örnek olarak Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Borsa İstanbul (BİST) ve İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD) verilebilir. Türkiye Bilimler Akademisi, 2002 Rio Konferansı ile ilişkili olarak “*Türkiye İçin Sürdürülebilir Kalkınma Öncelikleri: Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi için Türkiye Bilimler Akademisi'nin Görüşü*” adıyla bir rapor hazırlamıştır (TÜBA, 2013). Sürdürülebilir Kalkınmayı Destekleme Derneği küçük, orta ölçekli ve büyük ölçekli özel sektör kuruluşlarına sürdürülebilirlik hakkında bilgi vermek ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının tüm işletmelere benimsetilmesini sağlamak iddiasıyla kurulmuş bir dernektir. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi (WBCSD-World Business Council for Sustainable Development)’nin Türkiye’deki tek temsilcisi konumundaki dernek iş dünyası, devlet, üniversiteler ve yerel yönetimlerle ortak projeler geliştirmektedir (SKD, 2014). Borsa İstanbul, kendi bünyesindeki şirketleri sürdürülebilirlik politikaları geliştirmek, faaliyette bulunmak noktasında teşvik etmek ve borsa yoluyla şirketlerin bu faaliyetlerini düzenli olarak kamuya paylaşmalarını sağlamak amacıyla *Sürdürülebilirlik Endeksi* oluşturmuştur. BİST-30 Endeksi kapsamındaki şirketlerden belirlenmiş kriterleri taşıyan 15 adedine ait menkul kıymetler 04.11.2014 – 31.10.2015 tarihleri arasında sürdürülebilirlik endeksinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Söz konusu şirketlere rekabet avantajı sağlamak, sermaye çekmek ve finansman kolaylığı elde etmelerini sağlamayı hedefleyen Sürdürülebilirlik Endeksi yoluyla hem yatırımcıların ilgisinin bu yöne çekilmesi ve beklentilerine cevap verilmesi, hem de borsadaki diğer şirketlerin teşvik edilmesi sağlanarak sürdürülebilirlik bilincinin oluşturulması amaçlanmaktadır (BİST, 2014).

17.12.2009 tarihinde toplanan Sürdürülebilirlik için Muhasebe (A4S-Accounting for Sustainability) forumunda Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu gibi finansal muhasebe standartları oluşturan kuruluşlar ile GRI gibi sürdürülebilirlik standartlarını oluşturan kuruluşların birlikte tümleşik raporlama modeli hazırlamaları ve bu raporlamaları

bir standarda kavuşturmalarını kararlaştırılmıştır. Bu amaçla *Uluslararası Tümüleşik (Entegre) Raporlama Kurulu (IIRC-The International Integrated Reporting Council)* oluşturulmuştur (Yanık ve Türker, 2012:303). Tümüleşik raporlama kurumsal sosyal sorumluluk için olduğu kadar muhasebe literatürü için de yeni bir kavramdır. Gelecek dönemlerde tümleşik raporlama uygulamalarının muhasebe ve muhasebeci için öneminin artacağı tahmin edildiğinden bu konu çalışmanın takip eden bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1.3.1.3. Tümüleşik Raporlama

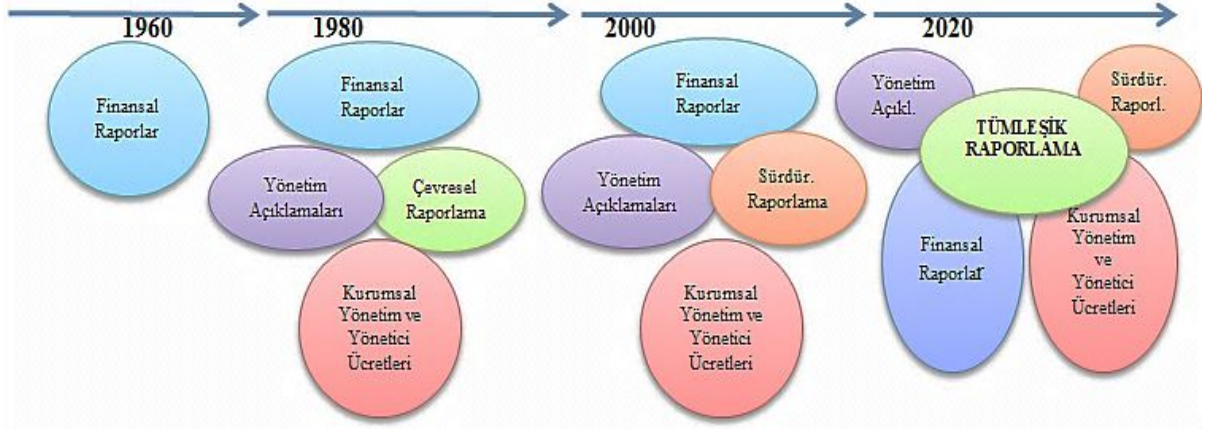
İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarına yönelik olarak ortaya atılan sosyal sorumluluk muhasebesi, çevre muhasebesi, sürdürülebilirlik muhasebesi gibi muhasebe dalları tek başına çıkar gruplarına tam ve yetkin bir bilgi sunamamaktadır. İşletmelerin hem finansal nitelikli bilgileri hem de yukarıdaki sosyal muhasebe alanlarının her birinde ele alınan bilgilerin tek bir rapor olarak sunumunun çıkar gruplarının şeffaf ve güvenilir bir raporlama ihtiyacını giderebileceği düşünülmektedir. Bu amaçla *çıkır gruplarına finansal bilgilere ek olarak çevre ve sosyal sorumluluk muhasebeleri, kurumsal yönetim (yönetişim) ve stratejik yönetimle ilgili bilgiler sunan raporlara tümleşik raporlar* adı verilmektedir (Yanık ve Türker, 2012:302). “Tek rapor” olarak da adlandırılan tümleşik raporlamalar finansal tablolar ve sürdürülebilirlik raporlarının birlikte sunumu ile oluşturulmakta, finansal ve finansal olmayan bilgiler bir arada değerlendirilmektedir (Karğın ve diğerleri, 2013:28). Tam anlamıyla ve doğru bir şekilde yapılacak tümleşik raporlamanın işletmelerin hem finansal hem de sürdürülebilirlik performanslarını artırabileceği öngörülmektedir (Karğın ve diğerler, 2013:32). Tümüleşik raporlamalarda işletmelerin finansal performansları, uzun dönemde öngörülen finansal performans hedefleri, sosyal ve çevresel performansları ile uzun dönemli sosyal ve çevresel performans hedefleri rakamsal boyutta incelenmeye çalışılmaktadır. Bu yolla bir hisse senedi başına tümleşik performans belirlenerek başta yatırımcı olmak üzere tüm çıkar gruplarına somut bir rapor sunabilme amacı güdüldüğü söylenebilir (Yanık ve Türker, 2012:305-306).

Tümüleşik raporlamayı uluslararası bir standarda kavuşturmayı amaçlayan Uluslararası Tümüleşik (Entegre) Raporlama Kurulu’nun hazırladığı raporlama şekli altı

bölümden oluşmaktadır. *İşletmenin tanımlanması ve iş modeli* bölümünde işletmenin kısa, orta ve uzun dönemde ne yaptığı/yapmayı planladığı ve bu süreçte sürdürülebilirliği nasıl sağladığı hakkında bilgiler yer almaktadır. *İşletme faaliyetleri ile ilgili bilgiler, riskler ve fırsatlar* bölümünde, faaliyetlerin hangi koşullar altında sürdürüldüğü, en önemli kaynakların neler olduğu ve bu kaynakların geleceğine ilişkin risklerin ve fırsatların belirlenmesine hakkında bilgiler yer almaktadır. *Stratejik amaçlar ve bu amaçları gerçekleştirecek stratejiler* bölümünde; işletmenin ekonomik ve sosyal olarak gelecekte ulaşmak istediği seviye ve bu seviyeye ulaşmak için kullanacağı yollar ve yöntemlere ilişkin bilgiler yer almaktadır. *Kurumsal yönetim ve yönetici ücretlendirmesi* bölümünde işletmenin kurumsal yönetim anlayışı, uygulamaları, yöneticilere ödenen ücretler ve primlerin niteliği gibi yönetsel açıklamalar yer almaktadır. *Performans* bölümünde; işletmenin ekonomik ve sosyal amaç ve hedeflerini gerçekleştirme derecesi hakkında somut (rakamsal) bilgiler yer almaktadır. *Geleceğe bakış* bölümünde ise önceki dönemlerde işletmenin karşılaştığı belirsizlikler, zorluklar, elde ettiği fırsatları değerlendirerek gelecekte alınacak önlemlerin ve daha tutarlı hedeflerin belirlenmesine yönelik bilgiler yer almaktadır (Karğın, 2013:38-39).

Tümleşik raporlamanın ortaya atıldığı döneme kadarki raporlama biçimleri ve öncelik sıralamaları ile tümleşik raporlarının yakın gelecekteki konumu ve öneminin anlaşılması bakımından Uluslararası Tümleşik (Entegre) Raporlama Kurulu'nun 2011 yılında hazırladığı rapor önemlidir. Bu raporda işletmelerde kurumsal raporlamanın geçmişi ve yakın gelecekteki durumuna ilişkin bilgiler ve tahminler yer almakta olup kurumsal raporlama anlayışının söz konusu dönüşümü Şekil 3'te gösterilmiştir. Şekil 3'te görüldüğü üzere, işletmeler faaliyetleri hakkında sosyal çevrelerine 1980'li yıllara kadar sadece finansal raporlar yoluyla bilgi vermişlerdir. Bu dönemden başlamak üzere 2000'li yıllara kadar işletmeler finansal raporların yanında çeşitli yönetim kararları ve uygulamaları hakkında açıklamalar, çevresel faaliyetlere yönelik raporlamalar (çevre raporları), kurumsal yönetim uyum çalışmaları ve yöneticilere ödenen ücret ve primlerin ayrıntıları hakkında raporlama yoluyla bilgi vermişlerdir. 2000'li yıllarda işletmeler buna ek olarak kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını sürdürülebilirlik raporlaması adı altında ayrı bir bölüm olarak raporlayarak sosyal çevrelerine bu yolla bilgi vermişlerdir. Tüm bu süreçte finansal raporlar hala işletmelerin (halen çoğu işletme sadece finansal tablolarla raporlama yapmaktadır) öncelikle sundukları raporlar olmaktadır.

Şekil 3: İşletmelerde Kurumsal Raporlama Anlayışının Dönüşümü

Kaynak: IIRC, 2011:6-7.

Tümleşik raporlamanın -finansal raporları da bünyesinde barındırdığı için- 2020’li yıllarda ve sonrasındaki dönemde finansal raporlamanın önüne geçebileceği öngörülmekte olup bu durum da Şekil 3’te izlenebilmektedir. İşletmelerin raporlama sürecinde yakın gelecekte oluşabilecek bu köklü değişime dikkat edildiğinde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının ancak muhasebe vasıtasıyla çıkar gruplarına somut raporlarla sunulabileceği, bu durumun muhasebeci için de yeni bir ufuk olup yakın gelecekte uyum sağlaması gerektiği sonucu açığa çıkmaktadır.

1.3.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk - Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları İlişkisi

Ekonomik sorumlulukların yerine getirilmesi, kâr amacı güden tüm işletmelerin en temel kurumsal sosyal sorumluluğudur (Carroll, 1991:40-41). Müşterilerin dolayısıyla toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri uygun nitelikte üretmek, diğer işletmelerle ticari ilişkiler kurmak, haksız rekabette bulunmamak, çalışanlara ücret ödemek, kâr etmek ve bu karı ortaklara dağıtmak, vergi vermek gibi faaliyetler işletmelerin ekonomik sorumluluklarını oluşturmaktadır. Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (UMS/UFRS) doğrultusunda hazırlanmış Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (TFRS/TMS)’nin *Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve* bölümünde belirtildiği üzere bu standartlar, işletme faaliyetleri ile ilgilenen tüm tarafların yani finansal tablo kullanıcılarının aldıkları ekonomik kararlara dayanak teşkil

eden finansal bilgilerin ihtiyaca uygun olması ve gerçeğe uygun bir biçimde sunulmasını sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Burada finansal bilgilerin önceki ya da sonraki dönemlerle ya da diğer işletmelere ait finansal bilgilerle karşılaştırılabilir olması, doğrulanabilir, anlaşılabilir ve zamanında sunulmuş olma özelliklerini barındırması önemlidir. ([http://www.kgk.gov.tr/files/TFRS_2013/F_R_I_K_C\(1\).pdf](http://www.kgk.gov.tr/files/TFRS_2013/F_R_I_K_C(1).pdf)). İşletmelerin bu nitelikteki finansal bilgilerini, ekonomik kararlarını oluştururken kullanan kesimler ise mevcut ve potansiyel yatırımcılar, çalışanlar, alacaklılar/ kredi sağlayanlar, tedarikçiler, müşteriler, devlet ve toplumun geneli şeklinde sınıflandırılmaktadır (Tilt, 2009:19). Söz konusu toplumsal kesimlerin aynı zamanda çıkar grupları da olduğu görülmektedir. Dolayısıyla TMS/TFRS, işletmelerin çıkar gruplarına finansal tablolar yoluyla ekonomik sosyal sorumluluklarıyla ilgili bilgi sunmalarını sağlamak için geliştirilmiştir denebilir. Bu açıdan bakıldığında standartların kurumsal sosyal sorumlulukla doğrudan bir bağlantısı olduğu sonucuna varılabilir.

Finansal tabloların şeffaf olması, olumlu ya da olumsuz tüm finansal nitelikli işletme faaliyetlerinin raporlanması, bu esnada bilgi saklanmaması ve çarpıtılmamasını gerektirmektedir. Çalışmanın önceki kısımlarında ele alındığı gibi kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının temel öğelerinden biri de şeffaflık kavramıdır. İşletmelerin farklı faaliyet bölümlerine ya da farklı coğrafi dağılımı olan bölümlerine göre ayrıntılı finansal raporlamalar hazırlamaları şeffaflığın bir göstergesidir (Çiftçioğlu ve Poroy, 2010:92). Buna somut bir örnek olarak 2006 yılında yürürlüğe giren “*TMS 14: Bölümlere Göre Raporlama*” standardı ve bu standardın yerine geçmek üzere 01.01.2009 tarihinde yürürlüğe giren “*TFRS 8: Faaliyet Bölümleri*” standardı verilebilir. TFRS 8’in temel amacı “*Bir işletme, finansal tablo kullanıcılarının, işletmenin gerçekleştirdiği faaliyetler ile faaliyette bulunduğu ekonomik ortamın niteliğini ve finansal etkilerini değerlendirmelerini mümkün kılan bilgileri açıklar.*” şeklindedir (http://www.kgk.gov.tr/files/TFRS_2015/TFRS/TFRS_8.pdf). Buna göre; örneğin Türkiye, Azerbaycan ve İran’da birlikte faaliyet gösteren bir Türk işletmesinin TFRS 8’i kullanarak söz konusu ülkelerdeki faaliyetleri hakkında çıkar gruplarına ayrıntılı ve şeffaf finansal bilgi sunması bir zaruret halini almaktadır. Benzer bir durum “*TMS 24: İlişkili Taraf Açıklamaları*” standardı için de geçerlidir. Zira anılan Standartta ilişkili taraf işletme üzerinde kontrol gücüne ya da önemli etkiye sahip olan ya da kilit yönetici konumunda bir kişi ya da bu kişinin yakın aile üyesidir. Buna ek olarak biri diğerine bağlı ortaklık, iştirak, iş ortaklığı gibi şekillerle

bağlantı kuran işletmeler de ilişki taraf olarak tanımlanmaktadır. TMS 24'e göre işletmenin ilişkili taraflarla gerçekleştirdiği işlemler, taahhütler ve mevcut bakiyelerden etkilenme olasılığına dikkat çekmek için gereken açıklamalar işletmenin finansal tablolarında yer almalıdır (http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS24.pdf). Bu açıklamaların çıkar grupları açısından şeffaflığın bir göstergesi olduğu düşünülebilir.

Kurumsal sorumluluk anlayışının diğer bir ögesi olan çevreye duyarlılık da muhasebe standartlarında yer bulmaktadır. Örneğin “*TMS 16: Maddi Duran Varlıklar*” standardı uyarınca işletmelerin çevresel amaçlarla edinilen varlıklarının maddi duran varlık olarak dikkate alınacağına vurgu yapılmaktadır. Buna yönelik olarak “*kimyasal madde üreticisi bir işletme üretim ve depolama süreçlerinde çevreye zarar verilmesinin önüne geçmek için bir kısım tesis düzenlemeleri gerçekleştirebilir*” şeklinde bir ifadeye Standartta yer verilmektedir. Buna ilave olarak Standart, maddi duran varlıkların sökülmesi sürecinde çevreye verilen zararın giderilmesine yönelik tahmini harcamaların da muhasebe kayıtlarına alınmasını zorunlu hale getirerek işletme – doğal çevre ilişkisinin raporlanmasına imkân sağlamaktadır (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS16.pdf).

Birçok işletmenin çalışanlarına yönelik kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarında bulunduğu, çalışanı bir değer olarak kabul ederek karlılık artışı ve rekabet avantajı gibi çıktılara daha kolay eriştikleri, bu sebeple çalışanlarla orta ve uzun vadeli iş ilişkileri geliştirdikleri bilinmektedir. İşletmelerin finansal anlamda çalışanlarına sundukları faydaların değerlendirilmesine ve raporlanmasına imkan tanımak adına “*TMS 19: Çalışanlara Sağlanan Faydalar*” standardı geliştirilmiştir. Bu standartta çalışanlara sağlanan kısa vadeli faydalar olarak; ücretler, maaşlar, sosyal güvenlik katkıları, ücretli yıllık ve hastalık izinler, kardan pay verilmesi, prim ödemeleri ve parasal olmayan faydalara (sağlık yardımı, lojman, araç, ücretsiz ya da indirimli olarak verilen mal ya da hizmetler gibi) ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Standart, çalışanlara iş ilişkisi sona erdikten sonra sağlanan faydalar olarak; emekli maaşları ve emekli ikramiyeleri, iş ilişkisi sonrası hayat sigortası ve yapılan sağlık yardımlarını belirtmekte, çalışanlara sağlanan uzun vadeli faydalar olarak ise; kıdeme bağlı izinler, uzun vadeli ücretli izinler, jübile, uzun vadeli iş göremezlik durumunda sağlanan çeşitli faydaları sıralamaktadır. Bu faydaların doğrudan çalışana sunulabileceği gibi eşine, çocuklarına, bakmakla yükümlü olduğu diğer kişilere

karşı da gerçekleşebileceği yine standart metninden anlaşılabilir (http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS19.pdf). Standartta belirtilen bu fayda tanımlamalarının önemli bir kısmı işletmelerin çalışanlarına yönelik gerçekleştirdiği kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde “*TMS 19: Çalışanlara Sağlanan Faydalar*” standardı bazı kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının (sağlık yardımı, ücretsiz/indirimli mal ya da hizmet sunumu, iş göremezlik durumundaki yardımlar vb. gibi) somut olarak muhasebeleştirilmesini ve raporlanmasını öngörmektedir.

Çevreye duyarlılıkla ilgili düzenlemelere yer veren diğer bir standart “*TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar*” standardıdır. Söz konusu Standart işletme faaliyetleri sonucu gerçekleşme zamanı ya da tutarı belli olmayan (karşılık) ya da geçmiş olaylardan kaynaklanan ve işletmeden değer çıkışına sebep olan yükümlülüklerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Örneğin geçmiş dönemlerde çevreye verilmiş zararların engellenmesine yönelik yeni bir kanuni düzenlemenin yapılmış olması işletme için dolaylı bir yükümlülük yaratmakta, zararın ortadan kaldırılması kamusal bir sorumluluk olabilmektedir. Benzer şekilde yasa dışı olarak çeşitli çevresel hasarlara sebep olunması sonucu işletmelere ceza kesilmekte ve temizleme maliyetleri de yüklenebilmektedir. İşletme aleyhinde çevresel nitelikli davalar açılabilen ve olası tazminat ödemeleriyle karşılaşılabilmektedir (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS37.pdf). Bu ve benzeri işlemler “*TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar*” standardı vasıtasıyla raporlanabilmektedir. Dolayısıyla Standart işletmelerin çevresel sosyal sorumluluklarını ne ölçüde yerine getirdiklerinin muhasebe yoluyla ifade edilebilirliğine güzel bir örnektir.

Kavramsal çerçevedeki temel anlayışlar ve yukarıda verilen standart örneklerindeki yaklaşımlardan da görülebileceği gibi özellikle para ile ifade edilebilen yani finansal nitelikli kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları TMS/TFRS'deki pek çok düzenleme yardımıyla muhasebeleştirilebilmektedir. Bu durumun önemli bir katkısı olarak sürdürülebilirlik ve tümleşik raporlar gibi sosyal raporların standartların desteğiyle daha kolay hazırlanabileceği söylenebilir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ve bu kavramın muhasebe ile olan etkileşimi ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Söz konusu etkileşim muhasebenin sosyal sorumluluğu ve sosyal sorumluluk uygulamalarının muhasebeleştirilmesi biçiminde iki açıdan ele alınmaktadır. Bununla birlikte yukarıda açıklandığı gibi kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının muhasebe ile etkileşimi şeffaflık, hesap verebilirlik, tam açıklama gibi esaslara dayalıdır. Çıkar gruplarına sunulan bilginin kalitesi, kullanılabilirliği ve en önemlisi gerçeği yansıtabilir olması bir zorunluluk olarak görülmektedir. Buradan hareketle çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ve muhasebe etkileşimi farklı bir açıdan ele alınmış, işletmelerin tüm faaliyetleri ile ilgili bilgileri en gerçekçi biçimde raporlamaları yönünde çıkar gruplarından gördükleri baskının kazanç yönetimi gibi bazı muhasebe manipülasyonlarından kaçınmaya sebep olabileceği varsayılmıştır. Kurumsal sosyal sorumluluk ile muhasebe arasında kazanç yönetimi uygulamalarından kaçınma yönünde dolaylı bir etkileşim olabileceği varsayımına dayanan bu çalışmanın ikinci bölümünde belirli amaçları olan muhasebe düzensizliklerini ifade eden muhasebe manipülasyonları ve bu manipülasyonlar içinde en yaygın ve önemlilerinden biri olan kazanç yönetimi uygulamaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUHASEBE MANİPÜLASYON YÖNTEMİ OLARAK KAZANÇ YÖNETİMİ VE MUHASEBE BİLGİ KALİTESİ İLİŞKİSİ

2.1. Genel Açıklama

Muhasebe, işletmelerin para ile ifade edilebilen finansal nitelikli işlemlerinin kaydedilmesi, sınıflandırılması, raporlanması ve bu raporların ihtiyaç duyan kişi ve kurumlara sunulmasını sağlamaktadır. Bu süreçte söz konusu işlemler muhasebe bilgilerine dönüştürülmekte, bu bilgiler ise işletme faaliyetleriyle ilgilenen ve toplumun hemen her kesimini kapsayan oldukça geniş bir çevre tarafından çeşitli değerlendirme ve karar alım süreçlerinde kullanılmaktadır. Muhasebe bilgilerinin kayıtlara doğru aktarılması, muhasebe kayıtlarının gerçeği yansıtması ve bu amaçla hazırlanan belgelerin tarafsız olması gerekmektedir. Ancak uygulamada bazı muhasebe işlemlerinin gerçek dışı ve önceden belirlenmiş çeşitli amaçlara ulaşmak için yapıldığı da görülmektedir. Muhasebe bilgilerinin çarpıtılarak amaç dışında kullanılmasının sağlanabilmesine imkan tanımak için çeşitli muhasebe manipülasyon yöntemleri kullanılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde muhasebe manipülasyonları ile bu manipülasyonlar için de oldukça önemli bir yer tutan kazanç yönetimi kavramsal olarak açıklanmış ve devamında da söz konusu yöntemin muhasebe bilgi kalitesiyle olan ilişkisi incelenmiştir.

2.2. Muhasebe Manipülasyonu Kavramının Tanımı ve Açıklaması

Manipülasyon kavramının sözlük anlamı “*yönlendirme, seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştirme*” şeklindedir (www.tdk.gov.tr). Bu kavram genellikle sermaye piyasalarında menkul kıymetlerin değerlendirme işlemlerinde kullanılmaktadır. Sermaye Piyasası Kanunu, manipülasyon kavramını “*piyasa dolandırıcılığı*” şeklinde ele almaktadır (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121230-1.htm>). Söz konusu Kanun’un 107. maddesinde manipülasyon kavramı iki biçimde tanımlanmaktadır;

- i. *İşlem Bazlı Manipülasyon* (Madde 107/1): Sermaye piyasası araçlarının fiyatlarına, fiyat değişimlerine, arz ve taleplerine ilişkin olarak yanlış ya da yanıltıcı izlenim uyandırmak amacıyla alım ya da satım yapmayı, emir vermeyi, emir iptal etmeyi, emir değiştirmeyi ya da hesap hareketleri gerçekleştirmeyi ifade eder.
- ii. *Bilgi Bazlı Manipülasyon* (Madde 107/2): Sermaye piyasası araçlarının fiyatlarını, değerlerini ya da yatırımcıların kararlarını etkilemek amacıyla yalan, yanlış ya da yanıltıcı bilgi vermeyi, söylenti çıkarmayı, haber vermeyi, yorum yapmayı ya da rapor hazırlamayı ya da bunları yaymayı ifade eder.

Yukarıdaki sınıflandırmadan anlaşılacağı gibi sermaye piyasasında manipülasyon kavramı daha ziyade borsada menkul kıymet alım/satımı üzerine yoğunlaşmakla birlikte piyasada işletme ile ilgili algıyı değiştirmek amacıyla bir kısım finansal bilgilerin gerçek dışı sunumuna da zemin hazırlamaktadır (Yüce, 2012: 376). Nitekim bu tür uygulamalar *piyasa manipülasyonu* olarak nitelendirilmektedir (Bayırlı, 2006: 28). Bu durum, finansal bilgileri üreten muhasebe ile manipülasyon kavramının ilişkili olduğu sonucunu açığa çıkarmaktadır.

Muhasebe manipülasyonu, bir kısım muhasebe bilgilerinin belirli amaçlarla değiştirilmesi yoluyla bilgi kullanıcılarını yanıltacak kasıtlı düzensizliklerdir (Bayırlı, 2006: 28; Varıcı ve Er, 2013: 44). Bu anlamda muhasebe manipülasyonu alternatif muhasebe politikaları ve bazı muhasebe uygulamaları arasında seçim yaparak dönem karının öngörüldüğü gibi artmasını ya da azalmasını sağlamaktadır (Demir ve Bahadır, 2007: 104).

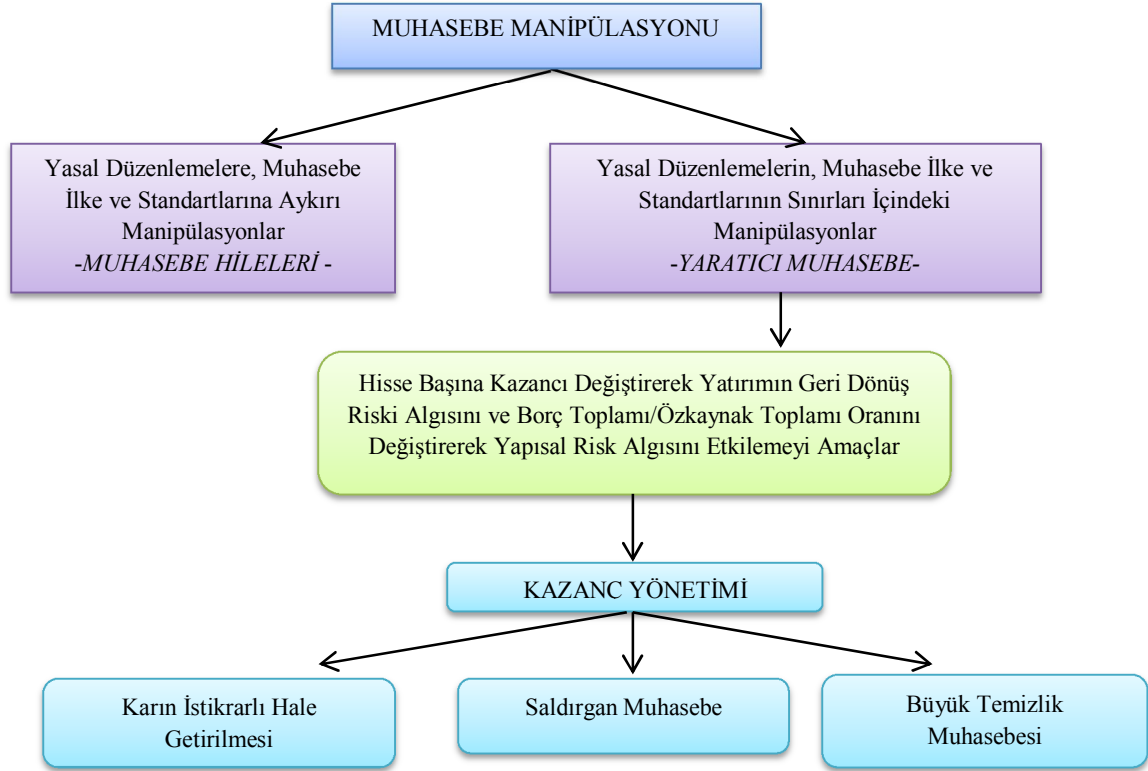
İşletmelerin finansal nitelikli işlemleri muhasebeleştirilirken bir kısım alternatifler arasında seçim yapmak gerekebilmektedir. Muhasebe ilkeleri, standartlar ve bunlarla örtüşen kayıt ve raporlamaya yönelik kanun, yönetmelik vb. gibi çeşitli yasal düzenlemeler bu alternatifleri açığa çıkarmaktadır. İşletmelerin farklı muhasebe politikaları izleyebilmelerine imkân tanıyan söz konusu esneklik sayesinde muhasebe, işletme faaliyetlerinin zaman içinde sürekli farklılaşması ve gelişmesine, benzer bir biçimde finans piyasalarında görülen yeniliklere uyum sağlayarak yeni koşullarda kayıt ve raporlama

yapabilmektedir (Ayarlıoğlu, 2007: 8). Farklı yönetim anlayışlarınca farklı muhasebe politikalarının izlenmesi son derece normal olmakla birlikte bu politikaların faaliyet sonuçlarını bilinçli bir şekilde değiştirmek için kullanılabilirdiği yani muhasebe manipölasyonu için bir araç olarak kullanıldığı da görölmektedir.

Muhasebe manipölasyonu temel olarak piyasa katılımcılarının -yatırımcıların ve kredi verenlerin- işletme ile ilgili risk algılarının değiştirilmesine dayanmaktadır. Burada *birinci risk algısı*, işletmeye yatırım yapmış ya da yapacak olanlar açısından yatırımların geri dönüşünde -elde edilecek geri ödemelerde- yaşanabilecek sapmaları ifade eder. Bu risk algısının işletme tarafından istenilen biçimde yönlendirilebilmesi için bir kısım muhasebe işlemleri sonucu *Hisse Başına Kazanç* oranı etkilenebilmektedir. *İkinci risk algısı* ise kredi verenler açısından işletmeye sağladıkları kaynağa karşılık olarak -geri ödeme koşul ve biçimlerinin yanında- kendilerini garanti altına almak için işletmede yeterli özkaynağın bulunmamasını ifade eder. İşletmenin kredi verenler nezdinde yeterli özkaynağa sahip olduğu algısını oluşturabilmek için *Borç Toplamı / Özkaynak Toplamı* oranını etkileyecek muhasebe işlemleri yapılabilmektedir (Stolowy ve Breton, 2000a: 2; Stolowy ve Breton, 2000b: 3).

Muhasebe manipölasyonu çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Stolowy ve Breton (2000a: 4) ile Demir ve Bahadır (2007: 110)'ın muhasebe manipölasyon yöntemlerine dair yaptıkları sınıflandırma bu konuda oldukça açıklayıcıdır. Söz konusu sınıflandırma bu çalışmada ilgili literatür bağlamında kısmen değiştirilmiş ve Şekil 4'te gösterilmiştir. Buna göre; muhasebe manipölasyonları iki ana sınıfa ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, muhasebe ilke ve standartlarının dışına çıkılarak bilgi kullanıcılarının kararlarını saptırabilecek manipölasyonları niteleyen ***muhasebe hileleri***, diğerisi ise sözkonusu ilke ve standartlarının esnek bıraktığı sahada işletmeye yönelik olarak yatırım yapanların ve borç verenlerin risk algılarını değiştirmek üzere gerçekleştirilen (hisse başına kazancın yüksek olduğu, yeterli özkaynağa sahip olunduğu ve borç ödeyememe riskinin düşük olduğunu göstermek amacıyla) muhasebe manipölasyonları niteleyen ***yaratıcı muhasebe (creative accounting)***'dir.

Şekil 4: Muhasebe Manipülasyon Yöntemleri

Kaynak: Stolowy ve Breton, 2000a: 4; Demir ve Bahadır, 2007: 110; Çıtak, 2009: 86.

Yaratıcı muhasebe, üzerinde literatür birliği sağlanabilmiş bir kavram değildir. Stolowy ve Breton (2000a: 48) bu kavramı herhangi bir muhasebe standardının düzenleme yapmadığı tespit edilen konularda yasal, ekonomik ve finansal yöntemler keşfederek amaca ulaştıracak yeni muhasebe uygulamalarını üretmek olarak tanımlamışlardır. Mulford ve Comiskey (2002: 4) aynı kavramı, hileli finansal raporlama da dahil olmak üzere muhasebe manipülasyonlarının tüm yöntem ve teknikleri olarak, Demir ve Bahadır (2007: 110) ise yaratıcı muhasebeyi hileden ayırarak sadece yapısal risk algısını etkilemek üzere kullanılan yöntemler olarak tanımlamışlardır. Bayırlı (2006), hileli finansal raporlamayla birlikte kazanç yönetimi ve türlerini de yaratıcı muhasebe uygulamaları kapsamında değerlendirmektedir. Çıtak (2009: 86) ise yaratıcı muhasebeyi muhasebe ilke ve standartlarının sağladığı esneklikten yararlanarak bir işletmeyi olduğundan daha iyi ya da kötü göstermeye yönelik muhasebe yöntem ve teknikleri olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamada yaratıcı muhasebe hileden kesinlikle ayrı tutulmaktadır. Şekil 4’te de muhasebe uygulamalarıyla ilgili tüm düzenlemelerin sınırları içinde yapılan manipülasyonlar yaratıcı muhasebe uygulamaları olarak ele alınmıştır.

Stolowy ve Breton, (2000b: 63), yaratıcı muhasebeyi tanımlarken *vitrin süslenmesi* (window dressing) ifadesini kullanmışlardır. Ancak bu kavram daha ziyade bilanço kalemlerinin olduğundan büyük tutarlarda gösterilmesi anlamında bilançonun süslenmesi şeklinde ele alınmaktadır. Nitekim Sürmen (2015: 317) nazım hesapların normal hesaplar gibi bilançoda gösterilmesi, hatır bonosunu almak, vermek ve bu yolla yapay borç oluşturarak bilanço toplamını artırmak gibi uygulamaları bilançonun süslenmesine örnek olarak göstermiştir. Bu doğrultuda yaratıcı muhasebe, bir muhasebe hilesi olan vitrin süslenmesinden farklı ve daha kapsamlı bir kavramdır.

Şekil 4’te, yasal düzenlemelerin, muhasebe ilke ve standartlarının sınırları içinde kalan muhasebe manipülasyon yöntemi işletmeyle ilgili risk algılarını değiştirmeye yönelik olarak geniş anlamda *kazanç yönetimi (earnings management)*² şeklinde ifade edilmiş, *karın istikrarlı hale getirilmesi (income smoothing)*, *saldırgan muhasebe (aggressive accounting)* ve *büyük temizlik muhasebesi (big bath accounting)* kazanç yönetiminin türleri olarak gösterilmiştir. Bu kavramlar çalışmanın takip eden kısmında ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

2.3. Kazanç Yönetimi Kavramının Tanımı ve Açıklaması

Kazanç yönetimini, Beattie ve diğerleri (1994: 792-793) Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri’nin sınırları içinde kalınarak kasıtlı bir takım muhasebe uygulamaları sonucu kazancın arzu edilen seviyeye getirilmesi ve bu şekliyle raporlanması olarak, Scott (1997), muhasebe standartları seti içinden işletmenin piyasa değerini en üst seviyeye çıkarabilecek ve en yararlı olabilecek muhasebe politikalarının seçilmesi ve uygulanması olarak (Bayırlı, 2006: 49), Healy ve Wahlen (1999: 368) işletmenin ekonomik performansı hakkında hissedarları yanlış bilgilendirmek amacıyla yöneticilerin kişisel muhakeme kullanarak finansal raporlama yapmaları, borç verme ya da yönetici ücretlerini belirleme gibi konularda yapılan çeşitli sözleşmelerin bu şekilde raporlanmış muhasebe işlemlerinden etkilenmesinin sağlanması olarak, Mudford ve Comiskey (2002: 3); işletme kazançlarının yöneticilerin öngördükleri ya da finansal analizcilerin tahmin ettikleri

² “*Earnings management*” kavramı Türkçe literatürde *kar yönetimi* ya da *kazanç yönetimi* biçiminde ifade edilmektedir. Bu çalışmada *kazanç yönetimi* ifadesi tercih edilmiştir.

rakamlarla örtüşen, önceden belirlenmiş hedeflere uygun ve zaman içinde istikrar gösterecek etkili bir muhasebe manipülasyonu olarak ve Sayın ve Karacaer (2014: 39-40), “belirli yöntemler ya da süreçler aracılığıyla karların yöneticiler tarafından çeşitli çıkarlar doğrultusunda kasıtlı biçimde manipüle edilmesi” şeklinde tanımlamışlardır.

Bu tanımlamalardan yola çıkılarak **kazanç yönetimi**; *muhasebe düzenlemelerinin işletmelere tanıdığı bir kısım alternatiflerden, esnekliklerden ya da boşluklardan faydalanarak dönem karının önceden belirlenmiş hedeflere ulaştıracak biçimde artırılmasına ve azaltılmasına imkân veren, daha ziyade gelir ve giderlerin “zamanlamasının” değiştirilmesi esasına dayanan muhasebe manipülasyonu* şeklinde ifade edilebilir.

Kellog ve Kellog (1991) kazanç yönetiminin; yatırımcıları işletmenin hisse senetlerini satın almaya yönlendirmek ve işletmenin piyasa değerini artırmak şeklinde iki temel amacı olduğunu belirtmektedir (Stolowy ve Breton, 2000b: 4).

Merchant ve Rockness (1994), muhasebe meslek mensuplarının karşı karşıya kaldıkları en önemli etik konunun kazanç yönetimi olduğunu öne sürmüşlerdir (Özer ve Özcan, 2013: 5161). Dechow ve Skinner (2000: 247-248), kazanç yönetimini tamamen engellemenin en uygun çözüm olmadığını, bazı uygulamalarının görülmesinin kaçınılmaz olduğunu hatta sermaye piyasası için bu durumun bir zorunluluk teşkil ettiğini belirtmiş, gerekçe olarak ise yöneticilerin bir kısım muhasebe uygulamalarında kişisel yargı ve tahminlerde bulunma mecburiyetlerini göstermiştir. Bu durumda muhasebeleştirme sürecinde yöneticiler kısmen kendi yargı ve tahminlerine başvurdukları için dönem karı etkileneceğinden bir kısım kazanç yönetimi uygulamalarının görülmesi doğal karşılanmalıdır.

Bayırlı (2006: 85), kazanç yönetiminin muhasebenin temel kavramlarından olan *dönemsellik kavramının esnetilmesi* yoluyla gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Dönemsellik kavramı, işletmenin sınırsız olarak kabul edilen ömrünün belirli dönemlere ayrılmasını ve her dönemin bir diğerinden bağımsız olarak sürdürülmesini ifade eder. Buna göre gelir ve gider tahakkuklarının ertelenmesi ya da olması gerekenden erken tahakkuk

ettirilerek kayıt altına alınması yoluyla yapılabilen kazanç yönetimi uygulamaları dönemsellik kavramını zedelemektedir.

Sayın ve Karacaer (2014: 39-40), kazanç yönetimi yoluyla gerçek finansal durumlarını gizleyen ve kendi hisse senetlerine yatırım yapılmasını sağlayan işletmelerin yatırımcıların getirilerinin düşmesine hatta iflasına neden olarak ülke ekonomisini olumsuz etkilediklerine işaret etmişlerdir.

Dönem karının değiştirilmesi esasına dayanan kazanç yönetimi, diğer muhasebe manipülasyon yöntemleri içinde önemli bir yere sahiptir. Nitekim Türkiye’de muhasebe manipülasyonları büyük oranda dönem karının düşürülmesi ya da artırılması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu (2004) çalışmalarında, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından halka açık şirketlere yapılan denetimlerde açığa çıkarılan muhasebe manipülasyonlarının -finansal bilgi manipülasyonu olarak ifade etmişlerdir - büyük oranda dönem karını azaltmaya yönelik olduğunu, bu şekilde ağırlıklı sermaye payına sahip ortak ya da ortaklara ya da ortakların kontrolündeki şirketlere örtülü olarak kar aktarıldığını belirtmişlerdir. Bu araştırmacılar, Türkiye’de toplam muhasebe manipülasyonlarının %65’inin dönem karını olduğundan yüksek göstermeye ve %22’sinin dönem karını düşürmeye yönelik olduğunu, kalan %13’ünün ise dönem karını etkilemeyecek şekilde finansal tablolardaki hesapların yanlış sınıflandırılması ve/ya da tutarlarının değiştirilmesi biçiminde gerçekleştirildiğini ifade etmişlerdir. Dönem karını değiştirmeyi amaçlayan faaliyetlerin toplam muhasebe manipülasyonları içinde %87 gibi bir orana ulaşmış olması kazanç yönetiminin önemine işaret etmektedir.

İşletmeler dönem karını istedikleri yönde farklılaştırmak için gelir, gider, varlık ve yabancı kaynak hesaplarında çeşitli değişiklikler yapmaktadırlar. Yükseltürk (2006), işletmelerin karı olduğundan yüksek raporlayabilmeleri için; *gelirlerini ve/ya da varlıklarını olduğundan yüksek kaydetmeleri, giderlerini ve/ya da yabancı kaynaklarını olduğundan düşük kaydetmeleri* gerektiğini belirtmektedir. Karın olduğundan daha düşük raporlanabilmesi için ise *gelirler ve/ya da varlıklar olduklarından daha düşük kaydedilirken, giderler ve/ya da yabancı kaynak olduklarından daha yüksek* gösterilmelidir. Söz konusu muhasebe işlemleri büyük oranda kazanç yönetimiyle ilgili olup işletmelerin kazanç yönetimi uygulamalarını farklı biçimlerde gerçekleştirdikleri

anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın takip eden kısmında kazanç yönetiminin türleri açıklanmıştır.

2.3.1. Kazanç Yönetiminin Türleri

Kazanç yönetiminin çeşitli özellikler açısından birbirinden farklı sınıflandırmalara tabi tutulduğu bilinmekle birlikte literatürde en yaygın olanları; karın istikrarlı hale getirilmesi (income smoothing), saldırgan muhasebe (aggressive accounting) ve büyük temizlik muhasebesi (big bath accounting)'dir:

i. Karın İstikrarlı Hale Getirilmesi (Income Smoothing): Dönemler içinde kazançta oluşabilecek beklenmedik değişikliklerin azaltılarak raporlanan dönem karının istenen seviyelerde seyretmesinin sağlanmasını ifade eder (Beattie ve diğerleri, 1994: 793). Kazanç yönetiminin bu türünde işletme karının düzenli bir biçimde ve kesintisiz artış gösterdiği izlenimi verilmekte (Stolowy ve Breton, 2000a: 18), karda gözlenebilecek değişimler azaltılmaya çalışılmaktadır (Ertan, 2011: 62). Bu durum, karın daha çok arttığı dönemlerden düşüğe geçtiği dönemlere doğru kazanç aktarımı yoluyla belirli bir dönem içinde karda oluşabilecek beklenmedik artış ve düşüşlerin giderilmesi şeklinde yapılmaktadır (Mudford ve Comiskey, 2002: 3). Böylece kar akışları hakkında daha risksiz bir görünüm oluşturulmaya çalışılmaktadır (Mudford ve Comiskey, 2002: 49). Nitekim karlarını istikrarlı hale getirmiş işletmelerin çıkar grupları tarafından daha değerli ve daha az risk içerdikleri için itibar gördükleri tespit edilmiştir (Ergin, 2011: 34). Karın istikrarlı hale getirilmesine örnek olarak, yüksek oranda kar edilen dönemlerde bir kısım gelir unsurlarının kaydedilmesinin takip eden finansal döneme ertelenmesi işlemleri gösterilebilir (Özcan, 2007: 21). Bu işlemler sayesinde karın dönemler itibarıyla büyük değişkenlikler göstermesinin önüne geçilerek istikrarlı bir kar görüntüsü verilmeye çalışılmaktadır.

ii. Saldırgan Muhasebe (Aggressive Accounting): Yüksek kazanç seviyeleri gibi arzulanan finansal sonuçlara ulaşmak için muhasebe ilke ve standartlarının kasıtlı bir biçimde zorlanması, esnekliklerden azami düzeyde yararlanılması yoluyla gerçekleştirilen muhasebe uygulamalarını ifade eder (Mudford ve Comiskey, 2002: 3). Bu uygulamalar finansal tablo kullanıcılarını aldatmaya yönelik olup özel bir takibat yapıncaya kadar

açığa çıkarılması zor olduğundan muhasebe hileleri biçiminde algılanmamaktadır (Mudford ve Comiskey, 2002: 15). Saldırgan muhasebe uygulamalarına örnek olarak daha az karşılık ayırma, isteğe bağlı yedeklerin indirilmesi, araştırma-geliştirme (Ar-Ge) ve reklam harcamalarının bir sonraki döneme ertelenmesi, satışların ilgili döneme tekabül edebilmesi için öne alınması gösterilebilir (Özden, 2013: 23).

iii. Büyük Temizlik Muhasebesi (Big Bath Accounting): Muhasebe ilkelerinin esnetilmesi yoluyla yapılan daha göz önündeki kazanç yönetimi uygulamaları olup kötü geçen finansal dönemlerde bazı varlıkların değerlerinin düşük kaydedilmesi yoluyla bilançoların sadeleştirilmesini (arındırılması) ifade eder. Healy (1985) bir kısım gelirlerin ertelenmesi ve gider yazma seçeneklerinin tercih edilmesi sonucu mevcut işletme kazançlarının azaltılmasını *yıkanma (taking a bath) stratejisi* olarak tanımlamıştır. Bu ifadenin kavrama temel teşkil ettiği söylenebilir (Stolowy ve Breton, 2000a: 44). Kötü geçen finansal dönemlerde işletmelerin daha az gelir elde etmesi zaten beklenmekte olduğundan bu durumdan faydalanılarak dikkat çekilmeden işletme kazançları olduğundan daha düşük seviyelere indirilebilmektedir (Mudford ve Comiskey, 2002: 33). İşletmeden ayrılan tepe yönetici son yılında, yeni göreve başlayan tepe yönetici de önceki yönetimi başarısız göstermek adına ilk yıllarında işletme gelirlerini olduğundan düşük göstermek için büyük temizlik muhasebesine başvurabilmektedir (Stolowy ve Breton, 2000a: 76).

Büyük temizlik muhasebesi uygulamaları genellikle işletme yönetiminin değiştiği dönemlerde yeni yöneticilerin eski yönetimi suçlayarak kendilerini daha başarılı göstermek istedikleri durumlarda gözlenmektedir. Bununla birlikte işletmelerin zarar ettikleri dönemlerde işletmeyle ilgili zaten olumsuz bir algı olduğundan daha fazla zarar oluşmasının dikkat çekmeyeceği düşüncesiyle bilançoların temizlenmesi için de bu uygulamalara başvurulabilmektedir. Büyük temizlik muhasebesi uygulamalarına örnek olarak; verimsiz ya da zararlı olduğu iddiasıyla bazı işletme bölümlerinin faaliyetlerinin sonlandırılması, uygulanacak yeniden yapılanma projelerinin maliyetlerinin gider olarak kaydedilmesi gibi dönem karının azaltılmasıyla (ya da zarar edilmesiyle) sonuçlanan işlemlerle bilançoların temizlenmesi gösterilebilir. Önceki yönetimin kötü performans sergilediği izlenimini oluşturan yeni yöneticiler bu şekilde gelecek dönemlerde işletmelerin daha fazla kar açıklayabilmesine imkan tanıyarak kendilerini olduğundan daha başarılı göstermiş olmaktadır (Yaşar, 2011:42).

İşletmelerde farklı biçimlerde gerçekleştirilen kazanç yönetimi uygulamaları bazı yönetim teorileri ile ilişkilendirilebilmektedir. Söz konusu teorik ilişki çalışmanın takip eden kısmında yer almaktadır.

2.3.2. Kazanç Yönetiminin Teorileri

Teori (kuram/nazariye); “*bilime temel olan, yön veren, herhangi bir konu üzerine ileri sürülen, deney ve varsayımlara dayanarak kanıtlanan görüşler*”dir (Yazıcı, 1993: 12). İşletmelerde çeşitli yönetsel uygulamaların sonucunda açığa çıkan kazanç yönetiminin gerekçeleri bazı işletme bilimi teorileri aracılığıyla açıklanabilmektedir. Zira yöneticilerin işletme sahipleri ve çeşitli çıkar gruplarıyla kimi zaman örtüşen kim zaman ise çelişen anlayış ve uygulamaları *vekalet teorisi, temsil teorisi ve paydaş teorisi* aracılığıyla tanımlandığında kazanç yönetiminin teorik temelleri belirlenmiş olmaktadır. Söz konusu teoriler ve kazanç yönetimi ile olan bağlantıları aşağıda açıklanmıştır;

i. Vekalet Teorisi (Agency Theory): İşletmeye ekonomik kaynakları sağlayan sahipler (asiller/vekalet verenler) ile bu kaynakları idare eden yöneticiler (vekil) arasında bir sözleşme olduğu varsayımına dayanan görüştür. Asiller ile vekiller arasında yaşanan çıkar çatışmaları sonucu vekillerin yönetim uygulamalarını denetlemenin zor ve yüksek maliyetlere neden olması vekalet sorununu beraberinde getirmektedir (Memiş ve Çetenak, 2012: 207). Monsen ve Downs (1965); işletme sahipleri ile işletme yöneticilerinin farklı kişiler olmasının kar maksimizasyonu gibi bir kısım konularda ilgili taraflar arasında çıkar farklılıkları oluşturduğunu ifade etmişlerdir (Fox ve Hamilton, 1994: 70). Bu çıkar farklılıklarına odaklanan vekalet teorisine göre bir birey olarak yönetici kişisel faydasını en üst seviyeye çıkarmayı amaçladığından elde ettiği ücret ve primlerin devamlılığını sağlamak adına pek çok riskli işlemde kaçınmakta ve bu durumda işletme sahiplerinin potansiyel kazançlarının önüne geçilmiş olmaktadır. Ayrıca yöneticiler işverenlerle yaptıkları sözleşmeye dayalı olarak elde ettikleri işletme üzerindeki kontrollerinden vazgeçmek istememekte, mevcut düzeni korumaya çalışmaktadır (Akın, 2004: 131-133). Yöneticiler işletme karını, primlerinin sürekliliğini sağlamak adına sahiplerin beklentileriyle örtüşecek bir düzeyde tutmaya çalışabilmektedirler (Mudford ve Comiskey, 2002: 61). Bu durumun elbette yöneticilerin aynı mevki ve aynı ücret düzeyini

korumalarına da imkan sağlayacağı açıktır. Vekalet teorisinin bakış açısıyla değerlendirildiğinde, yöneticilerin şahsi faydalarını en üst düzeye çıkarmak adına işletme kazançlarını manipüle edebilecekleri yani kazanç yönetimine başvurabilecekleri söylenebilmektedir (Adıgüzel, 2012: 12).

ii. Temsil Teorisi (Stewardship Theory): Yönetici açısından işletme sahibinin çıkarlarının korunması çabalarını temel alan görüştür. Burada birey, kişisel faydasını maksimize etmek yerine sahiplerle birlikte kolektif faydayı amaçlayan bir konumdadır (Akın, 2004: 133). İşletme sahiplerinin temsilcisi olarak tanımlanan yöneticiler, kendi çıkarları ile sahiplerin çıkarları arasında bir paralellik olduğunun bilinciyle motive olmayı, yönetmeyi ve sorumluluk almayı bir ilke olarak benimseyebilmektedirler. Vekalet teorisi, yöneticiyi bireyci, fırsatçı ve sadece kendine hizmet eden bir bakış açısıyla değerlendirirken temsil teorisinde yönetici iş birlikçi ve güvenilir olarak ele alınmaktadır. Bu Teori'nin bakış açısıyla yönetici, edindiği bir kısım bilgilere dayalı olarak işletmenin gelecek başarı şansını artırmak adına kazanç yönetimine -özellikle *karın istikrarlı hale getirilmesi yoluyla* işletme karının istikrarlı bir artış sergilediği görüntüsünü oluşturmaktadır- başvurabilecek, böylece hem kendisi hem de işletme sahipleri kazançlı çıkacaktır (Adıgüzel, 2012: 12).

iii. Paydaş Teorisi (Stakeholder Theory): İşletme yöneticilerinin faaliyetlerinden sadece işletme sahiplerinin değil doğrudan ya da dolaylı olarak oldukça geniş bir toplumsal çevrenin (çıkar gruplarının) etkilendiği varsayımını temel alan görüştür. Paydaş teorisine göre yönetsel kontrolün bu gruplarla kısmen paylaşılması durumu belirginleşmektedir (Akın, 2004: 135). Zira, Teori'ye göre işletme yönetiminin çıkar gruplarıyla iyi ilişkiler geliştirmeleri bir zaruret olarak değerlendirilmekte olup işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarında bulunmaları bu yaklaşıma temellendirilebilir (Ertuğrul, 2008: 206). Çıkar gruplarının işletme faaliyetleriyle ilgili ekonomik kararlarında kullandıkları bilgiler esas itibarıyla finansal tablolardan elde edilmektedir. Dolayısıyla yöneticiler tarafından -çıkar gruplarıyla iyi ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri sürdürmek amacıyla da olsa- kazanç yönetimi gibi uygulamalarla manipüle edilmiş finansal tablolar söz konusu kesimlerin ekonomik kararlarının etkinliğini azaltacaktır (Aybars, 2013: 42-43). Bununla birlikte yöneticilerin sadece işletme sahiplerine değil tüm çıkar gruplarına hesap verme zorunluluğunun bir yaklaşım olarak belirlenmesi ve bu grupların işletme faaliyetleri

hakkında gittikçe artan oranda bilgi sahibi olmak istemeleri ve katılım beklentilerinin kazanç yönetimini kısıtlayıcı bir etkisi olabileceği de öne sürülebilir. Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ve kazanç yönetimi arasındaki ilişkinin kurulması açısından *Paydaş Teorisi*, bu çalışmanın teorik temelini oluşturan yaklaşımları bünyesinde barındırmaktadır.

Söz konusu teorilerin işaret ettiği genel varsayımların yanında bir kısım teşvik edici unsurlar, amaçlar ve beklentiler de işletmeleri kazanç yönetimine sevk edebilmektedir. Bu nedenle çalışmanın takip eden kısmında kazanç yönetiminin amaçları ele alınmıştır.

2.3.3. Kazanç Yönetiminin Amaçları

Mudford ve Comiskey (2002: 61), yöneticilerin işletmeiçi ya da işletmedışı pek çok unsurun teşviki altında kazanç yönetimi uygulamalarında bulduklarını Tablo 1’de belirtilen yaklaşımlarla ifade etmişlerdir. Buna göre yöneticiler, işletmenin hisse senetleriyle ilgili piyasada oluşan beklentileri karşılamak ve hisse senetlerinin satış fiyatını artırmak, prim alabilmek ya da mevcut primleri sürdürebilmek, politik maliyetleri (gümrük korumaları, tekel oluşumunu engelleyici uygulamalar, sektörel kısıtlamalar vb.) düşürmek ve borç alırken taahhüt edilen kar düzeyini tutturabilmek için kazanç yönetimi uygulamalarında bulunabilmektedirler. Buna ek olarak Tablo 1’de yöneticilerin piyasanın tepkisinden kaçınmak, işletmeyi daha risksiz gibi göstermeye çalışmak, yeni yönetimi kusurlu göstermek ya da geçmiş zararları gizlemek ihtiyacı duyduklarında da kazanç yönetimine başvurdukları görülmektedir.

Tablo 1’de yer alan unsurlar dikkate alındığında işletme karlarının olduğundan daha fazla ya da daha az gösterilmesinin yarar sağlayacağı durumlarda yöneticilerin kazanç yönetimine başvurabildikleri, bazı durumlarda ise karın istikrarlı bir görünüm vermesi amacıyla bu uygulamalara yöneldikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Kazanç Yönetimini Oluşturan Koşullar ve Teşvik Edici Unsurlar

Koşullar	Teşvik Edici Unsurlar
İşletmenin kazançlarına dair piyasada oluşan tahminlere oranla işletmeiçi kazanç beklentileri daha aşağı seviyede olması,	Piyasada oluşan iyimser beklentileri karşılamak için hisse senedi fiyatlarında keskin düşüşlerin önüne geçilmelidir.
İşletmenin hisse senetlerinin ilk halka arz işlemlerine hazırlanıyor olması,	Hisse senedi fiyatlarının en yüksek değerde satılabilmesi için ihraç işlemi tamamlanana kadar muhtemel işletme kazançları olabilecek en iyi görüntüyle sunulmalıdır.
İşletme kazançlarının, yöneticiye prim ödenmesini gerektiren asgari düzeyde gerçekleşebilmesi ya da bu kazançların yöneticiye ek bir prim ödenemeyecek kadar azami seviyeye çıkmış olması,	Yöneticinin prim alabilmesi için işletme kazançlarının asgari ve azami sınırlar arasında kalması sağlanmalıdır.
Bir işletme büyüklüğü ya da içinde bulunduğu sektör nedeniyle ya da her ikisi için kendisine karşı siyasi eylemlere maruz kalıyor olması,	Politik maliyetleri en aza indirebilmek için aşırı kar edildiği algısının oluşması engellemeye çalışılmalıdır.
İşletmenin borç ve kredi sözleşmeleri yaparken belirli bir kazanç düzeyine sahip olduğunu taahhüt etmiş olması,	Taahhüt edilen kazanç düzeyi tutturulamazsa, sözleşmenin faiz oranlarının artışı, teminat/kefalet talebi ya da kısa vadede geri ödeme gibi bazı potansiyel olumsuz sonuçlarından kaçınılmalıdır.
Yöneticilerin sürdürülebilir olduğunu düşündükleri uzun vadeli kazanç trendinin beklenilenin altında ya da üstünde seyrediyor olması,	Piyasanın tepkisinden kaçınmak için kazançlara geçici bir süreliğine istikrar kazanmış görüntüsü verilmelidir.
Kazançlardaki beklenmeyen değişikliklerin bir defaya mahsus gerçekleşen (olağanüstü) kalemlerin sonucunda oluşması,	İşletmenin riskli olarak algılanmasına neden olan kazanç değişiklikleri kısıtlanmalıdır.
İşletmenin üst yönetim kademelerinde bazı değişiklikler (görevden ayrılmalar, yeni atamalar) olması,	Yeni yönetim işbaşına geldiğinde hemen yapılacak ciddi oranda gider kayıtlarıyla eski yönetim kabahatli gösterilerek gelecekteki yönetim uygulamaları ile ilgili bir güven algısı oluşturulabilir.
Yeniden yapılanma ya da geçmişte oluşmuş bir kısım uygulamaların sonucu olarak büyük tutarda zararlar oluşması durumudur.	Tahakkuklar üzerinde oynamalar yapılarak kazanç hedeflerine ulaşıldığı izlenimi oluşturulabilir.

Kaynak: Mulford ve Comiskey, 2002: 61.

Özer ve diğerleri (2003: 97), kazanç yönetiminin bazı durumlarda sadece yönetici, bazı durumlarda sadece işletme, bazen de her ikisinin çıkar sağlamaları için yapıldığını öne sürmüşlerdir. Buna göre; yöneticiler kişisel çıkarlarını ön planda tuttuklarında dönem karı olduğundan daha yüksek gösterilmekte, işletme çıkarlarını gözettiklerinde ise (az vergi ödemek gibi) kar olduğundan düşük raporlanmaktadır. Her iki durumda da işletmenin finansal bilgilerini çeşitli ekonomik kararlarını belirlerken kullananlar mağdur edilmiş olmaktadır.

McNichols ve Stubben (2008: 1573-1575), işletme yöneticilerinin kazanç yönetimi sonucu; yaptıkları kredi sözleşmelerinin vadelerinde ve maruz kaldıkları tazminatların ödemelerinde kolaylık elde etmeyi, düzenleyici ve denetleyici kuruluşları olumlu yönde etkilemeyi ve hisse senetlerinin piyasa fiyatını artırmayı amaçladıklarını belirtmektedir. Araştırmacılara göre finansal tablolarda sunulan bilgiler gerçek durumu tam anlamıyla yansıtmadığı için kazanç yönetimi aşağıdaki sonuçları açığa çıkarmaktadır. Bunlar;

- i. İşletmeye özkaynak tahsis etme kararlarını etkilemesi ve halka arz işlemlerinde hisse senetlerinin yanlış fiyatlanmasına neden olması,
- ii. İşletme yöneticileri karlı bir kısım yatırım projeleri için ihtiyaç duydukları finansal kaynağı elde edebilmek amacıyla kazanç yönetimine başvurabilmesi sonucu gerçekdışı kar rakamlarına dayanarak elde edilen kaynaklarla yapılan bu yatırımların verimsizleşmesine neden olunması,
- iii. Muhasebe bilgilerinin kalitesini düşürerek işletme yöneticisi ile işletmeye sermaye sağlayan yatırımcılar arasındaki bilgi asimetrisini³ artırması ve işletmeye yönelik sermaye yatırımlarının verimsizleşmesine neden olmasıdır.

Kazanç yönetimi yukarıdaki etkileri oluşturan pek çok amacı gerçekleştirmek için yapılmaktadır. Yaşar (2011), kazanç yönetiminin amaçları ile ilgili ayrıntılı bilgi verdiği çalışmasında bu amaçları şu şekilde sıralamaktadır:

³ Bilgi asimetrisi (asimetrik bilgi durumu); bir işlemle ilgili taraflardan birisinin sahip olduğu bilgiye diğer tarafın eş düzeyde sahip olamama durumunu ifade eder (Erdoğan, 2008:1).

- i. *Sermaye piyasası işlemlerine yönelik amaçlar:* Yöneticilerin ele geçirmek istedikleri şirketlerin hisse senedi fiyatlarını düşürerek ele geçirme maliyetlerini azaltma çalışmalarını, finansal tablolarda güçlü işletme imajı çizilerek hisse senetlerinin ilk halka arzında fiyat oluşurken ya da sermaye artırımını yoluyla yeni hisse senedi satışına sunulduğunda bunların piyasa değerlerinin artmasını sağlamayı, işletme yöneticilerinin dönem sonu kar tahminlerinin ya da finansal analiz uzmanlarının kar beklentilerinin karşılanmasını sağlamayı ve şirketin gelecekte şimdikinden daha fazla kar elde edebileceği izlenimi uyandırmayı ifade eder.
- ii. *Sermaye piyasası ile ilişkili olmayan amaçlar:* Borç/kredi sözleşmeleri yapılırken çeşitli yararlar sağlamayı, yöneticilerin teşvik primlerini artırmaları ve işletme karlarını olduğundan düşük göstererek işçi sendikaları ile yapılan toplu pazarlıklarda yetkilileri mevcut ücret seviyesiyle yetinmeye zorlamayı ifade eder.
- iii. *Politik amaçlar:* Genellikle karı olduğundan düşük göstermeye yönelik uygulamalarla kanun koyucunun dikkatini çekmeyerek çeşitli politik maliyetlerden (örneğin gümrük korumalarından yararlanmak, tekel oluşmasını engellemeye çalışan yasal düzenlemelerden kurtulmak, bankacılık ve sigortacılık gibi bazı sektörlere yönelik özel bir kısım yasal düzenlemelerin baskısını azaltmak vb.) kurtulmayı ifade eder.

Benzer bir yaklaşım olarak Özer ve Özcan (2013: 5163), yöneticilerin kazanç yönetimi uygulamalarında bulunmalarının nedenleri olarak; işletme içindeki mevcut konumlarını korumak ve ünlerini artırmak, ücret ve primlerini artırmak, işletmenin yasal düzenlemelerden kaynaklanan risklerini ve maliyetlerini düşürmek şeklinde kişisel ve işletmeye yönelik çeşitli çıkarları göstermektedir.

İşletme yöneticileri söz konusu unsurların etkisi altında ve pek çok amaca ulaşabilmek için kazanç yönetiminde bulunmaktadırlar. Ancak yakın geçmişte yaşanan bir dizi muhasebe skandalı kazanç yönetiminin işletme çalışanlarından yatırımcılara, kredi sağlayıcılarından toplumun geneline hatta ülke ekonomisine ne ölçüde olumsuz etkilerinin

olduğunu açıkça göstermiştir. *Enron*⁴, Enron'un hatalı bağımsız denetimini yapan *Arthur Andersen* denetim şirketi, *Global Crossing*⁵ ve *Worldcom*⁶ gibi şirketlerde meydana gelen büyük çaplı muhasebe skandallarının öncesinde kazanç yönetiminin alışıldık finansal raporlama uygulamaları olarak değerlendirildiği belirtilmektedir (Anglin ve diğerleri, 2013: 539).

Geniş bir toplumsal kesimi hatta ülke ekonomisini olumsuz etkileyen kazanç yönetiminin hangi muhasebe uygulamaları aracılığıyla ve nasıl gerçekleştirildiğini gösteren bazı örnekler çalışmanın takip eden kısmında yer almaktadır.

2.3.4. Kazanç Yönetimine İlişkin Uygulama Örnekleri

İşletme yöneticileri, muhasebe düzenlemelerinin esnek bıraktığı alanlarda, özellikle kişisel yargı kullanımına imkan tanınan muhasebe uygulamalarının aracılığıyla kazanç yönetimine başvurumaktadırlar (Dechow ve Skinner, 2000; Özden, 2013; Durak ve Gürel, 2014). Dönem karını olması gerekenden fazla ya da az gösterebilmek adına yapılan uygulamalardan kazanç yönetimi olarak tanımlanabilenler çoğunlukla “*bir muhasebe işleminin zamanlamasının ayarlanması*” biçiminde yapılan (Bayırlı, 2006: 50), yöneticiye tanınan tahmin ve takdir yetkisinin suiistimali sonucu gerçekleştirilen uygulamalardır.

İşletmelerin kazanç yönetimi olarak nitelendirilebilecek bir kısım muhasebe uygulamaları söz konusudur. Bunlar;

- Amortisman yönteminin değiştirilmesi, faydalı ömür ve hurda değer tahminlerinin daha düşük ya da daha yüksek yapılması (Mudford ve Comiskey, 2002: 65),
- Türev finansal ürünlerin, arbitraj karları veya zararları (spot ve vadeli piyasa arasındaki fiyat farklılıklarından elde edilebilecek kar/zararlar), sözleşmeye konu

⁴ *Enron*, ABD'nin en büyük enerji şirketlerinden biri olup karlı ve parlak bir görüntü oluşturularak hisse senedi fiyatları yüksek tutulmuş, süreç 2001 yılında şirketin iflasıyla sonuçlanmıştır.

⁵ *Global Crossing*, 2002 yılında iflasını açıklayan ve dönem karını olduğundan yüksek gösterdiği tespit edilen ABD'li yüksek teknoloji şirkettir.

⁶ *Worldcom*, 2002 yılında dönem karını 3.800.000,- USD yüksek gösterdiği tespit edilen Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir iletişim şirkettir.

faiz oranları, döviz kurları vb. gibi işlemler sebebiyle kullanımı (Mudford ve Comiskey, 2002: 65),

- Tamamlanma yüzdesi yöntemi⁷ kullanan işletmelerde (örneğin inşaat işletmeleri) tamamlanma derecesinin tahmininde değişiklikler yapılması (Mudford ve Comiskey (2002: 65),
- Devralınan bir işletmede sürmekte olan Ar-Ge harcamalarının gider olarak kaydedilmesi (Ayarlıoğlu, 2007: 72),
- Kısa vadeli kazanç sağlamak amacıyla elde tutulan hisse senetlerinden piyasa değerleri artmakta ya da azalmakta olanların satış zamanlarının kar hedeflerine göre ayarlanması (Ayarlıoğlu, 2007: 74),
- İşletmeye ait bir taşınmazın satılmasının ardından satın alandan uzun vadeli olarak geri kiralanması (Ayarlıoğlu, 2007: 78),
- Bir borcun vadesinden önce ödenmesi esnasında bu erken ödemenin kar hedeflerine göre zamanlanması (Ayarlıoğlu, 2007: 79),
- Stok değerlendirme yöntemlerinin işletmenin kar hedefleri doğrultusunda değiştirilmesi, bu yolla satılan malın maliyeti dolayısıyla brüt satış karı ve net karın değişmesi (Özcan, 2007: 23),
- Karın yüksek olduğu dönemlerde fazla karşılık ayrılırken karın düşük olduğu dönemlerde daha az karşılık ayrılması (Özcan, 2007: 26),
- Stok değer düşüklüğü karşılıklarının fazla ya da eksik hesaplanması (Özcan, 2007: 26),

⁷ *Tamamlanma yüzdesi yöntemi*, bir işlemin tamamlanma düzeyi ölçüt alınarak hasılatın kayda alınmasını ifade eden mantıki yoldur. Bu yöntem esas alınarak inşaat sözleşmelerinde her dönem gerçekleşen maliyetler ilgili dönemde gelir tablosuna satış maliyeti olarak kaydedilir. Sözleşmenin toplam bedelinin tamamlanma derecesine karşılık gelen kısmı ise ilgili dönemin hasılatına aktarılarak her dönem tamamlanan işle orantılı gelir ve karın raporlanması sağlanır (Şengür, 2012: 130-131).

- Gider kaydetme ya da aktifleştirme seçeneklerinin dönem karını artıracak ya da azaltacak nitelikte kullanılması (Özden, 2013: 35),
- Duran varlıkların satış zamanlarının kar beklentilerine göre ayarlanması (Özden, 2013: 40)'dır.

Bir işletmede çeşitli muhasebe uygulamaları yoluyla gerçekleştirilen kazanç yönetimini finansal tablolarda sunulan bilgilere dayanarak tespit etmek oldukça zordur. Ancak geliştirilen bir kısım matematiksel modeller aracılığıyla işletmelerde kazanç yönetiminin varlığı, kazanç yönetimi için uygun bir zemin bulunup bulunmadığı ya da kazanç yönetiminde bulunma ihtimali tespit edilmeye çalışılmaktadır. Kazanç yönetiminin nasıl ölçülebileceği ve geliştirilen modeller hakkında çalışmanın takip eden kısmında bilgiler verilmektedir.

2.3.5. Kazanç Yönetiminin Ölçümü

Kazanç yönetimi uygulamaları, muhasebe ilke ve standartlarının esnek bıraktığı alanlarda gerçekleştirilmekle birlikte, söz konusu uygulamalar finansal tabloların yanıltıcı bir biçimde sunulmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kazanç yönetimin engellenmesi finansal tabloların doğruluğunu ve güvenilirliğini artıracaktır. Bu doğrultuda kazanç yönetiminin tespit edilmesi yani ölçümü oldukça önemlidir.

Kazanç yönetiminin ölçümü için öncelikle hangi manipülasyon tekniği ile gerçekleştirildiği bilinmelidir. Gelir tablosunda raporlanan gelir ve giderlerin, nakit olarak gerçekleşmiş gelir ve giderler ile tahakkuk etmiş gelir ve giderler olmak üzere iki gruptan oluştuğu ve dönem karı bu iki grup gelir ve giderin sonucunda meydana geldiği için kazanç yönetimi de *nakit bazlı manipülasyon* ve *tahakkuk bazlı manipülasyon* olarak iki farklı teknik kullanılarak gerçekleştirilmektedir (Yel, 2012: 122-123).

Nakit bazlı manipülasyon; muhasebe ilke ve standartları ihlal edilmeden nakit akışlarını etkileyebilecek bir kısım ekonomik faaliyetlerle dönem karının değiştirilmesini ifade eder. Bu çeşit kazanç yönetimi uygulamalarının halka açıklanmış veriler kullanılarak tespit edilmesi oldukça zordur. Zira olması gereken durumu yansıtmaya dahi bir işlem

gerçekten ifa edilmiş ve muhasebe kayıtlarına kurallar çerçevesinde kaydedilmiş olmaktadır. Örneğin bazı işletmelerde karın anormal bir biçimde düştüğü dönemlerde Ar-Ge faaliyetlerinin azaltıldığı, pek çok şirketin yöneticileri emekli olmadan kısa bir süre önce Ar-Ge giderlerinin düşüş gösterdiği böylece karın daha yüksek gösterildiği tespit edilmiştir. Bu uygulamalar muhasebe kuralları çerçevesinde yapılmakta ancak kar kalitesini⁸ düşürmektedir (Yel, 2012: 123).

Tahakkuk bazlı manipülasyon; işletme yöneticilerinin dönem karını istedikleri yönde değiştirmek için tahakkuk esasını kullanmalarını ifade eder (Yel, 2012: 123). Tahakkuklar henüz gerçekleşmedikleri için gerçek nakit girişi ya da çıkışına neden olmadıklarından nakit akışından bağımsızdır. Dolayısıyla işletmelerin karları ile nakit akışları arasındaki fark kabaca tahakkuklara işaret etmektedir. Dönem karının nakit akışları ve tahakkukların bir sonucu olduğu dikkate alındığında, “*nakit akışlarına neden olan gerçekleşmiş faaliyetlerin manipüle edilmediği, mevcut durumu yansıttığı varsayıldığında, dönem karını değiştirmek için tahakkukların kullanılması gerektiği*” ileri sürülebilir (Özden, 2013: 34). Nitekim işletmelerin çok yüksek ya da çok düşük kar rakamları raporlamak yerine dönemler itibariyle istikrarlı bir görüntü seyreden karlar açıklamayı tercih ettikleri, bunun içinse genellikle tahakkuklara başvurdukları görülmektedir (Sayın ve Karacaer, 2014: 44).

Muhasebede bir gelir henüz tahsil edilmese ya da bir gider henüz ödenmese dahi gerçekleştiği dönemde “tahakkuk” varsayımıyla kayıt altına alınmaktadır (Sürmen, 2012: 243). Nitekim TMS 1 “*Finansal Tabloların Sunuluşu*” standardında işletmelerin nakit akış tablosu hariç, tüm finansal tablolarını muhasebenin tahakkuk esasına göre düzenleyecekleri belirtilmektedir (http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS1.pdf). “*Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve*” tahakkuk esasını; “*Tahakkuk esaslı muhasebeleştirme uyarınca, işlemler ile diğer olaylar ve durumların raporlayan işletmenin ekonomik kaynakları ve hakları üzerindeki etkileri, bu etkilerin gerçekleştiği dönemde gösterilir. Nakit girişleri ve ödemelerin farklı bir dönemde gerçekleşmiş olması bu durumu etkilemez.*” şeklinde tanımlamaktadır ([http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TFRS/F_R_I_K_C\(1\).pdf](http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TFRS/F_R_I_K_C(1).pdf)).

⁸ *Kar kalitesi*, dönemsonu karının işletmenin ilgili dönemdeki performansını gösterme, gelecek dönemlerdeki performansın tahminine yardımcı olma ve işletmenin içsel değerini yıllık olarak yansıtmaya özelliklerini ifade eder (Yel, 2012: 122).

Kazanç yönetimi literatüründe kullanılan tahakkuk kavramı muhasebedeki tahakkuk kavramından daha geniş kapsamlıdır. İlgili literatürde bu ayrımın kesin şekilde ele alınmamış olması bir kavram kargaşası oluşturmaktadır. Kazanç yönetiminin tespitinde kullanılan tahakkuk kavramı yalnız kesinleşmiş ancak gerçekleşmemiş gelir ve giderleri değil, gelir ve giderin tahakkuk etmesine neden olabilecek işlemleri de kapsamaktadır. Bu anlamda tahakkuk olarak, *şüpheli ticari alacaklara ayrılacak karşılık tutarlarının, gider yazma ya da aktifleştirme seçeneklerinin, maddi duran varlıkların amortisman yöntemi seçimi ile faydalı ömür ve hurda değer tespitinin, stok değer düşüklüklerinin vb.* ele alındığını belirtmek gerekir. Örneklerden de anlaşıldığı üzere kazanç yönetimi konusunda tahakkuk; yöneticilerin tahmin, değerlendirme ve yargıda bulunmaları gereken muhasebe uygulamalarını içeren bir kavramdır (Özden, 2013: 33-36). Çalışmanın takip eden kısımlarında da tahakkuk kavramı bu anlamda kullanılmıştır.

Tahakkuklar yönetilerek karın vade yapısı değiştirilmektedir. Zira bir dönemde kar olduğundan yüksek gösterildiğinde bu durum karın takip eden dönemde daha düşük gösterilmesine yol açacaktır (Yel, 2012: 124). Burada tahakkuk bazlı manipülasyonla işletmelerin gelir ve giderlerine “*dönem atlatması*” kastedilmektedir (Bayırlı, 2006: 92). Bir gelir kalemi ait olduğu dönemden önce ve bir gider kalemi de ait olduğu dönemden sonra kaydedildiğinde *dönem karı artırılmış* olacaktır. Aksi durumda ise *dönem karı azaltılmış* olmaktadır (Bayırlı, 2006: 92). Tahakkuk kullanımının kazanç yönetiminde sıklıkla başvurulan bir yöntem olması, ayrıca halka açıklanmış işletme verileri kullanılarak kazanç yönetiminin tespit edilebilmesine imkân tanınması sebebiyle tahakkukları esas alan bir dizi yaklaşım geliştirilmiştir.

Tablo 2’de kazanç yönetiminin tespit edilmesine imkân tanıyan bazı istatistik ve ekonometrik yaklaşımlar, bu modelleri geliştiren araştırmacılar, araştırmaların yılları ve modellerin kendilerine özgü ayırt edici özellikleri kısaca ifade edilmiştir. Tahakkukları esas unsur olarak kabul eden ve bu anlamda bütünsel olarak ele alan yaklaşımlar (*Jones modeli, Endüstri Modeli, Düzeltilmiş Jones Modeli vb.*), tahakkuklara ek olarak diğer değişkenleri de hesaba katan karma yaklaşımlar (*Beneish’in Probit Modeli, Spathis’in Logit Modeli vb.*), kazançtaki yıllık ya da dönemlik değişimleri, beklentinin üzerinde ya da

altında gerçekleşen kazançların dağılımını inceleyen yaklaşımlar ve UTADİS⁹ yöntemi ya da yapay sinir ağı gibi bilgi işlem teknolojileri de diğer yaklaşımlar olarak Tablo 2’den takip edilebilmektedir.

Tablo 2: Kazanç Yönetiminin Tespiti İçin Geliştirilen Yaklaşımlar

I. Tahakkukları Esas Alan Yaklaşımlar	
Araştırmacısı ve Yılı	Geliştirilen Yaklaşımın Özelliği
1. Healy (1985)	Bu yaklaşım kar belirli bir eşiğin altında ya da bir tavan seviyesinin üstünde ise tahakkukların geliri düşürücü olarak, kar bu iki sınırın arasında ise tahakkukların gelir artırıcı bir unsur olarak kabul edilmesini esas almıştır.
2. DeAngelo (1986)	Bu yaklaşım toplam tahakkuklardaki değişimi esas almıştır.
3. Jones (1991)	Bu yaklaşım <i>Jones Modeli</i> olarak bilinmekte olup satışlar ve maddi duran varlıklardaki değişimi kullanarak hazırlanan toplam tahakkuk regresyon modelinin artık değerini esas almıştır.
4. Dechow ve Sloan (1991)	Bu yaklaşım <i>Endüstri Modeli</i> olarak bilinmekte olup isteğe bağlı tahakkukların belirleyicilerindeki değişimin aynı endüstrideki bütün işletmelerde aynı olduğunu esas almıştır.
5. Dechow ve diğerleri (1995)	Bu yaklaşım <i>Düzeltilmiş Jones Modeli</i> olarak bilinmekte olup, Jones (1991) modeline alacaklardaki değişimi ekleyerek oluşacak etkiyi esas almıştır.
6. Kang ve Simarakrishnan (1995)	Bu yaklaşım nakde çevrilmesi daha geç olan dönen varlıklar ile ödeme süreleri daha uzun olan borçların kullanıldığı regresyon modelinin artık değerini esas almıştır.
7. Kasznik (1997)	Bu yaklaşım Jones Modeli’ni nakit akışlarına göre yeniden düzenlemeyi esas almıştır.
8. Dechow ve Dichev (2002)	Bu yaklaşım tahakkukları geçmiş, şimdiki ve gelecek nakit akışlarına göre modellemeyi esas almıştır.
9. McNichols (2002)	Bu yaklaşım Dechow ve Dichev’in (2002) modelinin sınırlılıkları üzerinde durarak modeldeki artık değerın standart sapmasının kullanımını esas almıştır.
10. Hribar ve Collins (2002)	Bu yaklaşım <i>Nakit Akışı Yaklaşımı</i> olarak bilinmekte olup Düzeltilmiş Jones Modeli’nde tahakkukların bilançodan değil nakit akış tablosundan elde edilmesi gerektiğini esas almıştır.
11. Dechow ve diğerleri (2003)	Bu yaklaşım Jones Modeli’nin açıklayıcılık gücünü artırmak için, modele kesitsel olarak alınan bir kısım yeni değişkenler eklenmesini esas almıştır.

⁹ UTADİS, 1980’li yıllarda ortaya atılmış, matematiksel programla tabanlı bir çok kriterli karar verme yöntemidir. Az sayıda bilgiye ihtiyaç duyulması yönünden diğer çok kriterli karar verme yöntemlerinden ayrılır (Çolak ve Ulucan, 2012: 254-256).

12. Larcker ve Richardson (2004)	Bu yaklaşım Düzeltilmiş Jones Modeli'ni yeniden ele alarak tahakkukların satışlardaki büyüme ile sermaye yoğunluğunun bir fonksiyonu olduğunu esas almıştır.
13. Kothari ve diğerler (2005)	Bu yaklaşım Düzeltilmiş Jones Modeli kullanılarak elde edilen isteğe bağlı tahakkuklar ve aynı endüstride faaliyet gösteren işletmelerin yıllık aktif karlılıklarının ilişkilendirilmesini esas almıştır.
14. Liu ve Lu (2007)	Bu yaklaşım nakit akışı yaklaşımında, net kar kaleminin esas faaliyet nakit akışı ile ilişkilendirilmesini esas almıştır.
II. Tahakkukların Yanında Diğer Değişkenleri de Kullanan Karma Yaklaşımlar	
Araştırmacısı ve Yılı	Geliştirilen Yaklaşımın Özelliği
1. McNichols ve Wilson (1988)	Bu yaklaşım tahakkuk hesaplamasında dönem başı, şimdiki ve dönem sonu bilançolardan elde edilen tahsil imkânı kalmayan alacaklara daha önceden ayrılmış karşılıklar kullanılarak oluşturulan regresyon modellerinin artık değerlerini esas almıştır.
2. Petroni (1992)	Bu yaklaşım zarar karşılıklarının tahminindeki hata değerini esas almıştır.
3. Beaver ve Engel (1996)	Bu yaklaşım borç ve gider karşılıklarının kullanılarak oluşturulan regresyon denkleminin artık değerini esas almıştır.
4. Beneish (1997)	Bu yaklaşım alacaklar, brüt satış karı, aktif kalitesi, amortismanlar, genel yönetim giderleri, toplam tahakkukların toplam aktiflere oranından oluşan endekslere dayalı bir model oluşturularak bu modelde tahakkukların yanında başka unsurların da manipülasyon tespitinde kullanılabileceğini esas almıştır.
5. Beaver ve McNichols (1998)	Bu yaklaşım gayrimenkul ve/ya da kaza sigortalarına dayalı hasar yedeklerinin bir yıllık gelişimine dayalı seri korelasyonunu esas almıştır.
6. Teoh, Wong ve Rao (1999)	Bu yaklaşım amortisman tahminleri ve ertelenmiş vergi karşılıkları gibi seçilmiş tahakkuk hesaplarını esas almıştır.
7. Spathis (2002)	Bu yaklaşım Beneish (1997) modelinin lojistik regresyon analizine tabi tutulmasını esas almıştır.
III. Kazançtaki Değişimi İnceleyen Yaklaşımlar	
Araştırmacısı ve Yılı	Geliştirilen Yaklaşımın Özelliği
1. Burgstahler ve Dichev (1997)	Bu yaklaşım yıllık gerçekleşen kazançlar, kazancın olmadığı dönem ve bir önceki yılın kazançlarının beklenin altında ya da üstünde oluşmasına dayalı bir kar dağılım incelemesini esas almıştır.
2. Degeorge ve diğerler (1999)	Bu yaklaşım üç aylık gerçekleşen kazançlar, kazancın olmadığı dönem, bir önceki üç aylık kazançlar ve finansal analizcilerin tahminlerinin beklenin altında ya da üstünde oluşmasına dayalı bir kar dağılım incelemesini esas almıştır.
3. Myers ve Skinner (1999)	Bu yaklaşım birbirini izleyen dönemlerdeki kazançlarda oluşan artışın kazanç yönetimi uygulamalarından daha büyük olup olmadığını test edilmesini esas almıştır.

IV. Diğer Yaklaşımlar	
Araştırmacısı ve Yılı	Geliştirilen Yaklaşımın Özelliği
1. Spathis ve diğerleri (2004)	Bu yaklaşım Spathis (2002)'in logit modelindeki değişkenlerin UTADİS yönteminde uygulanmasını esas almıştır.
2. Küçükkocaoğlu ve diğerleri (2007)	Bu yaklaşım muhasebe manipülasyonunu –dolaylı olarak kazanç yönetimini- tespit etmek için yapay sinir ağı modelini esas almıştır.

Kaynak: Dechow ve diğerleri, 1995; McNichols, 2000:317; Hribar ve Collins, 2002; Liu ve Lu, 2007; Küçükkocaoğlu ve diğerleri, 2007; Ayarlıoğlu, 2007:114-116; Dechow ve diğerleri, 2010:359; Önder ve Ağca, 2013: 39; Aybars, 2013: 52-58.

Tablo 2’de görüldüğü gibi kazanç yönetiminin tespiti üzerine geliştirilen yaklaşımlar ağırlıklı olarak tahakkuklara odaklanmıştır. İlgili literatürde kazanç yönetiminin tespiti için *Düzeltilmiş Jones Modeli*’nin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Jones’un 1991 yılında ortaya attığı bu yaklaşım Dechow ve diğerleri tarafından 1995 yılında geliştirilerek *Düzeltilmiş Jones Modeli* (Modified Jones Model) adını almıştır. Zaman içinde Düzeltilmiş Jones Modeli esas alınarak Hribar ve Collins (2002), Larcker ve Richardson, Kothari ve diğerleri (2005), Liu ve Lu (2007) gibi başka araştırmacılar tarafından yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu çalışmada da Düzeltilmiş Jones Modeli’nin en güncel yaklaşımlarından biri olan Liu ve Lu (2007)’nin kazanç yönetimini tespit etme yaklaşımı benimsenmiştir. Ayrıntılı bilgi çalışmanın üçüncü bölümünde “*Kazanç Yönetimi Değişkeninin Hesaplanması*” başlığı altında sunulmuştur.

İşletmelerde kazanç yönetimi uygulamaları sadece dönem karını etkilememekte, ekonomik kararlarını belirlerken finansal tablolarda sunulan bilgileri kullanan oldukça geniş bir toplumsal kesimin yanlış bilgilendirilmesine, yanlış kararlar almalarına ve uygulanmalarına da neden olmaktadır. Bu durum kazanç yönetimi ile finansal tablolarda sunulan muhasebe bilgilerinin kalitesi arasında bir bağlantı olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın takip eden kısmında muhasebe bilgi kalitesi kavramı açıklanarak, kazanç yönetimiyle ilişkisi incelenmiştir.

2.4. Muhasebe Bilgi Kalitesi Kavramının Tanımı ve Açıklaması

Muhasebe bilgileri, finansal işlemlerin gerçekleşmesi, belgelendirilerek kaydedilmesi, sınıflandırılması ve raporlanması işlemlerinin bir bütünü olan muhasebe sürecinin sonunda finansal tablolarda çeşitli hesapların altında özetlenerek sunulan rakamların karşılaştırılması ve yorumlanması sonucu ulaşılan yargılar olarak tanımlanmaktadır. Muhasebe bilgilerinin çokluğundan ziyade kaliteli olmaları beklenmektedir (Bayırlı, 2006: 7). Bu durum *muhasebe bilgi kalitesi* kavramını gündeme getirmektedir.

Dechow ve Schrand (2004), muhasebe bilgi kalitesini¹⁰ “*işletmenin cari faaliyetlerindeki başarı durumunu tam olarak yansıtan kapsamlı muhasebe bilgileri*” biçiminde tanımlayarak bu bilgilerin “*işletmenin gelecek performansını tahmin etmek için kullanışlı ve işletme değerinin hesaplanabilmesine yardımcı*” olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu tanımla finansal tabloların kabul edilebilirliği, şeffaflığı, güvenilirliği ve finansal tablolar kullanılarak alınan ekonomik kararların bilgi kullanıcıları açısından faydalılığına odaklanmaktadır (Hribar ve diğerleri, 2010: 9). Callen ve diğerleri (2012) muhasebe kalitesi ile muhasebe bilgi kalitesini aynı anlamda kullanmış ve kavramı “*işletmeye sermaye sağlayan yatırımcıların gelecek nakit akışları hakkında finansal tablolar aracılığıyla açık bir şekilde bilgilendirilmesi*” olarak tanımlamışlardır. Pounder (2013: 18), literatürdeki kavramsal tanımlamaların ortak noktasının “*finansal tablo kullanıcılarının, muhasebe bilgilerinin ifade ettiği gerçek değere göre bu bilgileri değerlendirmelerinin sağlanması*” olduğunu belirtmektedir.

Nitekim, TMS/TFRS'nin *Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve* bölümünde “finansal tablolarda sunulan muhasebe bilgilerinin faydalı olabilmesi için taşınması gereken nitelikler” açıklanmak suretiyle muhasebe bilgi kalitesine vurgu yapılmaktadır. Kavramsal çerçevede faydalı bir muhasebe bilgisinin temel niteliksel özellikleri olarak bilgi kullanıcılarının *ihtiyacına uygunluk* (muhasebe bilgisinin kullanıcılar tarafından verilen kararları etkileme gücüne sahip olması) ve açıklanması amaçlanan konunun *gerçeğe uygun bir şekilde sunumu* (ekonomik olayların tam, tarafsız

¹⁰ *Muhasebe kalitesi, finansal raporlama kalitesi, finansal bilgi kalitesi ve muhasebe bilgi kalitesi* kavramları literatürde benzer anlamlarda kullanılmakta olup (Bkz. Verdi, 2006; Beatty ve diğerleri, 2010; Callen ve diğerleri, 2012; Gençoğlu ve Ertan, 2012) bu çalışmada *muhasebe bilgi kalitesi* ifadesi tercih edilmiştir.

ve hatasız bir şekilde sunumu) sayılmaktadır. Destekleyici niteliksel özellikler olarak ise muhasebe bilgilerinin *karşılaştırılabilirlik* (raporlayan işletmeye ilişkin bilgilerin diğer işletmelere ilişkin benzer bilgilerle ve aynı işletmenin başka bir döneme ya da başka bir tarihe ait benzer bilgileri ile karşılaştırılabilir olması), *doğrulanabilirlik* (farklı bilgi düzeyindeki bağımsız gözlemcilerin belirli bir açıklamanın gerçeğe uygun sunulduğu hususunda görüş birliğine varabilmeleri), *anlaşılabilirlik* (bilginin açık ve öz olarak sınıflandırılması, tanımlanması ve sunulması) ve *zamanında sunulmuş olma* (bilginin, karar verenler açısından kararlarını etkileyebileceği zamanda mevcut olması) özelliklerini barındırması gerektiği belirtilerek bu sayede bilginin faydasının arttırılacağı ifade edilmektedir ([http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TFRS/FRIK_C\(1\).Pdf](http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TFRS/FRIK_C(1).Pdf)).

Bayırlı (2012: 8-12), muhasebe bilgi kalitesini belirleyen özellikleri kapsamlı olarak şu şekilde sıralamıştır: ***İhtiyaca Uygunluk***: Alınacak ekonomik karar ile muhasebe bilgilerinin örtüşmesi ve karara uygun bilgi edinilebilmesidir. ***Gerçeğe uygunluk***: Muhasebe bilgilerinin işletmenin gerçek durumunu, ekonomik gerçekleri, riskleri ve getirileri doğru ve kapsamlı olarak yansıtabilmesidir. ***İlgililik***: Muhasebe bilgilerinin bu bilgileri kullanan kişi ya da kurumların alacakları ekonomik kararlar üzerinde belirgin bir etkisinin olmasıdır. ***Zamanlılık***: Muhasebe bilgilerinin ihtiyaç duyulan zamanda elde edilebilmesi, geleceğe yönelik kararlarda da kullanılabilir nitelikte olmasıdır. ***Güvenilirlik***: Muhasebe bilgilerinin hata ve hilelerden arındırılmış, doğru ve gerçeği yansıtan muhasebe uygulamalarını esas almasıdır. ***Doğrulanabilirlik***: Muhasebe bilgilerinin objektif belgelere dayanması, değerlendirme ölçüleri ve esaslarının gerçekçi bir nitelik taşımasıdır. ***Karşılaştırılabilirlik***: Muhasebe politikalarının dönemler itibariyle tutarlı olması, muhasebe bilgilerinin alternatif politikalar ya da farklı dönemlerdeki muhasebe uygulamaları ile makul bir bağlantısının kurulabilmesidir. ***Anlaşılabilirlik***: Finansal tablolardaki muhasebe verilerinin, bilgi kullanıcılarının kolayca anlayabileceği bir nitelikte olmasıdır. ***Yararlılık***: Muhasebe bilgilerinin, bilgi kullanıcılarının kararlarını daha isabetli almalarına böylece ekonomik kaynakların daha etkin dağılmasına yaramasıdır. ***Ulaşılabilirlik***: Bir muhasebe bilgisine ulaşmanın maliyetinin o bilginin sağlayacağı faydadan daha fazla olmamasıdır.

İşletmelerde muhasebe faaliyetleri pek çok unsurun etkisi altındadır. Bu unsurların çeşitliliği muhasebe bilgi kalitesinin artmasına ya da azalmasına neden olabilmektedir.

Gençoğlu ve Ertan (2012), muhasebe bilgi kalitesini etkileyen bu unsurları üç ana başlık altında ele almışlardır. Bunlar;

- i. *Muhasebe Uygulamaları:* Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri ya da Uluslararası Muhasebe Standartları'na göre oluşan farklı muhasebe uygulamaları muhasebe bilgi kalitesini etkilemektedir.
- ii. *Ülkelerarası Farklılıklar:* Muhasebe uygulamalarının gerçekleştirildiği ülkenin yasal ve politik sistemleri, finansal piyasalarının gelişmişlik düzeyleri, vergi sistemleri, kültürleri, ekonomik faktörleri, muhasebe mesleğinin ilgili ülkelerdeki altyapısı ve mesleğe verilen önem muhasebe bilgi kalitesini etkilemektedir.
- iii. *İşletmelere Özgü Faktörler:* İşletme büyüklüğü, işletmelerin sermaye yapıları, sahiplik yapıları, finansal tablolarını denetleyen denetim firmalarının niteliği, yabancı menkul kıymet borsalarına kote olma durumu ve işletmelerin kurumsal yönetim anlayışları muhasebe bilgi kalitesini etkilemektedir.

Muhasebe bilgi kalitesinin yüksekliği finansal tablolarda sunulan bilgilerin doğru ve güvenilir biçimde hazırlanmış ve sunulmuş olmasının bir sonucudur. Arı (2007: 30-43) finansal tablo güvenilirliğinin muhasebenin temel ilke ve kurallarına uyulması, işletme içinde etkin bir muhasebe ve iç kontrol sisteminin kurulması ve finansal tabloların bağımsız denetimden geçmiş olması ile mümkün olacağını belirtmiştir. Bununla birlikte faaliyette bulunan ülkeye has bazı koşullar finansal tablo güvenilirliğini azaltabilmektedir. Nitekim Arı (2007: 168-170) Türkiye'de T.C. Maliye Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) gibi kurumların yayınladıkları çeşitli tebliğlerin halka açık anonim şirketler, finans kuruluşları ve diğer işletmeler açısından değerlendirildiğinde finansal raporlamada çok başlılığa neden olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Türkiye'de kayıt dışı ekonominin varlığı ve büyüklüğü, işletmelerin ancak kayıt altına alınmış değerleri raporladıkları ve finansal tabloların kayıt dışı işlemleri hiçbir zaman yansıtmıyor olduğunun bilinmesinin de finansal tablo kullanıcılarının güven algısını olumsuz etkilediğini ifade etmektedir.

Ertan (2011), muhasebe bilgi kalitesinin işletmeler için stratejik bir önemi olduğunu belirtmektedir. Buna göre; muhasebe bilgi kalitesinin yüksek olması işletmelerin sermaye maliyetlerini düşürmekte, bilgi asimetrisini azaltarak yatırımların etkinliğini artırmakta, fon kaynaklarını etkileyerek işletmelerin sermaye piyasalarından daha kolay yararlanabilmelerini sağlamakta, finans sektörünün gelişmesine ve ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Söz konusu katkıların oluşabilmesi için muhasebe bilgilerinin kazanç yönetimi gibi bir muhasebe manipülasyonunun etkisinden uzak tutulması gerektiği açıktır. Bu nedenle çalışmanın takip eden kısmında kazanç yönetimi ile muhasebe bilgi kalitesi arasındaki ilişki incelenmiştir.

2.5. Kazanç Yönetimi ve Muhasebe Bilgi Kalitesi İlişkisi

Muhasebe uygulamaları farklı koşullara uyum sağlayabilmek adına kısmi esneklikler barındırabilmektedir. Bu durum yöneticilere işletmelerin faaliyet sonuçlarını olduğundan daha farklı gösterebilme imkanı sunabilmektedir. Kazanç yönetimi gibi manipülasyonlar muhasebe bilgilerinin kalitesini düşürerek finansal tablo kullanıcılarının eksik ya da yanlış ekonomik kararlar almalarına, önemli bir toplumsal kesimin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Kazanç yönetimine başvuran işletmelerin hisse senetlerine yatırım yapanlar düşük kalitedeki muhasebe bilgilerini kullanmaları sebebiyle yanlış alım-satım kararları alarak fonlarının verimsiz kullanılması sonucuyla karşılaşacaklardır (Sayın ve Karacaer, 2014: 40). Bu durumda hisse senetlerinin piyasa değeri ile gerçek değeri arasında önemli ölçüde bir fark oluşmuş olacaktır. İşletmenin denetimi ya da iflası sonucunda piyasa değerinin aniden gerçek değer seviyesine düşmesi bu yatırımcıları ciddi zarara uğratabilecektir (Aktürk ve Acar, 2012: 28). Benzer bir örnek işletme yöneticileri ile ortaklar arasında oluşan “vekalet çatışması” kaynaklı bilgi asimetrisinde de görülmekte olup, bu durum işletmelerin sermaye yatırımlarının verimliliğini azaltmaktadır. İşletme yöneticileri ücret ve prim gibi şahsi menfaatlerinin devamlılığı için kazanç yönetimi yoluyla muhasebe bilgilerini manipüle edebilmekte, işletmenin finansal bilgilerinin gerçek niteliğini gizleyerek, tam açıklamayarak ya da çarpıtarak bir bilgi asimetrisi oluşturmakta ve bu faaliyeti işletme sahiplerinin “vekili” olmaları sayesinde yapabilmektedirler. Ancak burada sağlanan vekâlet, sahiplerin kendi verdikleri yetki dolayısıyla yine kendilerinin yanlış

bilgilendirilmelerine hatta zarara uğratılmalarına neden olmaktadır (Verdi, 2006, Beatty ve diğerleri, 2010). Bu doğrultuda kazanç yönetimi ne kadar az uygulanırsa muhasebe bilgi kalitesinin de o oranda artacağı belirtilmektedir (Durak ve Gürel, 2014: 105).

Imhoff (1992), kar ile muhasebe bilgi kalitesi arasında önemli bir ilişki olduğunu belirttiği çalışmada işletmelerin yüksek muhasebe bilgi kalitesine dayanan kar rakamları açıklamalarının, beklenmedik yeni karların oluşumuna sebebiyet verebileceğini belirtmektedir. Bu çalışmada muhasebe bilgi kalitesinin gerçek dönem karını artırıcı bir niteliği olduğu görülmüştür. Ancak kazanç yönetimi, işletmelerin dönem karını “var olan”dan “olması gereken”e dönüştüren uygulamalardır.

Dechow (2000: 235), kazanç yönetiminin kavramsal olarak “problem” olduğunu tartışıldığı, işletmelere ve işletme çevrelerine olumsuz etkilerinin irdelenmeye başlandığı dönemler olan 1998-99 yıllarında “*finansal raporlama kalitesinin artırılması*” ve “*muhasebe kalitesi*” kavramlarının kazanç yönetimin engellenmesiyle bağlantılı olarak kullanılmaya başlandığını belirtmektedir. Söz konusu çalışma göstermektedir ki kazanç yönetimi ile muhasebe bilgi kalitesi negatif ilişkili olarak birbirlerine bağlı kavramlardır. Bu bağlamda kazanç yönetiminin azaltılması ile muhasebe bilgi kalitesi artırılmış olmakta tersi bir şekilde kazanç yönetiminin artırılması ise muhasebe bilgi kalitesinin düşürülmesine neden olmaktadır.

Biddle ve Hilary (2006), muhasebe bilgi kalitesinin artmasının yöneticiler ile işletmeye sermaye sağlayan yatırımcılar arasındaki bilgi asimetrisini azalttığını, sermaye yatırımları üzerindeki çeşitli finansal kısıtlamaları engellediğini ve böylece bu yatırımların daha verimli olmasını sağladığını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda McNichols ve Stubben (2008), kazanç yönetiminin muhasebe bilgi kalitesini düşürerek söz konusu asimetriyi artırdığını ve işletmeye yönelik sermaye yatırımlarının verimsizleşmesine neden olduğunu öne sürmüşlerdir.

Barth ve diğerleri (2008: 469), muhasebe bilgi kalitesinin yüksek olmasının kazanç yönetiminin düşürülmesi ile mümkün olduğunu belirtmektedir. Nitekim araştırmacılar, muhasebe bilgi kalitesini ölçmek amacıyla kazanç yönetiminde dönemsel olarak gözlenen

değişimi ve buna bağlı olarak zararların zamanında saptanabilirliği ile muhasebe kayıtlarının dayandıkları gerçek değerleri temsil etme düzeylerini ele almışlardır.

Ertan (2011), muhasebe bilgi kalitesi ile kar kalitesinin benzer anlamlarda kullanılabilmesini belirterek muhasebe bilgi kalitesini etkileyen diğer faktörlerin etkileri de dikkate alınarak kazanç yönetimi uygulamalarının sınırlandırılması ile kar kalitesinin, dolayısıyla muhasebe bilgi kalitesinin artırılabilmesini ifade etmektedir.

Elitaş (2013: 49), kazanç yönetiminin muhasebe bilgi kalitesini olumsuz etkilediğini belirttiği çalışmada karın istikrarlı hale getirilmesi, saldırgan muhasebe ve büyük temizlik muhasebesi şeklindeki kazanç yönetimi türlerinin hangi muhasebe bilgi kalitesi faktörünü azalttığını tespit etmiştir. Buna göre; tüm kazanç yönetimi türleri birlikte ele alındığında bu uygulamaların; *ilgililik, zamanlılık, ihtiyaca uygunluk, güvenilirlik, kanıtlanabilirlik, karşılaştırılabilirlik, anlamlılık, erişilebilirlik, yararlılık ve gerçeğe uygunluk* yönünden muhasebe bilgi kalitesini azalmakta olduğu görülmektedir.

Muhasebe standartlarının finansal tabloların uluslararası kullanılabilirliğini artırmayı amaçlaması bakımından muhasebe bilgi kalitesinin artırılması esasına dayandığı söylenebilir. Ancak muhasebe standartlarının ilke bazlı olması ve mesleki yargı kullanımına imkân sağlaması nedeniyle kazanç yönetimi için pek çok fırsat oluşturabilecek uygulamalar barındırdığı da öne sürülmektedir. Bu nedenle çalışmanın takip eden kısmında kazanç yönetimi ve muhasebe bilgi kalitesinin muhasebe standartları karşısındaki durumu çeşitli standartlar bağlamında incelenmiştir.

2.5.1. Kazanç Yönetimi, Muhasebe Bilgi Kalitesi ve Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları İlişkisi

Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'ni esas alan muhasebe uygulamaları yoruma gerek duyulmaması açısından *kural bazlı*, muhasebe standartlarını esas alan uygulamalar ise yoruma ve mesleki yargı kullanımına açık olması sebebiyle *ilke bazlı* olarak nitelendirilmektedir (Gençoğlu ve Ertan, 2012: 4). Muhasebe standartlarının ilke bazlı olması, işletme yöneticilerinin ve muhasebe uygulayıcılarının tahmin ve takdirde bulunmalarına imkân tanıyarak mesleki yargı kullanmalarını gerektirmektedir. Bu

durumda yöneticilere kazanç yönetimi gibi muhasebe manipülasyonlarında bulunabilmeleri için uygun bir zemin hazırlamış olabilmektedir (Durak ve Gürel, 2014: 104-105).

Kazanç yönetimi literatüründe, muhasebe standartları ile kazanç yönetimi (ve muhasebe bilgi kalitesi) arasındaki ilişki birbirine zıt iki görüşle temsil edilmektedir. İlk görüşe göre (Nicolaisen, 2005; Sellhorn ve Gornik-Tomaszewski, 2006; Barth ve diğerleri, 2008; Dimitropoulos ve diğerleri 2013; Houque ve diğerleri 2014) muhasebe standartlarının uygulanmaya başlanması ile işletme yöneticilerinin finansal işlemlerle ilgili takdir haklarını fırsatçı bir biçimde kullanmaları sınırlanmakta dolayısıyla kazanç yönetimi gibi uygulamalar azalarak finansal tabloların güvenilirliği artmaktadır. İkinci görüşe göre ise (Ewert ve Wagenhofer, 2005; Tendeloo ve Vanstraelen, 2005; Lin ve diğerleri, 2012; Christensen ve diğerleri, 2015) muhasebe standartlarının doğasında bulunan esneklikler ve sübjektiflik içeren uygulamalar, işletmelere kazanç yönetimi için büyük bir fırsat tanımaktadır. Bu görüşü benimseyen araştırmacılar, muhasebe standartlarının kazanç yönetimini artırdığını dolayısıyla muhasebe bilgi kalitesini düşürdüğünü ileri sürmekte ya da herhangi bir ilişki tespit edilemediğini belirtmektedir.

Ewert ve Wagenhofer (2005) çalışmalarında, muhasebe standartlarının kazanç yönetimini azaltacağı ve sermaye piyasalarına daha yerinde bilgi sağlayabileceği yönündeki yaygın iddiayı irdemiştir. Araştırma sonuçlarına göre; muhasebe standartlarını daha sıkı bir şekilde uygulamak kar kalitesini artırmakta, ancak bu durumda üç olası olumsuz sonuçla karşılaşılabilir. Birinci olumsuz sonuç olarak, kar kalitesi arttıkça gerçek işletme faaliyetleri yoluyla yapılan ve muhasebe kayıtlarına bakılarak açığa çıkarılması çok zor olan kazanç yönetimi uygulamalarının marjinal faydası artmış olacak, ikinci olumsuz sonuç olarak, muhasebe standartlarını daha sıkı bir şekilde uygulamak toplam kazanç yönetimini azaltmak yerine artırmış olacak, bununla birlikte üçüncü olası sonuç olarak kazanç yönetiminin maliyeti de artmış olacaktır.

Tandeloo ve Vanstraelen (2005) çalışmalarında, finansal raporların kalitesini ve kullanılabilirliğini artırma iddiasıyla uygulanmakta olan muhasebe standartlarının kazanç yönetimini engelleme yönünde bir etkisinin oluşmadığını öne sürmüşlerdir.

Nicolaisen (2005) muhasebe standartlarını esas alan uygulamaların karşılaştırılabilirlik, şeffaflık ve tam açıklama bakımından finansal raporların yüksek kalitede hazırlanmasına sebebiyet vereceğini iddia etmesine karşın ihtiyatlılık kavramının algılanışı ve bu kavrama dayanılarak gerçekleştirilen kazanç yönetimi uygulamaları konusunda ciddi uluslararası farklılıklar gözlemlendiğini belirtmiştir (Sellhorn ve Gornik-Tomaszewski, 2006).

Barth ve diğerleri (2008), muhasebe standartlarını esas alan uygulamaların muhasebe bilgi kalitesini ne ölçüde etkilediğini araştırdıkları çalışmalarında 1994-2003 yılları arasında 21 farklı ülkeden 327 işletmenin muhasebe standartları ile uyumlu finansal tabloları üzerinde inceleme yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre muhasebe standartlarının uygulanmasıyla birlikte standartlarla uyumlu raporlama yapmayan işletmelere göre kazanç yönetimi uygulamalarının azaldığı, zararların zamanında saptanabildiği, muhasebe kayıtları ile bu kayıtların temsil ettikleri gerçek değerlerin birbirlerine daha da yaklaştığı tespit edilmiştir.

Ertan (2011), Türkiye’de 2005-2011 yılları arasında TMS-TFRS ile uyumlu raporlama yapan işletmeler incelemiş ve araştırma sonucunda standartlara dayalı muhasebe uygulamaları ile muhasebe bilgi kalitesinin bir parçası olarak nitelendirilen tahakkuk kalitesinin azaldığını buna karşılık karın istikrarlı hale getirilmesi şeklindeki kazanç yönetimi uygulamalarında da azalma görüldüğünü tespit etmiştir.

Lin ve diğerleri (2012), Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri ile muhasebe standartlarını esas alan uygulamaları karşılaştırdıkları çalışmalarında, incelemeye tabi tutulan işletmelerde kazanç yönetimi uygulamalarının muhasebe standartları sonucunda artış gösterdiğini ifade etmişlerdir. Aynı işletmelerde standart uygulamalarını takip eden dönemlerde muhasebe bilgi kalitesinde de önemli düşüşler olduğunu öne sürmüşlerdir.

Dimitropoulos ve diğerleri (2013), Yunanistan’da muhasebe standartlarını esas alan uygulamaların muhasebe bilgi kalitesine etkisini araştırmışlardır. Atina Menkul Kıymetler Borsası (Athens Stock Exchange) ’nda işlem gören şirketler üzerinde yaptıkları araştırma, 2001-2008 yılları arasındaki dönemi kapsamış, bu dönem muhasebe standartları öncesi (2001-2004) ve sonrası (2005-2008) şeklinde ikiye ayrılarak karşılaştırmalı analiz

yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, muhasebe standartlarını esas alan uygulamaların yerel muhasebe uygulamalarına göre kazanç yönetimi uygulamalarını azalttığı, şirketlerin zararlarını daha zamanında saptamalarına ve muhasebe hesaplarındaki tutarların gerçek değerleri daha çok temsil etmesine neden olduğu ifade edilmiştir.

Houque ve diğerleri (2014), yatırımcı korumasının düşük olduğunu iddia ettikleri Fransa, Almanya ve İsveç için 2003-2011 yılları arasındaki dönemi kapsayan araştırmalarında 578 ve 533 adet işletmeden oluşan iki farklı grup gözlemlenmiş, zorunlu muhasebe standartları uygulamalarının muhasebe bilgi kalitesinde -araştırmacılar finansal raporlarda bilgi kalitesi ifadesini kullanmışlardır- ilerlemeye neden olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmada bilgi kalitesinin tespiti için 578 işletme gözlemlenerek *finansal tablolara dayalı olarak yapılan tahminlerin doğruluğu* ve 533 işletme gözlemlenerek *bu tahminlerin dağılımı* kullanılmış, muhasebe standartlarını esas alan uygulamaların zorunlu olduğu dönemin öncesi ve sonrası için ölçüm yapılmıştır.

Christensen ve diğerleri (2015: 56-58) çalışmalarında muhasebe standartları ve muhasebe bilgi kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu çalışmada Almanya'da muhasebe standartlarının isteğe bağlı ve zorunlu olarak uygulandığı iki farklı dönemi kapsayacak şekilde 1993-2006 yılları arasında 133 işletmeye ait finansal tablolar üzerinde karşılaştırmalı inceleme yapılmış ve muhasebe standartlarını esas alan uygulamaların muhasebe bilgi kalitesini değiştirmedeği yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre; muhasebe bilgi kalitesi muhasebe standartları sayesinde önemli bir gelişme kaydetmemiştir. Ayrıca muhasebe standartlarının zorunlu hale getirilmesi ve standartların kalitesine odaklanma çabalarının değil işletmelerin muhasebe standartlarıyla uyumlu raporlama yapma yönünde teşvik edilmelerinin muhasebe bilgi kalitesinin artırılması yönünde olumlu bir etki uyandırabileceği öne sürülmüştür.

Yukarıdaki çalışmalardan da anlaşılacağı üzere kazanç yönetimi muhasebe bilgi kalitesi bağlamında muhasebe standartlarıyla sıkı bir ilişki içerisinde. Söz konusu ilişkiye yönelik olarak çalışmanın takip eden kısmında konuyla ilgili görülen TMS/TFRS örnekleri verilmiş, işletmelerin bu standartlarda yer alan hükümlerden faydalanarak nasıl kazanç yönetimi uygulamalarında bulunabilecekleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

TFRS 13 “Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü Standardı” işletmelerin çeşitli işlemlerde esas almak durumunda oldukları gerçeğe uygun değeri ölçerken çeşitli varsayım ve tahminlere dayanabileceklerini açıklamaktadır. Bu standartta “Ölçüm tarihinde bir varlığın satışına ya da bir borcun devrine ilişkin fiyatlandırma bilgisini sağlayacak gözlemlenebilir bir piyasanın bulunmadığı durumda dahi, gerçeğe uygun değer ölçümünde, varlığı elinde bulunduran ya da borçlu konumda olan bir piyasa katılımcısının bakış açısı dikkate alınarak işlemin söz konusu tarihte gerçekleştiği varsayılır. Varsayılan bu işlem, varlığın satış ya da borcun devir fiyatı tahmin edilirken temel oluşturur.” ifadesi yer almaktadır. Bu ifade, standartların varlık ya da borçların ediniminden değerlemelerine kadar bir dizi muhasebe işleminde uygulanmasını öngördüğü gerçeğe uygun değer ölçüğünün işletmelerde varsayımlar, bakış açıları, tahminler gibi kişisel yargılara dayalı olarak belirlenmesine imkan tanıdığını göstermektedir (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TFRS/TFRS_13.pdf).

Muhasebe işlemlerinde gerçeğe uygun değerın esas alınmasının finansal krizleri tetikleyebileceği ileri sürülmektedir. Topbaş (2009: 56) çalışmasında, gerçeğe uygun değerlemeyi esas alan muhasebe uygulamalarının farklı piyasa koşullarında bankaların finansal tablolarında daha fazla zarar gösterilmesine neden olduğunu, bu şekilde artan banka zararlarının finansal sistemi sıkıştırarak krizin nedenlerinden biri olabileceğini belirtmiştir. Can (2010: 36-38) çalışmasında, gerçeğe uygun değerın muhasebenin temel kavram ve ilkelerinden – özellikle maliyet esası ve ihtiyatlılık kavramından- uzaklaşmaya neden olduğunu, gerçeğe uygun değerın belirlenemediği durumlarda önerilen hesaplama yöntemlerinin sübjektif kriterlere dayandığını ifade etmiştir. Ayrıca gerçeğe uygun değerle değerlendirme yaklaşımının piyasanın yükselişte olduğu dönemlerde karı artırdığını, piyasanın düştüğü dönemde ise karı düşürdüğünü, bu durumun finansal krizi tetiklediğini belirtmiştir. Bu doğrultuda gerçeğe uygun değerın ölçümü esnasında, işletme yöneticilerinin varsayım ve tahminde bulunmalarını gerekli kılabilirdiği için işlem, kazanç yönetimine imkan sağlayan unsurlardan birisi olarak değerlendirilebilir.

TMS 8 “Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar Standardı” muhasebe politikalarını; finansal tabloların hazırlanmasında ve sunulmasında işletmeler tarafından kullanılan belirli ilkeler, esaslar, gelenekler, kurallar ve uygulamalar olarak tanımlamaktadır. Muhasebe politikalarının dönemler itibariyle tutarlı olması

beklenmekte olup “*işletmenin finansal durumu, performansı ya da nakit akışları üzerindeki işlemlerin ve olayların etkilerinin finansal tablolarda daha uygun ve güvenilir bir şekilde sunulmasını sağlayacak nitelikte ise*” muhasebe politikası değiştirilebilmektedir (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS8.pdf). İşletmelerin makul gerekçeler göstermekle birlikte kendilerince tercih edilebilen bu değişiklikler kazanç yönetiminin bir aracı olarak nakit akışlarını etkileyebilecek ve dönem karını değiştirebilecek nitelikte olabilecektir. Yalnız burada yapılacak politika değişikliğinin geçmişe yönelik etkilerinin düzeltilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

TMS 8, pek çok finansal tablo kaleminin işletmelerdeki belirsizlikler nedeniyle tam olarak ölçülemeyeceğini ancak tahmin edilebileceğini belirtmektedir. Standart bağlamında şüpheli alacaklar, değeri düşen stoklar, finansal varlık ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerleri, amortisman tabi varlıkların faydalı ömürleri ya da gelecekteki ekonomik faydalarının beklenen yararlanma şekilleri muhasebe tahminlerine örnek olarak verilebilir (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS8.pdf). Söz konusu tahminler dönem karını önemli ölçüde etkileyebilecek nitelikli değer hareketlerine neden olarak kazanç yönetimi için birer araç olarak kullanılacaklardır. Örneğin, faydalı ömür gibi bir unsurun belirlenmesinin işletme yönetimlerinin tahminine bırakılmış olması dönemler itibarıyla hesaplanacak amortisman tutarının dolayısıyla dönem karının ve dolayısıyla muhasebe bilgi kalitesinin isteğe bağlı olarak etkilenebilmesine zemin hazırlamaktadır.

TMS 16 “Maddi Duran Varlıklar Standardı” işletmelere bir kısım sübjektif yargı ve tahmin olanakları sunmaktadır. Örneğin Standart, bir maddi duran varlığın amortismanının hesaplanmasına temel teşkil eden faydalı ömrü bu varlıktan beklenen faydaya göre değişmek üzere işletmenin takdirine bırakmıştır. Amortisman tabi tutarın belirlenmesi için varlığın maliyetinden kalıntı değerinin düşülmesi gerekmektedir. Burada kalıntı değerinin hesaplanması da işletmenin tahmin etmesi gereken bir husustur. Kalıntı değer, maddi duran varlığın tahmin edilen faydalı ömrünün sonunda elden çıkarılmasıyla sağlanacak tutardan tahmini elden çıkarma maliyetlerinin düşülmesi yoluyla hesaplanmaktadır. Standart, her hesap dönemi sonunda faydalı ömür ve kalıntı değerinin gözden geçirilmesini, işletme beklentilerinin tahminlerden farklı olması durumunda bu tahminlerde değişiklikler yapılması gerektiğini belirtmektedir (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS16.pdf). Dolayısıyla varlıktan beklenen ekonomik faydanın değiştiği gerekçe

gösterilerek faydalı ömür ve buna bağlı olarak hesaplanacak amortisman tutarı değiştirilebilecektir.

TMS 16, doğrusal yöntem, azalan bakiyeler yöntemi ve üretim miktarı yöntemi olarak üç farklı amortisman hesaplama yöntemi saymaktadır. Bu yöntemlerin her hesap dönemi sonunda gözden geçirilerek, varlıktan sağlanacak ekonomik faydaların tüketiminde bir değişiklik olmaması durumunda dönemler itibariyle tutarlı bir biçimde uygulanması esas alınmaktadır (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS16.pdf). Burada varlıktan beklenen ekonomik faydanın işletmenin tahminine dayalı olarak belirlendiği göz önüne alındığında söz konusu faydanın değiştiği gerekçesiyle kullanılan amortisman yönteminin kazanç yönetimine imkan tanıyacak biçimde değiştirilebileceği görülmektedir.

Yine TMS 16'ya göre nakit üreten bir maddi duran varlığın kullanım değeri hesaplanırken bu varlığın gelecekte sağlayacağı nakit girişleri, nakit çıkışları ve gelecekteki nakit akışlarına uygun iskonto oranlarının tahmin edilmesi gerekmektedir (Kaya ve Dinç, 2007: 346). Söz konusu tahmin de kişisel yargı kullanılabilir bir alan olarak kazanç yönetimi uygulamalarına zemin teşkil edebilecektir.

Yukarıda belirtilen hususların tamamı *TMS 38 “Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardı”* için de geçerlidir. Dolayısıyla TMS 38 hükümlerinin bazıları da işletmelere kazanç yönetimi için bir fırsat oluşturabilmektedir.

Bununla birlikte TMS 16 maddi duran varlıkların. TMS 38 ise maddi olmayan duran varlıkların gerçeğe uygun değerlerindeki değişime bağlı olarak yeniden değerlendirilmesine tabi tutulmalarını gerekli görmektedir. Söz konusu standartlar gerçeğe uygun değer kavramını; “*piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde gerçekleşecek olağan bir işlemde bir varlığın satışında elde edilecek ya da bir borcun devrinde ödenecek fiyat*” şeklinde tanımlamaktadır (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS16.pdf; http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS38.pdf). Öte yandan maddi ve maddi olmayan duran varlıklarda değer düşüklüğünün tespit edilebilmesi konusunda esas alınacak **geri kazanılabilir tutar** *TMS 36 “Varlıklarda Değer Düşüklüğü Standardı”* uyarınca gerçeğe uygun değere bağlı olarak hesaplamakta, “*bir varlığın gerçeğe uygun değerinden satış giderleri çıkarılarak bulunan değeri ile kullanım değerinden büyük olanı*”

biçiminde açıklanmaktadır (http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS36.pdf).

TMS 16, TMS 36 ve TMS 38 içinde yer alan “gerçeğe uygun değer”, “geri kazanılabilir tutar” gibi ölçeklerin hesaplanması işletme yöneticisi ve muhasebe uygulayıcısının kısmen de olsa kişisel yargı kullanabileceği alanlardandır (Kaya ve Dinç, 2007:361). Bu ölçeklerin kişisel yargı yoluyla hesaplanmasının kazanç yönetimi uygulamalarına zemin hazırlayabileceği açıktır.

TMS 23 “Borçlanma Maliyetleri Standardı” kullanıma ve satışa hazır hale getirilmesi uzun bir süre alan varlıkların (özellikli varlıklar) elde edilmesi, inşası ya da üretimi ile doğrudan ilişkilendirilebilecek borçlanmalarla ilgili olarak katlanılan faiz ve diğer giderlerin bu varlıkların bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu durumda söz konusu borçlanma maliyetleri aktifleştirilmeli, kapsam dışında kalan diğer borçlanma maliyetleri ise gider olarak muhasebeleştirilmelidir. Standartta, borçlanma maliyetlerinin hangi durumda aktifleştirileceği hangi durumda ise gider yazılacağı ana hatlarıyla tespit edilmiştir. Örneğin, kullanıma ya da satışa önemli ölçüde hazır hale gelmiş bir varlıkla ilgili işlemler uzun süreli olarak durdurulduğunda bu varlığın elde tutulması için katlanılan borçlanma maliyetleri, varlık büyük ölçüde tamamlandığı için gider yazılmalıdır. Varlık kullanıma ve satışa hazır hale geldikten sonra müşterinin talebine göre yapılacak küçük değişiklikler için katlanılan borçlanma maliyetleri de aktifleştirilemeyecektir (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS23.pdf). Ancak dönem karını olduğundan büyük göstermek isteyen işletmeler söz konusu durumları suiistimal ederek aktifleştirme seçeneğini kullanabileceklerdir. Benzer bir şekilde dönem karının düşük gösterilmesi için de aktifleştirilmesi gereken borçlanma maliyetleri gider olarak kaydedilebilecektir.

Karşılık ayırma işleminin olması gerekenden fazla ya da az yapılması, kazanç yönetiminin en yaygın uygulamalarından biri olarak dikkat çekmektedir (Özcan, 2007; Özkan ve Acar, 2010; Özden, 2013). Bu nedenle çalışmanın takip eden kısmında karşılık kavramı ayrıntılı olarak ele alınmış, kavramın gerekçeli açıklamaları, Türk Tekdüzen Hesap Planı’nda yeri, Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu’ndaki tanımlamalar

verilmiş, TMS/TFRS’de karşılıkla ilgili düzenlemelerin kazanç yönetimi ile ilişkisi tartışılmıştır.

Karşılık ayırma işlemi, muhasebenin *ihtiyatlılık kavramı* gereğince yapılmaktadır. Bu kavram, “*muhasebe olaylarında temkinli davranılmasını ve işletmenin karşılaşılabileceği risklerin göz önüne alınması gereğini ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderleri ve zararları için karşılık ayırırlar, muhtemel gelir ve karlar için ise gerçekleşme dönemlerine kadar herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar. Ancak bu kavram gizli yedekler ya da gereğinden fazla karşılıklar ayrılmasına gerekece oluşturamaz.*” şeklinde tanımlanmıştır (<http://www.ismmmo.org.tr/html.asp?id=4003>). Karşılık ayırma işlemlerinin dönem karını azaltmak için bir araç olarak kullanılabilceği endişesi bu tanımlamada açıkça görülmektedir.

Türk Tekdüzen Hesap Planı’nda karşılıklar; *aktif değer azalışları için ayrılan karşılıklar* (menkul kıymet değer düşüklüğü karşılığı, şüpheli ticari alacak karşılığı, stok değer düşüklüğü karşılığı vb.) ile *borç ve gider karşılıkları* (dönem karı vergi ve diğer yasal yükümlülükler karşılığı, kıdem tazminatı karşılığı, maliyet giderleri karşılığı vb.) olarak iki grupta toplanmaktadır. Vergi Usul Kanunu madde 288 karşılıkları “...*dönem içinde meydana gelen ya da gelmesi beklenen, fakat tutarı kesin olarak bilinmeyen ve işletme için bir borç anlamında olan belirli bazı kayıpları karşılamak amacıyla hesaben ayrılan tutar* ” olarak tanımlamakta olup, Kanun karşılık ayırmayı işletmelerin kendi isteğine bırakmıştır (Sürmen, 2011: 82). Türk Ticaret Kanunu madde 75 karşılıklarla ilgili “*Gerçekleşmesi şüpheli yükümlülük ve askıdaki işlemlerden doğabilecek muhtemel kayıplar için Türkiye Muhasebe Standartlarında öngörülen kurallara göre karşılık ayrılır.*” şeklinde bir ifade ile muhasebe standartlarına atıfta bulunmaktadır (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110214-1-1.htm>).

Nitekim karşılıklar konusunda en kapsamlı düzenlemeler TMS 37 “*Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklara İlişkin Muhasebe Standardı*”nda yer almaktadır. Söz konusu Standart, işletmelerin geçmiş faaliyetlerinden kaynaklanan ve gerçekleşmesi halinde işletmeden iktisadi bir kaynak çıkışına neden olacak olan unsurları *yükümlülük* olarak, *karşılık* kavramını ise “*gerçekleşme zamanı ya da tutarı belli olmayan yükümlülükler*” olarak tanımlamıştır. Standart, bir karşılığın finansal tablolara

yansıtılabilmesi için; geçmiş olaylardan kaynaklanan mevcut bir yükümlülüğün bulunması ve bu yükümlülüğün yerine getirilmesi halinde işletmeden kaynak çıkışının muhtemel olmasını ve yükümlülük tutarının *güvenilir bir biçimde tahmin edilebiliyor olmasını* gerekli koşullar olarak belirtmektedir. Standart, karşılıkların bilançoda yer alan diğer kalemlerden daha fazla belirsizlik içermeleri nedeniyle tahmin kullanımının zaruret teşkil ettiğini ve *“işletmelerin bir dizi olası sonuç belirleyebilme imkânına sahip olmaları sebebiyle karşılık ayırma işleminde yeterli düzeyde güvenilir olan tahminlerde bulunmaları gerektiğini”* belirtmektedir. Nitekim TMS 37, güvenilir bir tahmin yapılamaması halinde bir yükümlülüğün karşılık olarak değil de koşullu borç olarak kaydedilmesini ve finansal tablo hesaplarında değil dipnotlarda açıklanmasını istemektedir (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS37.pdf). Bu yaklaşım, olması gerekenden fazla ya da az karşılık ayrılarak dönem karının değiştirilmesi şeklinde gerçekleştirilebilecek olası kazanç yönetimi uygulamalarının TMS 37’de öngörüldüğünü göstermektedir.

TMS 37, *“Riskler ve Belirsizlikler”* başlığı altında 43. paragrafta kazanç yönetimine doğrudan atıf yapmaktadır. Zira söz konusu paragrafta; *“Risk, sonucun değişkenliğini ifade eder. Riske göre ayarlama, borcun tutarını artırabilir. Belirsizlik durumlarında değerlendirme yapılırken, gelir ya da varlıkların olduğundan daha yüksek ve gider ya da yükümlülüklerin olduğundan daha düşük bir biçimde gösterilmemesini sağlayacak şekilde tedbirli hareket edilmesi gerekir. Fakat belirsizlik, aşırı karşılık ayrılmasını ya da borçların kasıtlı olarak olması gerekenden daha yüksek gösterilmesini haklı kılmaz. Örneğin; tam tersi bir sonucun olası maliyetleri sağduyulu bir biçimde tahmin edilebiliyorsa, söz konusu sonuç gerçekte var olma olasılığından daha fazla bir olasılığa sahipmiş gibi değerlendirilmez. Sonuçta bir karşılığın olduğundan fazla gösterilmesine yol açacak, risk ve belirsizliğe ilişkin düzeltmeleri tekrarlamaktan kaçınmak için özen gösterilmesi gerekir.”* (http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS37.pdf). Karşılıkların en gerçekçi bir biçimde tahmin edilebilmeleri için kaçınılmaz olan risk ve belirsizliklerin dikkate alınması gerektiğinin ifade edildiği bu başlıkta, belirsizlik durumunun aşırı karşılık ayrılmasına bahane gösterilemeyeceği, dolayısıyla dönem karını kasten düşürmek yani kazanç yönetimi için bir araç olarak kullanılmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere TMS/TFRS uygulamalarındaki esneklikler, işletme yöneticilerine tanınan tahmin ve takdir haklarının suiistimali vb. yoluyla kazanç yönetiminin gerçekleştirilmesinin, finansal tablolarda sunulan bilgilerin kalitesinin yani muhasebe bilgi kalitesinin artırılması iddiasıyla geliştirilen standartların bu iddianın aksine muhasebe bilgi kalitesinin düşmesine neden olabileceği dikkate alınmalıdır.

İşletmeler, çalışmanın bu bölümünde belirtilen pek çok amaca ulaşmak adına dönem karını olduğundan farklı göstermek için kazanç yönetimi uygulamalarına başvurmakta dolayısıyla muhasebe bilgi kalitesinin düşmesi sonucu finansal tablo kullanıcısı geniş bir toplumsal kesim bu durumdan olumsuz etkilenmiş olmaktadır. Kazanç yönetiminin sınırlandırılması için alınabilecek önlemler, yasal tedbirler ya da bu konuda muhasebe uygulamalarının yeniden düzenlenebilmesine ilişkin hususlar başka çalışmalarda incelenmiştir. Bu çalışmada ise, aynı zamanda finansal tablo kullanıcıları olan çıkar gruplarının işletme faaliyetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi edinebilme yönündeki beklentilerini karşılamak, bu grupların gözünde meşru işletmeler haline gelebilmek vb. gerekçelerle yapılan kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının kazanç yönetimi gibi bir muhasebe manipülasyonunu nasıl etkileyebileceğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca hem kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının hem de kazanç yönetiminin ortak paydasının işletmelerde finansal performans artışı olabileceği de düşünülmektedir. Bu doğrultuda kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans ilişkisi muhasebe bilgi kalitesi bağlamında çalışmanın üçüncü bölümünde incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK, KAZANÇ YÖNETİMİ VE FİNANSAL PERFORMANS İLİŞKİSİ

3.1. Genel Açıklama

Kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin esas faaliyetlerine ek olarak çıkar gruplarına yönelik bir kısım uygulama ve açıklamalarda bulunması yoluyla onlarla daha sağlıklı ilişkilerin geliştirebilmesi temeline dayanmaktadır. Bu sayede çıkar gruplarında “sosyal paydaş” olarak işletme faaliyetleri üzerinde bir kontrol unsuru oldukları izlenimi oluşturabilmektedir. İşletmelerin çıkar grupları nezdinde daha fazla kabul görmeleri ile nihai olarak finansal performans artışının hedeflendiği öne sürülebileceğinden ve bu uygulamaların ek bir maliyet unsuru oldukları dikkate alındığında kurumsal sosyal sorumluluğun muhasebe ile kayıt ve raporlama bağlamında doğrudan etkileşim içinde olduğu belirtilebilir.

Kurumsal sosyal sorumluluk ve muhasebe ilişkisi literatürde güncel bir konu olup Türkiye’de genellikle muhasebenin sosyal sorumluluğu ya da sosyal sorumluluk uygulamalarının muhasebeleştirilmesi biçiminde iki açıdan ele alınmaktadır (Özkoç ve diğerleri, 2005; Yanık ve Türker, 2012; Çalışkan, 2012; Karğın ve diğerler, 2013; Akarçay, 2014; Tüm, 2014). Buna karşılık çalışmanın birinci bölümünde de ifade edildiği üzere işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları geleceğe dönük faaliyetler olup sürdürülebilirlik yoluyla işletmelerin sürekliliğine katkı sağlamayı amaçlayan ve uzun vadeli etkileri olan uygulamalardır. Bu uygulamaların sadece kayıt ve raporlama bağlamında değil, aynı zamanda çıkar gruplarına ekonomik kararlarında kullanabilecekleri kaliteli muhasebe bilgilerinin sunulması bakımından da muhasebe ile etkileşimi olduğu ileri sürülebilir. Aynı zamanda kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, finansal tabloların hazırlanışı ve sunulan bilgilerin kalitesi açısından kazanç yönetimi gibi

muhasebe manipülasyonlarının tamamen engellenmesi ya da azaltılması çabalarına olumlu katkı sağlayabilmektedir.

Bu çalışmada, uluslararası literatürde güncel bir inceleme alanı olan kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimi uygulamaları arasındaki ilişki muhasebe bilgi kalitesi bağlamında ele alınmış, kar amacı güden işletmelerde nihai beklentinin finansal başarı elde etmek olduğu da göz önüne alınarak söz konusu ilişki finansal performans açısından da değerlendirilmiştir. Öngörülen ilişkinin ampirik olarak test edilebilmesi için çeşitli modeller kurulmuştur. Analiz kapsamında 2005-2012 yılları arasında Borsa İstanbul (BİST) bünyesindeki BİST Sınai Endeksi'nde yer alan ve bilgilerine kesintisiz ulaşılabilmiş 81 adet işletmeden elde edilen veri seti kullanılmış, bu amaçla her işletmede her bir veri grubu için 648'er gözlem yapılmıştır. Bu işletmelerin ve zaman aralığının seçilmesinde BİST'e kayıtlı halka açık anonim şirketlerin 2005 yılından bu yana TMS-TFRS ile uyumlu raporlama yapmaları sebebiyle veriler arasında tutarlılık sağlanması ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının sanayi işletmelerinde dikkat çekici boyutlarda gözlenebiliyor olması önem arz etmiştir. Araştırmanın süresi kapsamında 2012 yılı tam verilere ulaşılabilen son gözlem yılı olmuş, araştırmanın planlanan süresi içinde diğer yıllara ait veriler kapsama dahil edilememiştir. Araştırmanın modelleri, değişkenlerin hem farklı yıllarda hem de farklı gruplar altında bir arada incelenebilmesine imkân sunan Panel Veri Analizi yöntemi yardımıyla test edilmiş, elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

3.2. Literatür Taraması

Çalışmanın bu bölümünde kazanç yönetimi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ve finansal performans arasındaki ilişkinin kurulabilmesine imkân tanıyacak bazı çalışmalara atıf yapılmış ve bu çalışmalardan yola çıkılarak hipotezler geliştirilmiştir. Bu doğrultuda aşağıda konuyla ilgili literatür taraması yer almaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının kurumsal yönetimin adil davranma, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk gibi ilkelerinin bir dışa vurumu olduğu belirtilebilir. Bu yönüyle kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimi ilişkisi öncelikle kurumsal yönetim bağlamında irdelenebilir. Kazanç yönetiminin kurumsal yönetim ile

ilişkili olduğunu öne süren önemli bir araştırma Liu ve Lu (2007)'nin çalışmasıdır. Bu çalışmada araştırmacılar, yüksek kurumsal yönetim seviyesine sahip işletmelerde düşük kazanç yönetimi tespit ederek söz konusu değişkenler arasında negatif bir ilişki olduğu sonucunu ortaya koymuşlardır.

Mackey ve diğerleri (2007), kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının finansal performans ile ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, işletmelerin sosyal uygulamalarının yatırımcıların ilgisini çektiği ve onların beklentilerini karşıladığı ölçüde finansal performansa yansıtacağını ileri sürmektedir. Aksi takdirde bu tür uygulamaların ek bir maliyet unsuru olduğu da göz önüne alındığında finansal performansın olumsuz yönde etkilenebileceği belirtilmektedir.

Mahoney ve diğerleri (2008), işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk çabalarını kurumsal sosyal performans olarak nitelemektedir. Araştırmacılar kurumsal sosyal performans ile finansal performans arasında bir ilişki olduğunu öne sürdükleri çalışmalarında bu amaçla finansal tablolarında değişiklik yaptığı tespit edilen 44 işletmeyi incelemiştir. Değişiklik öncesi ve sonrası şeklinde ele aldıkları inceleme sonucu kurumsal sosyal performans ile finansal performans arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Vranceanu (2014) çalışmasında işletmelerin yüksek karlılık hedeflerine ancak içinde buldukları toplumun beklentilerini karşılamaları halinde ulaşabileceklerini iddia ederek kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının temel gerekçesini vurgulamış olmaktadır. Bu doğrultuda Blodgett ve diğerleri (2014) kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının finansal performansla birlikte işletme değerini de artırdığını tespit etmişlerdir. Araştırmacılara göre bu uygulamalar, yatırımcıların işletmeye yatırım yapma kararlarını olumlu yönde etkilemekte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları sürdürükçe hem finansal performans artışı devam etmekte hem de işletme değeri yükselmektedir.

Prior ve diğerleri (2008), kazanç yönetimini temsil maliyeti kavramı ile ilişkilendirmektedir. Çalışmada, işletme yöneticilerinin finansal başarısızlıkları sonucu muhtemel kayıplarla karşılaşmamak için gerçek durumu işletme sahiplerine aksettirmemek adına finansal tabloları değiştirebilecekleri belirtilmektedir. Pay sahipleri ve işletmeye borç verenler gibi çeşitli çıkar gruplarının bu sebeple yöneticilere güvenmedikleri, dolayısıyla

işletmelerin hisse senetlerinin sermaye piyasalarında değer kaybedeceği ve borçlanma maliyetlerinin yükselebileceği ileri sürülmektedir. Çalışmaya göre işletme yöneticileri, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları yoluyla çıkar gruplarının işletme hakkındaki görüşlerini olumlu yönde etkileyerek kendilerine kazanç yönetimi için alan açmaktadır. Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları kazanç yönetimi için bir araç olup söz konusu uygulamaların kazanç yönetimiyle doğru orantılı olarak değişmesi beklenmektedir. Araştırmacılar 2002-2004 yılları arasında 26 farklı ülkeden 593 adet çok uluslu sanayi işletmesini incelemiş olup kazanç yönetiminin kurumsal sosyal sorumluluğu pozitif yönde etkilediği tespit etmişlerdir. Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ve kazanç yönetiminin ise finansal performansı negatif yönde etkilediği görülmüştür.

Yukarıdaki araştırmayı tamamlayan biçimde Beaudoin (2008) kazanç yönetimi ile temsil sorununu ilişkilendirmiştir. Çalışmada, işletme yöneticileri ile işletme sahipleri arasında bir vekalet sorunu olması halinde yöneticilerin kendi çıkarlarına odaklanarak kazanç yönetimi uygulamalarına başvurdukları, böylece karı yüksek göstererek primlerini artırdıkları belirlenmiştir. Söz konusu işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının şeffaflığı artırarak temsil sorununu azalttığı dolayısıyla kazanç yönetimini düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Temsil sorununu ile kazanç yönetimi arasındaki ilişkiyi esas alan bazı çalışmalar işletmelerin sahiplik yapılarının bu ilişkide belirleyici olduğunu öne sürmektedir. Örneğin Jara ve Lopez (2011), özellikle aile işletmelerinde sermayenin büyük kısmının aynı aileden bir ya da birkaç ortağın elinde toplanmasının kazanç yönetimini azaltmakta olduğunu öne sürmektedirler. Benzer bir biçimde Reyna (2012) işletme sermayesinin az sayıda ortağın sahipliğinde bulunmasının kazanç yönetimini azaltabileceğini iddia etmektedir.

Kazanç yönetimini etkileyen önemli unsurlardan biri de denetim kalitesi ve buna bağlı olarak denetim zorluğudur. Denetlenen işletmelerin finansal tablolarıyla ilgili en uygun görüşün sunulması ve bu görüşün çeşitli kanıt ve objektif yargılarla desteklenmesi anlamına gelen denetim kalitesinin yüksek olması finansal tablo hazırlama sürecinde işletmelerin daha muhafazakâr davranmalarına neden olmaktadır. Denetim kalitesi ne kadar yüksekse işletme yöneticilerinin hata, hile ve usulsüzlüklerinin belirlenmesi o ölçüde mümkün olacak dolayısıyla kazanç yönetimi uygulamaları sınırlandırılabilir (Memiş ve Çetenak, 2012:214). Ancak denetim süreci zorlaştıkça denetim kalitesinin düşeceği

açıktır. Nitekim Caramanis ve Lenox (2008), denetim için harcanan zaman olarak tanımladıkları denetim çabası ile kazanç yönetimi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. 1993-2002 yılları arasında denetim süreçlerinin incelendiği çalışmada, denetim süresi azaldıkça kazanç yönetimi uygulamalarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Karacaer ve Özek (2010) denetim zorluğunu, denetimi riskli ve uzun süren stoklar ile ticari alacaklar kalemlerinin toplam varlıklar içindeki payında gözlenen değişikliği esas alarak belirlemişlerdir. Araştırmacılar denetim süresi ile kazanç yönetimi arasındaki negatif ilişkiden yola çıkarak denetim zorluğu ile de negatif bir ilişki bekledikleri çalışmalarında bulgu olarak stoklar ve ticari alacak tutarında gözlenen artışların kazanç yönetimini de artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Chih ve diğerleri (2008), kazanç yönetimini alt boyutlarıyla birlikte değerlendirerek karı olduğundan düşük gösteren uygulamalar ile karı olduğundan yüksek gösteren uygulamaların kurumsal sosyal sorumluluk ile ilişkisini araştırmışlardır. Bu amaçla 46 ülkede 1653 işletme üzerinde yapılan inceleme sonucunda kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arttıkça karı azaltmaya yönelik kazanç yönetiminin düştüğü, ancak karı artırmaya yönelik kazanç yönetiminin yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Gargouri ve diğerleri (2010) 2004-2005 yılları arasında 109 sanayi işletmesi üzerinde yaptıkları çalışmalarında kurumsal sosyal performans ve kazanç yönetimi uygulamalarını incelemişlerdir. Çevre ve çalışan esaslı kurumsal sosyal performans ile kazanç yönetimi arasında pozitif bir ilişkinin tespit edildiği çalışmada bu durum, çalışan esaslı ve özellikle çevreye yönelik ek uygulamaların yüksek maliyet içermesi sebebiyle finansal performansı düşürdüğü, bunu gizlemek için de kar üzerinde değişiklik yapılabileceği şeklinde yorumlanmaktadır.

Yip ve diğerleri (2011), kurumsal sosyal sorumluluk raporlamaları ve kazanç yönetimi arasında bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin işletmenin politik çevresi ile yöneticilerin ahlaki değerlendirme biçimlerinden etkilendiğini varsaymışlardır. Bu amaçla 2000-2009 yılları arasında 110 sanayi işletmesi üzerinde yaptıkları araştırma sonucu kurumsal sosyal sorumluluk raporlamaları ile kazanç yönetimi arasında anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Araştırmada söz konusu ilişkinin işletmelerin politik çevresinden etkilendiği ancak ahlaki değerlendirmelerden etkilenmediği ortaya konulmuştur.

Khajavi ve Bayazidi (2011), hisse senetleri menkul kıymet borsalarında işlem gören halka açık işletmeler üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda; kurumsal sosyal sorumluluk ile kazanç yönetimi arasında negatif bir ilişki, kazanç yönetimi ile finansal performans arasında ise pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Rahmawati ve Dianita (2011), işletme yöneticilerinin sosyal sorumluluk raporlamaları ile meşruiyetlerini sağlamayı, yatırımcıların ve çalışanların eleştirilerinden kurtulmayı, ürettiği ürünlerin boykot edilmesi ya da işletme aleyhine lobi çalışmalarının başlatılmasının önüne geçilmesi gibi hedefleri olduğunu öne sürmektedirler. Çalışmada bu şekilde tatmin edilmiş olan çıkar gruplarının işletmelerin kazanç yönetimine başvurup başvurmadıklarını tespit etmek için daha az çaba gösterecekleri ileri sürülmektedir. Bu şekilde oluşturulan olumlu işletme imajının gelecekte işletmenin finansal performansını artıracığı öngörülmüştür. Araştırmacıların 2006-2008 yılları arasında üretim sektöründe faaliyet gösteren 27 adet halka açık işletme üzerinde yaptıkları incelemede kazanç yönetimi ile kurumsal sosyal sorumluluk arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Bununla birlikte kurumsal sosyal sorumluluğun kazanç yönetimi ile birlikte finansal performans üzerinde negatif etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Kim ve diğerleri (2012), işletme yöneticilerinin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını ahlaki bir mecburiyet olarak görmeleri halinde finansal tabloların daha şeffaf hazırlanacağını ve kazanç yönetiminden de kaçınılabileceğini iddia etmişlerdir. Çalışmada, yöneticilerin bu tür sosyal uygulamaları çıkar gruplarının işletme hakkındaki düşüncelerini olumlu yönde etkilemek için kullanmaları halinde finansal tabloların da gerçek dışı hazırlanabileceği, dolayısıyla kazanç yönetiminin artacağı öne sürülmüştür. 1991-2009 yılları arasında 23 391 gözlem esas alınarak yapılan incelemede işletmeler kurumsal sosyal raporlama açısından iki gruba ayrılmış ve birbiriyle kıyaslanmıştır. Çalışmada kurumsal sosyal raporlama çalışmalarının düzeyi ile kazanç yönetimi arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Scholtens ve Kang (2012) çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluk ile kazanç yönetimi arasında negatif bir ilişki olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu amaçla 10 Asya ülkesinde 139 işletme üzerinde yaptıkları araştırmada söz konusu iki uygulama arasında negatif bir ilişkinin olduğunu doğrulamışlardır.

Becchetti ve diğeri (2012), sermaye piyasalarının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarından etkilendiğini ileri sürmüşlerdir. Çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluk raporlamalarının hisse senedi sahiplerine ihtiyaç duydukları ek bilgileri sunarak finansal tabloları tamamladığını dolayısıyla daha şeffaf muhasebe uygulamalarına yol açtığını belirlemiştir. Araştırmacılar, finansal piyasaların etkinliğinin ve tarafsızlığının bu raporlamalarla arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Ek olarak Oikonomou ve diğeri (2014) çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının işletmelerde borçlanma sürecini kısalttığını ve borç bulma kolaylığını artırdığını belirlemiştir.

McDermott (2012), muhasebe bilgilerinin kalitesi ile kurumsal sosyal sorumluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, kurumsal sosyal sorumluluk yatırımlarının işletme yöneticileri tarafından şahsi kazanç elde etmek için de kullanılabileceğini öne sürmekte olup bu durumun finansal raporlama kalitesi ile ilgili olduğu iddia edilmektedir. Araştırma sonucu finansal raporlama kalitesinin yüksek olduğu işletmelerde bu sorunun azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Zira bu işletmelerde çıkar gruplarına sunulan muhasebe bilgileri gerçeğe daha fazla yansıtılabilir bir durumda olup çıkar gruplarının dolaylı kontrolüne imkan sağlamaktadır. Bu gibi işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk yatırımlarının daha etkin bir biçimde kullanıldığı, bu durumun ise işletmelerin gelecek finansal performanslarını olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir. İlgili bir diğer çalışmada Tendeloo ve Vanstraelen (2005), UFRS uygulamalarının kazanç yönetimine etkisini incelenmiştir. Şeffaflık, açıklık, karşılaştırılabilirlik, hesap verilebilirlik gibi kavramlar ışığında oluşturulan UFRS'nin temel amacı finansal raporlama kalitesinin ve kullanılabilirliğinin artırılması olduğuna göre kazanç yönetiminin bu raporlamalardan olumsuz etkilenmesi beklenir. Ancak çalışmada 1999-2001 döneminde UFRS'yi gönüllü olarak uygulayan işletmelerle bu standartları uygulamayarak genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri temelli raporlama yapan işletmeler karşılaştırıldığında bu iki grup işletmenin kazanç yönetimi ile ilgili birbirlerinden farklı davranmadıkları tespit edilmiştir. Çalışmada, UFRS uygulamalarının kazanç yönetiminin düşürülmesi yönünde bir etki oluşturmadığı belirtilmiştir.

Gençoğlu ve Ertan (2012), sermayenin büyük kısmının az sayıda kişi elinde toplanması olarak tanımlanan sahiplik yoğunlaşmasının finansal tablo bilgilerini özel amaçlar uğruna değiştirilebilir durumunu kolaylaştırdığını dolayısıyla muhasebe bilgi

kalitesini düşürdüğünü belirtmişlerdir. Çalışmada sahiplik yoğunlaşması görülen işletmelerde borçlanma oranının da arttığı bu durumun da finansal riski artırarak muhasebe bilgi kalitesini düşürdüğü iddia olunmaktadır.

Jaggi ve diğerleri (2009) işletme kontrolünün belirli aile üyelerinden oluşmuş ortakların elinde olması durumunda bu tür ortaklık yapılarının çıkarları işletmenin çıkarları ile birebir örtüşmekte olduğundan kazançların manipüle edilmesi ihtimalinin çok azalacağını ileri sürmüşlerdir. Memiş ve Çetenak, (2012), işletme sermayesinin önemli bir kısmının belirli ortakların elinde toplanmasının bu ortakların yönetim üzerindeki ağırlığını artıracığını, dolayısıyla kazanç yönetiminin varlığına ve boyutlarına etki edeceğini belirtmişlerdir. Wang (2014) çalışmasında işletmelerde sahiplik yapısının kazanç yönetimine etkisini kurumsal ortaklar açısından ele almıştır. Wang'a göre kurumsal ortakların işletmelerin toplam sermayesi içindeki paylarının %10 ile %20 arasında olması, bu ortakların işletme yönetimini kontrol edebilme gücüne sahip oldukları anlamına gelir. Araştırmada kurumsal ortakların kontrolleri sonucu karı yüksek göstermeye yönelik kazanç yönetiminin azaldığı belirtilmiştir. Bununla birlikte aynı araştırmada bu sahiplik yapısının karı düşük göstermeye yönelik kazanç yönetimini artırdığı da tespit edilmiştir. Kurumsal ortakların işletme sermayesindeki paylarının böyle bir etkisi olmasının işletmelere daha az vergi ödemek gibi çeşitli yararlar sağlayacağı açıktır.

Yukarıda konuyla ilgili bazı çalışmalara ve bulgularına yer verilmiştir. Bu çalışmada ise atıf yapılan ve tespit edilebilen diğer çalışmalardan farklı olarak kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi, denetim zorluğu, finansal performans ve muhasebe bilgi kalitesinin birlikte incelenmesi amaçlanmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk ve muhasebe ilişkisini kazanç yönetimi üzerinden somut olarak ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın hipotezleri takip eden kısımda geliştirilmiştir.

3.3. Hipotezlerin Geliştirilmesi

Yukarıda incelenen literatürden yola çıkılarak kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının, çıkar gruplarına sağladığı ek bilgiler yoluyla bu grupların işletme faaliyetleri hakkında daha fazla bilgi edinmeleri ve işletmeden beklentilerinin ne oranda karşılandığını belirlemeleri için önemli olduğu söylenebilir. Çıkar gruplarının işletme

hakkında olumlu yargı sahibi olmaları amacıyla yapılan kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları bu grupların işletme faaliyetleri üzerindeki dolaylı kontrollerini artıracaktır. Finansal tablolarda sunulan muhasebe bilgilerinin daha gerçekçi ve şeffaf sunumuna sebep olabilecek bu kontroller sonucu işletmelerin muhasebe manipülasyonlarından kaçınacakları varsayılabilir. Bu manipülasyonlar içinde en önemlilerinden biri ilgili çalışmalarda sıkça yer verilen kazanç yönetimidir. Kurumsal sosyal sorumluluk ile kazanç yönetimi arasında negatif ilişki olduğu varsayımı altında (Beaudoin, 2008: 65-68; Chih ve diğerleri, 2008:191-195; Yip ve diğerleri, 2011:24-30; Khajavi ve Bayazidi, 2011; Hong ve Andersen, 2011: 466-468; Kim ve diğerleri, 2012:777; Scholtens ve Kang, 2012) çalışmanın ilk hipotezi şu şekildedir:

Hipotez 1 (H₁): “Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arttıkça kazanç yönetimi azalır.”

Denetim çabasının kazanç yönetimi üzerinde etkili olduğunu (Caramanis ve Lenox, 2008:124-126), işletmelerin toplam varlıkları içinde stoklar ve ticari alacaklar hesap grubundaki hesapların tutarlarının oranlarındaki artışın denetim çabası gerektiren ve denetim sürecini zorlaştıran bir etki oluşturduğunu, bunun ise kazanç yönetimiyle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir (Karacaer ve Özek, 2010: 67). Stoklar ve ticari alacaklar hesap grubundaki artışın denetim süresini uzatması ve süreci zorlaştırması kazanç yönetimi için ortam hazırlayabilecektir. Buna göre çalışmanın ikinci hipotezi şu şekilde geliştirilmiştir:

H₂: “Denetim zorluğu arttıkça kazanç yönetimi artar.”

Çalışmalar kazanç yönetimi ile finansal performans arasında bir ilişki öngörmektedir (Prior ve diğerleri, 2008; Karacaer ve Özek, 2010; Khajavi ve Bayazidi, 2011; Rahmawati ve Dianita, 2011:1037-1038). Kazanç yönetimi uygulamalarının işletmelerin piyasa değerlerini artırmak gibi amaçları da olabilmektedir. Bu durumda kazanç yönetimi ile elde edilmiş finansal getirilerin sürdürülebilir kılınması için finansal performansın yüksek gösterilmesi gerekecektir. Yüksek finansal performansın ise beraberinde yeni kazanç yönetimi uygulamalarını getireceği varsayılabilir. Bu bağlamda çalışmanın üçüncü hipotezi şu şekilde geliştirilmiştir:

H₃: “Finansal performans arttıkça kazanç yönetimi artar.”

Literatürde, genel bir yaklaşım olarak kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ile finansal performans arasında pozitif ya da negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (Mackey ve diğerleri, 2007:827-830; Mahoney ve diğerleri, 2008:122-123; Prior ve diğerleri, 2008:167-171; Gargouri ve diğerleri, 2010:329; Hong ve Andersen, 2011:466-468; Blodgett ve diğerleri, 2014:112-113). Bu çalışmalarda öngörülen ilişki genellikle pozitif olmakla birlikte sosyal sorumluluk harcamalarının ek maliyet unsuru olması ve etkilerinin uzun süre sonra görülmesi nedeniyle finansal performansı negatif yönde etkileyebileceği de belirtilmektedir. Bununla birlikte kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının yapılabildiği ve sürdürülebilir olduğu işletmeler genellikle finansal performansı yüksek işletmelerdir. İşletmelerin çıkar gruplarını etkileyerek finansal performans artışını sürekli kılmak için kurumsal sosyal sorumluluk harcamaları yapmaları doğaldır. Bu yaklaşımla çalışmada kullanılan son hipotez şu şekildedir:

H₄: “Finansal performans arttıkça kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları artar.”

3.4. Araştırma

Hipotezlerin test edilebilmesi amacıyla çalışmanın takip eden kısmında araştırmanın örnekleme, veri seti, değişkenlerin nasıl hesaplandığı, analiz yöntemi, bulgular ve bu bulguların yorumlanmasına yönelik bilgiler yer almaktadır.

3.4.1. Araştırmanın Örnekleme

Hisse senetleri menkul kıymet borsalarında işlem gören halka açık anonim işletmelerin, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de işletme büyüklükleri, faaliyet hacimleri, çıkar gruplarının genişliği ve faaliyet sonuçlarıyla önemli ekonomik ve toplumsal etkileri bulunmaktadır. Nitekim anonim şirket biçiminde örgütlenmiş işletmelerin “halka açık” olması, çalışmanın ana değişkenlerinden biri olan isteğe bağlı tahakkuklar üzerinde pozitif bir etki oluşturmakta, kazanç yönetimi uygulamalarını teşvik eden önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Bayırlı, 2006:399). Bu işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk

uygulamaları incelendiğinde farklı sektörlerdeki işletmelerin farklı uygulamalarda yoğunlaştıkları görülür. Ayrıca araştırmada kullanılan çevresel sosyal faaliyetler, stoklar, maddi duran varlıklar, amortismanlar gibi bazı değişkenlerin sanayi işletmelerinde diğerlerine göre ciddi farklılar gösterdiği görülmektedir. İlgili çalışmalarda da benzer gerekçelerle sanayi işletmelerinin incelendiği görülür (Prior ve diğerleri, 2008, Gargouri ve diğerleri, 2010, Yip ve diğerleri, 2011, Rahmawati ve Dianita, 2011). Veriler arasında tutarlılık sağlayabilmek için bu çalışmanın araştırma alanı olarak Borsa İstanbul (BİST) bünyesindeki BİST-Sınai Endeksi'ne tabi şirketlere ait sosyal ve finansal bilgiler seçilmiştir.

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları kısa süreli olmaktan ziyade bir süreci kapsayan uygulamalar olup, sonuçlarının genellikle takip eden dönemlerde gecikmeli olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Kazanç yönetimi için de bilgi değişiklikleri itibariyle ileride etkilerinin hissedilmeye devam edileceği söylenebilir. Her iki değişken hakkında daha tutarlı yorumlar yapabilmek için bu değişkenler belirli bir zaman aralığında incelemeye tabi tutulmalıdır. Bu amaçla araştırmada verilerinin elde edilmeye başlandığı ilk gözlem yılı 2005 olarak belirlenmiştir. Zira bu yıldan itibaren BİST'e kayıtlı halka açık anonim şirketler finansal tablolarını TMS-TFRS'ye uyumlu olarak raporlamaya başladıklarından finansal bilgilerin karşılaştırılabilir olması açısından bu yıl veri toplanması için başlangıç yılı olarak alınmıştır. 2012 yılı ise araştırmanın gerçekleştirildiği süre zarfında verilerin tam olarak elde edilebildiği son gözlem yılıdır.

BİST-Sınai Endeksi'nde 2005-2012 yılları arasındaki 8 yıllık dönemde hisse senetleri işlem gören işletmelere ait *faaliyet raporları*, *kurumsal yönetim uyum raporları*, *sosyal sorumluluk raporları*, *finansal tablolar* ve *finansal değerler* göz önüne alındığında toplam 81 işletmeye ait kesintisiz veriye ulaşılabilmektedir. Bu durumda her bir veri grubu için 648 gözlem elde edilmiş, böylece araştırmanın veri seti toplamda yaklaşık 15.000 birim gözlemden oluşmuştur.

3.4.2. Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Hesaplanması

Çalışmanın bu kısmında sırasıyla kazanç yönetimi, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, denetim zorluğu, finansal performans göstergeleri ve kontrol değişkenler

olarak kullanılacak olan sahiplik yoğunlaşması ile kaldıraç oranı değişkenlerinin nasıl hesaplandığına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.4.2.1. Kazanç Yönetimi Değişkeninin Hesaplanması

Çalışmanın ikinci bölümünde de ele alındığı üzere kazanç yönetiminin hesaplanması için birbirinden farklı modeller kullanılmaktadır. Tahakkukları esas alan yaklaşımların ilgili literatürde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu modeller yaygın isimleriyle -geliştirilme yıllarına göre sırasıyla- Healey Modeli (1985), Deangelo Modeli (1986), Jones Modeli (1991), Endüstri Modeli (1991) ve Düzeltilmiş Jones Modeli (1995) olarak bilinmektedir. Mevcut modeller içinde en sık kullanılanı Jones (1991) tarafından ortaya atılmış olup Dechow ve diğerleri (1995) tarafından geliştirilen modeldir. Zira diğer modellerde tahakkuklar ya sadece toplam tahakkuk olarak ele alınmakta ya da toplam tahakkuklar isteğe bağlı olmayan ve isteğe bağlı tahakkuklar olarak ayrılırsa bile isteğe bağlı tahakkukların hareketi incelenmemektedir. Jones (1991) tarafından ortaya konulan ve daha sonra Dechow ve diğerleri (1995) tarafından alacaklardaki değişim de dikkate alınarak geliştirilen ve literatürde “Düzeltilmiş Jones Modeli” olarak adlandırılan model ise isteğe bağlı tahakkukların değişimini esas almaktadır. Bu modelde kazanç yönetiminin tespitine imkân sağlayan isteğe bağlı tahakkukların hesaplanabilmesi için önce toplam tahakkukların bulunması, ardından isteğe bağlı olmayan tahakkukların hesaplanarak toplam tahakkuklardan çıkarılması gerekmektedir. Modelde toplam tahakkuklar 1 Nr.lı eşitlik yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$TT_t = \Delta DV_t - \Delta NNB_t - \Delta KVV_t + \Delta KVB_t - AMOR_t \quad (1)$$

1 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

Δ : Dönem sonu ve dönem başı değerler arasındaki farkı,

TT_t : t yılındaki toplam tahakkukları,

ΔDV_t : t yılında dönen varlık tutarlarındaki değişimi,

ΔNNB_t : t yılında nakit ve nakit benzeri varlıkların tutarlarındaki değişimi,

ΔKVV_t : t yılında kısa vadeli yükümlülük tutarındaki değişimi (borç ve gider karşılıkları, gelecek aylara ait gelirler ve gider tahakkukları vb. dahil),

ΔKVB_t : *t* yılında kısa vadeli borç tutarındaki değişimi (finansal, ticari ve diğer borçlar),

$AMOR_t$: *t* yılındaki amortisman giderini ifade etmektedir.

Düzeltilmiş Jones Modeli bilanço kalemlerini esas almaktadır. Modelin geliştirildiği dönemi takip eden yıllarda bu yaklaşım eleştirilmiştir. Hribar ve Collins (2002) bilanço kalemleri ile yapılan tahakkuk tahminlerinin önemli ölçüm hatalarına yol açtığını kanıtlamış ve tahakkukların nakit akışlarından doğrudan ölçülmesini önermiştir. Bilanço kalemlerinin bir yıllık hesap dönemi içinde yüksek oranda değişkenlik arz edebileceği açık olup hesap dönemi sonu rakamlarının esas alınması durumunda tahakkuk hesaplamaları hatalı sonuçlara ulaştırabilecektir. Nakit akışı yaklaşımı olarak da bilinen bu hesaplamada Hribar ve Collins (2002)'e göre toplam tahakkuklar 2 Nr.lı eşitlik yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$TT_t = ONK_t - EFNNA_t \quad (2)$$

2 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

TT_t : *t* yılındaki toplam tahakkukları,

ONK_t : *t* yılındaki olağan kar tutarını,

$EFNNA_t$: *t* yılındaki esas faaliyetlerden elde edilen net nakit akışını ifade etmektedir.

Benzer bir çalışmada Liu ve Lu (2007), olağan kar (faaliyet karı ya da zararına diğer faaliyetlerden olağan gelir ve karların eklenip, diğer faaliyetlerden olağan gider ve zararlar ile finansman giderlerinin düşülmesi ile bulunan kar) yerine net kar kalemini kullanmanın daha doğru olduğunu belirtmişlerdir. Tahakkuk tahmininde esas faaliyet nakit akışı ile ilişkilendirerek daha gerçekçi sonuçlara ulaşılabileceğini öne sürmüşlerdir. Bu çalışmada toplam tahakkukların tespitinde güncelliğini koruyan bir görüş olan Liu ve Lu (2007)'nin toplam tahakkuk hesaplaması benimsenmiştir. Buna göre toplam tahakkuklar 3 Nr.lı eşitlik yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$TT_t = (NK_t - EFNNA_t) / TV_t \quad (3)$$

3 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

TT_t : t yılındaki toplam tahakkukları,

NK_t : t yılındaki net kar tutarını

$EFNNA_t$: t yılındaki esas faaliyetlerden elde edilen net nakit akışını,

TV_t : t yılındaki toplam varlık tutarını ifade etmektedir.

Toplam tahakkuklar, kazanç yönetimini hesaplayabilmek için tek başına yeterli değildir. Finansal tablolarda doğrudan gözlenemeyen tahakkuklar isteğe bağlı tahakkuklar olarak adlandırılır. Finansal raporlarda doğrudan gözlenemeyen tahakkuklar ise isteğe bağlı tahakkuklar olarak adlandırılır. Bu durumda toplam tahakkuklar 4 Nr'lı eşitlik yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$TT_t = \dot{I}BOT_t + \dot{I}BT_t \quad (4)$$

4 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

TT_t : t yılındaki toplam tahakkukları

$\dot{I}BOT_t$: t yılındaki isteğe bağlı olmayan tahakkukları

$\dot{I}BT_t$: t yılındaki isteğe bağlı tahakkukları ifade etmektedir.

Kazanç yönetiminin tespitinde isteğe bağlı tahakkuklar esas alınmaktadır (Jones,1991; Dechow ve diğerleri, 1995; Hribar ve Collins, 2002; Liu ve Lu, 2007). İsteğe bağlı tahakkukların tespiti için kazanç yönetimi literatüründe sıklıkla kullanılan model Dechow ve diğerleri (1995) tarafından bir regresyon eşitliği olarak geliştirilen Düzeltilmiş Jones Modeli'dir. Bu modelde önce toplam tahakkuklar belirlenmekte, sonra isteğe bağlı olmayan tahakkuklar hesaplanmakta, ardından elde edilen sonuç toplam tahakkuklardan çıkarılarak isteğe bağlı tahakkuklar elde edilmektedir. Modele ilişkin regresyon denklemi 5 Nr.lı eşitlik yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$\dot{I}BOT_t = \beta_0 + \beta_1(1/TV_{t-1}) + \beta_2((\Delta NS - \Delta TA) / TV_{t-1}) + \beta_3(BMDV / TV_{t-1}) + e_t \quad (5)$$

Toplam tahakkuklardan isteğe bağlı olmayan tahakkukların çıkarılması yoluyla i işletmesi için t yılındaki isteğe bağlı tahakkuklar hesaplanmaktadır. Bunun için 6 Nr.lı

eşitlikte görüldüğü gibi modelin tahmin hataları yani artık değerler ($e_{i,t}$) kullanılmaktadır (Yaşar, 2011:187; Memiş ve Çetenak, 2012:218):

$$\dot{IBT}_{i,t} = e_{i,t} = (TT_t / TV_{t-1}) - \beta_0 + \beta_1(1 / TV_{t-1}) + \beta_2((\Delta NS - \Delta TA) / TV_{t-1}) + \beta_3(BMDV / TV_{t-1}) \quad (6)$$

5 ve 6 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

$\dot{IBT}_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki isteğe bağlı tahakkukları,

$e_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki denklemin tahmin hataları (artık değerler),

TT_t : t yılındaki toplam tahakkukları,

TV_{t-1} : Bir önceki yıldaki toplam varlıkları,

ΔNS : Net satışlardaki değişimi,

ΔTA : Ticari alacaklardaki değişimi,

$BMDV$: Brüt maddi duran varlıklar ifade etmektedir.

Çalışmanın analizi kapsamında kazanç yönetimi değişkeninin tespiti için Düzeltilmiş Jones Modeli, Liu ve Lu (2007)'nin güncel yaklaşımıyla birlikte esas alınmıştır. Bunun için öncelikle her bir işletme için her gözlem yılında toplam tahakkuklar hesaplanmış ardından yukarıdaki regresyon denklemi her gözlem yılı için oluşturularak artık değerler hesaplanmış ve bu yolla isteğe bağlı tahakkuklar belirlenerek kazanç yönetimi değişkenine ait veriler elde edilmiştir.

3.4.2.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değişkeninin Hesaplanması

İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının ölçümü için çeşitli yöntemler öne sürülmektedir. Bunlardan *İçerik Analizi* yöntemi işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine yönelik yayınladıkları genel bilgilere dayanılarak varılan mantıklı yoldur. Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri *İtibar Endeksleri* ile de ölçülebilmektedir. Fortune Dergisi'nin her yıl 30 farklı endüstride faaliyette bulunan 300 işletme ile ilgili olarak üst düzey yöneticiler ve finansal analizcilere yönelik yaptığı araştırmalardan elde edilen itibar endeksi buna örnek olarak gösterilebilir. Bu endeks alanında uzman gözlemcilerin bir ya da daha fazla sosyal sorumluluk konusunda işletmeleri değerlendirmesi temeline dayanmaktadır. Çevreye bırakılan zehirli atıkların bir çizelgesinin çıkarılmasına imkan tanıyan *Zehirli Atık Envanteri* yöntemi de bu ölçüm

araçları içinde sayılabilir. Mevcut yöntemler arasında sıklıkla kullanılan bir diğeri ise *Domini 400 Sosyal Endeksi* ya da diğeri adıyla *Kinder, Lydenberg ve Domini (KLD)* endeksidir (Sarıkaya ve Akarca, 2011:65). KLD endeksinin diğeri ölçüm araçlarına göre kurumsal sosyal sorumluluk boyutlarıyla örtüştüğü ve bu sebeple kullanılabilir olduğu belirlenmiştir (Ruf ve diğeri, 1998; Bıçakçı, 2011:11-12).

KLD endeksi, toplumsal ilişkiler, azınlıklara yaklaşımlar, çalışan ilişkileri, çevresel uygulamalar, ürün niteliği ve güvenilirliği gibi boyutlarda değerlendirme yapmaya imkân tanıyarak işletmelerin kurumsal sosyal performanslarını ölçmeye yardımcı olmaktadır. Her boyutla ilgili etkinlikler ve sorunlar tespit edilerek puanlama yapılmakta, her bir sosyal sorumluluk etkinliği için +1 puan verilmektedir. Benzer şekilde her sorun (sosyal sorumlulukla ilgili eksiklikler, yapılamayanlar) için -1 puan verilmektedir. Herhangi bir etkinlik ya da sorun bilgisine ulaşılammışsa bu 0 puan olarak değerlendirilmektedir (KLD, 2003).

Bu çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk literatüründe (Prior ve diğeri, 2008:164; Mahoney ve diğeri, 2008:108; Hong ve Andersen, 2011:464; Kim ve diğeri, 2012:767; Bechetti ve diğeri, 2012) yaygın olarak kullanıldığı görülen KLD endeksi esas alınarak kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları hesaplanmıştır. Bu hesaplama için KLD endeksi kapsamında yayınlanan “*Kapsamlı Sosyal Derecelendirme Kriterleri-Inclusive Social Rating Criteria*” kullanılmış (KLD,2003), mevcut kriterler içinden araştırma kapsamındaki işletmelerde gözlenebilmesi mümkün olanlar seçilmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk literatürüne uygun bir bölümlendirme kullanılarak *toplumsal faaliyetler, azınlıklara ve sosyo-demografik farklılıklara sahip gruplara yönelik faaliyetler, çalışanlara yönelik faaliyetler, çevreye yönelik koruyucu ve geliştirici faaliyetler ile ürünle ilgili kalite, sağlıklı olma, güvenilirlik vb. unsurlara yönelik faaliyetler* alt başlıkları altında işletmelerin sosyal sorumluluk açıklamaları puanlanmıştır. Puanlama sonrası işletmelerin genel sosyal sorumluluk performanslarını göstermesi açısından bir toplam puan (kurumsal sosyal sorumluluk toplam değeri) hesaplanmıştır. Bu hesaplamada her alt boyuttaki etkinlik puanları toplamından her alt boyutun sorun puanları toplamı çıkarılmıştır. Ayrıca kurumsal sosyal sorumluluk performansı hakkında ayrıntılı bilgi elde edebilmek için benzer hesaplama her alt boyut için kendi içinde de yapılmıştır. Puanlama hatalarının önüne geçebilmek için de farklı zaman aralıklarında bu puanlama tekrarlanmıştır.

3.4.2.3. Denetim Zorluğu Değişkeninin Hesaplanması

Denetim zorluğu denetim süresinin uzunluğu ve denetim incelemesinin karmaşıklığı olarak ele alındığından denetim sürecini zorlaştıran varlık grupları esas alınarak hesaplanmaya çalışılmaktadır. Ticari alacaklar ve stoklar hesap grubunda izlenen tutarlar, nitelikleri, süreleri, çeşitlilikleri ve büyük boyutlara sahip olmaları sebebiyle denetim açısından hata riski içerebilmektedir (Karacaer ve Özek, 2010:66). Çalışmada bu varlıkların toplam varlıklar içindeki oranı esas alınarak denetim zorluğu 7 Nr.lı eşitlik yardımıyla hesaplanmıştır:

$$DZ=(TA_{i,t}+ST_{i,t})/TV_{i,t} \quad (7)$$

7 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

DZ_{i,t}: i işletmesi için t yılındaki denetim zorluğunu,

TA_{i,t}: i işletmesi için t yılındaki ticari alacakları,

ST_{i,t}: i işletmesi için t yılındaki stokları,

TV_{i,t}: i işletmesi için t yılındaki toplam varlıkları ifade etmektedir.

3.4.2.4. Finansal Performans Değişkenlerinin Hesaplanması

İlgili literatürde finansal performans göstergesi olarak genellikle aktif karlılığının kullanıldığı görülmektedir (Chih ve diğerleri, 2008:188; Prior ve diğerleri, 2008:166; Mahoney ve diğerleri, 2008: 110; Karacaer ve Özek, 2010:66, Rahmawati ve Dianita, 2011:1039; Yip ve diğerleri, 2011:23; Scholtens ve Kang, 2012). Bununla birlikte finansal performansın ölçüldüğü çalışmalarda net kar marjının da kullanıldığı görülür (Barber ve Lyon, 1996; Berman ve diğerleri, 1999; Vickery ve diğerleri, 2003; Dehning ve diğerleri, 2007; Aydeniz, 2009). Yaygın kullanımı olan bir başka gösterge de Tobin Q'dur (Welsh, 2003; Fishman ve diğerleri, 2005; Şamiloğlu ve Ünlü, 2010; Ünlü ve diğerleri, 2011; Blodgett ve diğerleri, 2014). Tobin Q değeri işletmenin varlık ve kaynak yapısı ile piyasa değerini birlikte ele alan önemli bir gösterge olduğundan araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu değişkenler 8 ve 9 Nr.lı eşitlikler yardımıyla hesaplanmıştır:

$$AK_{i,t} = NK_{i,t} / TV_{i,t} \quad (8)$$

8 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

$AK_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki aktif karlılığını

$NK_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki net karı

$TV_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki toplam varlıkları ifade etmektedir.

$$NKM_{i,t} = NK_{i,t} / NS_{i,t} \quad (9)$$

9 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

$NK_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki net karı

$NKM_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki net kar marjını

$NS_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki net satışları ifade etmektedir.

Tobin Q ile ilgili finans literatüründe farklı hesaplama yaklaşımları bulunmaktadır. Bu durum hesaplamada kullanılan varlıkların yerine koyma maliyetinin hesaplanmasındaki görüş ayrılığından kaynaklanmaktadır. Çalışmada 1994 yılında Chung ve Pruitt'in geliştirdiği yöntemle benzer bir biçimde Canbaş ve diğerleri (2004:69), Welsh (2003), Şamiloğlu ve Ünlü (2010) ve Ünlü ve diğerleri (2011) tarafından kullanılan yöntem esas alınmıştır. Bu yöntem 10 Nr.lı eşitlik yardımıyla gösterilmiştir:

$$TQ_{i,t} = (TB_{i,t} + PD_{i,t}) / TV_{i,t} \quad (10)$$

10 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

$TQ_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki Tobin Q değerini,

$TB_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki toplam borçların dönem sonu defter değerini,

$PD_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki dönem sonu piyasa değerini,

$TV_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki toplam varlıkları ifade etmektedir.

3.4.2.5. Kontrol Değişkenlerin Hesaplanması

Kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans ilişkisini inceleyen literatürde (Liu ve Lu, 2007:896; Prior ve diğerleri, 2008:166; Chih ve diğerleri, 2008:189, Mahoney ve diğerleri, 2008: 110; Caramanis ve Lenox, 2008:121; Gargouri ve diğerleri, 2010:325; Yip ve diğerleri, 2011:23; Scholtens ve Kang, 2012; Kim ve diğerleri,

2012:773) sahiplik yoğunlaşması ve işletmenin borçluluk durumu değişkenlerinin genellikle kontrol değişkeni olarak kullanıldığı görülmektedir. Aynı zamanda sahiplik yoğunlaşması ve işletmenin borçluluk durumu ile muhasebe bilgi kalitesi arasında bir ilişki olduğu öne sürülmektedir (Gençoğlu ve Ertan, 2012: 17). Bu sebeple söz konusu değişkenler araştırmanın kontrol değişkenleri olarak belirlenmiştir. Sermayenin büyük kısmının az sayıda hissedar elinde toplanması demek olan sahiplik yoğunlaşması değişkeninin elde edilmesi için her gözlem yılında her işletmede *en büyük üç hissedarın payları toplamı* hesaplanmıştır. İşletmenin borçluluk durumunu belirlemek içinse Kaldıraç Oranı kullanılmıştır. Bu oran 11 Nr.lı eşitlik yardımıyla hesaplanmıştır:

$$KO_{i,t} = TB_{i,t} / TV_{i,t} \quad (11)$$

11 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

KO_{i,t} : i işletmesi için t yılındaki kaldıraç oranını (toplam borç oranı),

TB_{i,t} : i işletmesi için t yılındaki toplam borçları (kısa + uzun vadeli borçlar),

TV_{i,t} : i işletmesi için t yılındaki toplam varlıkları ifade etmektedir.

3.4.3. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında her yıl farklı işletmelere ait veriler aynı başlıklar altında bir araya getirilerek 2005-2012 yılları arasında her biri 8'er yıllık veri içeren 81 halka açık sanayi şirketi ait veri grupları oluşturulmuş ve böylece her bir değişken için 648 gözlem yapılarak toplam 14 904 gözlem elde edilmiştir. Bir değişkenin aynı yıl farklı işletmelerdeki değerlerinin ve bir işletmeye ait bir değişkenin farklı yıllardaki değerlerinin bir arada incelenebilmesi için araştırmada *panel veri analizi* kullanılmıştır.

3.4.3.1. Panel Veri Analizi

Ekonometrik analiz yöntemleri incelendiğinde zaman serileri analizi, yatay kesit analizi ve panel veri analizi uygulamalarının kullanıldığı görülür. **Panel veri analizi** değişkenlerin hem farklı yıllarda hem de farklı gruplar altında bir araya getirilerek incelenmesine imkân tanıyan bir ekonometrik analiz yöntemidir. Zaman serisi analizi, belirli bir süre aralığında bir değişkende gözlenen değişimin incelenmesine imkan

tanımlanmaktadır. Bir işletmeye ait ticari alacaklar ve stok hesap grubu tutarlarının 5 yıllık süre içindeki değişiminin incelenmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Yatay kesit analizi, bir ya da daha fazla değişkenin aynı zamanda göstereceği değişimi ortaya koyar. 50 adet işletmeye ait ticari alacak ve stok hesap gruplarına ait tutarların aynı yıl içinde gözlenmesi yatay kesit analizi ile mümkündür. Yukarıdaki örnekler panel veri analizi ile birleştirilerek 50 adet işletmede ticari alacaklar ve stok hesap gruplarına ait tutarlardaki değişim 5 yıl süreyle izlenebilmektedir. Yani panel veri analizi zaman boyutuna sahip kesit serilerini kullanarak değişkenler arası ilişkilerin tahminine imkan vermektedir (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007:37). Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının hem her işletmede farklı olduğu hem de etkilerinin ancak ilerleyen dönemlerde açığa çıktığı bilinmektedir. Diğer değişkenler için de benzer bir durum söz konusudur. Dolayısıyla araştırma için farklı işletmelerde farklı dönemlerde inceleme yapma zorunluluğu sebebiyle panel veri analizinin araştırma için uygun bir analiz biçimi olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın konusuyla ilgili bazı çalışmalarda da benzer gerekçelerle panel veri analizinin kullanıldığı belirlenmiştir (Liu ve Lu, 2007; Prior ve diğerleri, 2008; Yip ve diğerleri, 2011; Jara ve Lopez, 2011; Reyna, 2012).

Panel veri analizinde kullanılan bir regresyon denklemi genel olarak 12 Nr'lı eşitlikte gösterildiği gibi kurulmaktadır (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007:37):

$$Y_{i,t} = \alpha_t + \beta_{1it} X_{1it} + \beta_{2it} X_{2it} + e_{it} \quad (12)$$

$$i=1, \dots, N, t=1, \dots, T$$

12 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

Y : Bağımlı değişkeni,

X : Bağımsız değişkeni,

t : Zaman boyutunu,

i : Kesit boyutunu,

α : Denklemin sabit değerini,

β : Eşitliği sağlayan tahmin katsayılarını,

e : Tahmin hatasını ifade etmektedir.

Hsiao (2002: 3) ve Baltagi (2005: 4-7)'ya göre panel veri analizinin yatay kesit ve zaman serilerine göre bazı üstünlükleri vardır. Bunlar;

- Yatay kesit ya da zaman serisi verilerinin etkilerinin panel veri analizi kullanılarak daha iyi ölçülebilmesi,
- Panel verinin daha karmaşık modellerin oluşturulmasını ve analiz edilmesini sağlaması,
- Yatay kesit dağılımları veriler arasındaki birçok değişikliği gizlerken panel veri analizinin değişim dinamiklerinin incelenmesine daha uygun olması,
- Belli bir zaman aralığında veriler kendi arasında farklılaşabilmekte olup heterojenlik olarak adlandırılan bu durumun panel veri analiz tahminlerinde dikkate alınması,
- Yatay kesit ve zaman serisi gözlemleri birleştirilerek gözlem sayısının artırılması ve böylece daha fazla serbestlik derecesi sağlanması,
- Değişkenler arası çoklu doğrusal bağlantı sorununun en aza indirilebilmesi,
- Kısa süreli zaman serilerinin oluşturulabildiği ya da yatay kesit gözlemlerinin yetersiz olduğu durumda da panel veri analizinin inceleme yapılmasına imkân vermesidir.

Panel veri analizi, zaman serisi ve yatay kesit analizlerine göre sağladığı üstünlükler sebebiyle son yıllarda pek çok ekonometrik çalışmada sıklıkla kullanılmaktadır. Bu analiz dinamik ve statik olmak üzere iki modelle gerçekleştirilmektedir. *Dinamik model*, bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini açıklayıcı değişken olarak dahil eden model olarak ifade edilir (Hayaloğlu, 2012:125). Çalışmanın analiz süresi gecikmeli değerlerin etkilerinin oluşumu için yeterli görülmediğinden araştırmada dinamik model kullanılmamıştır. *Statik (durağan) model* ise tahminciler olarak sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modellerini kullanan model olarak ifade edilir (Hayaloğlu, 2012:125). Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modelleri takip eden kısımda açıklanmıştır.

3.4.3.1.1. Sabit Etkiler ve Tesadüfi Etkiler Modelleri

Panel veri analizi esnasında sadece birimlere göre değişiklikler oluşabileceği gibi birimlerle birlikte zamana göre değişiklikler de meydana gelebilmektedir. Bu değişikliklerin etkisinin analize dahil edilebilmesi için Sabit Etkiler Modeli ya da Tesadüfi Etkiler Modeli kullanılmaktadır.

Sabit Etkiler Modeli katsayıların birimlere ya da birimlerle birlikte zaman göre değiştiğini esas almaktadır (Hsiao, 2002: 30). Sabit Etkiler Modeli ile oluşturulan bir regresyon denklemi 13 Nr'lı eşitlikte gösterildiği gibidir (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007:38):

$$Y_{i,t} = \alpha_t + \beta_1 X_{1i,t} + \beta_2 X_{2i,t} + e_{i,t} \quad (13)$$

13 Nr.lı eşitlikte yer alan simgelerden;

α_t : Modelin sabit katsayısını,

β : Değişkenlere ilişkin katsayıları,

ε : Modelin hata terimini ifade etmektedir.

Tesadüfi Etkiler Modeli'nde ise birimlere ya da birimlerle birlikte zaman göre oluşan değişikliklerin hata teriminin bir bileşeni olarak modele dahil edildiği varsayılmaktadır. Buna göre oluşturulan regresyon denklemi, 13 nr.lı eşitliğe *ui,t (tesadüfi hata)* eklenerek oluşturulan 14 Nr.lı eşitlikte gösterilmektedir. (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007:38).

$$Y_{i,t} = \alpha_t + \beta_1 X_{1i,t} + \beta_2 X_{2i,t} + u_{it} + e_{i,t} \quad (14)$$

Panel veri analizinde Sabit Etkiler Modeli'nin mi yoksa Tesadüfi Etkiler Modeli'nin mi seçileceğine Hausman Testi ile karar verilmektedir. Bu test, modelin açıklayıcı değişkenleri ile modele ait spesifik etkiler arasında korelasyon olup olmadığını belirleyerek uygun modelin seçilmesini sağlamaktadır (Hayaloğlu, 2012:127).

3.4.3.2. Araştırmanın Modelleri

Bu çalışmada, işletmelerde kazanç yönetiminin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, denetim zorluğu ve finansal performansın etkisi altında şekillendiği varsayılmaktadır. Öngörülen bu ilişkide işletmenin borçluluk durumu ve sahiplik yoğunlaşmasının da etkili olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın ilk modeli olan Model I 1 Nr'lı denklem yardımıyla ifade edilmiştir:

$$\dot{IBT}_{it} = \alpha_t + \beta_0 KTD_{it} + \beta_1 DZ_{it} + \beta_2 AK_{it} + \beta_3 NKM_{it} + \beta_4 TQ_{it} + \beta_5 KO_{it} + \beta_6 SY_{it} + u_{it} + \varepsilon_i \quad (1)$$
$$i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

1 Nr.lı denklemde α_t , modelin sabit katsayısı, $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6$ modelde değişkenlere ilişkin katsayılar ve ε ise modelin hata terimidir. u_{it} , birimlere ya da birimlerle birlikte zaman göre oluşan değişikliklerin hata teriminin bir bileşeni olarak modele dahil edildiğini göstermektedir.

Model I'de İsteğe Bağlı Tahakkuklar (\dot{IBT}), bağımlı değişken olarak alınmıştır. Model I'in bağımsız değişkenleri ise Kurumsal Toplam Değer (KTD), Denetim Zorluğu (DZ), finansal performans göstergeleri olarak Aktif Karlılığı (AK), Net Kar Marjı (NKM) ve Tobin Q değeri (TQ)'dir. Kontrol değişkenler olarak Kaldıraç Oranı (KO) ve Sahiplik Yoğunlaşması (SY) modele dahil edilmiştir.

Gargouri ve diğerleri (2010: 325-326), çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını alt boyutlarına indirgeyerek ele almışlardır. Bu çalışmada da kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimi arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı incelenmesi amacıyla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları içinde öne çıkan topluma yönelik uygulamalar alt boyutu kullanılarak araştırma yeniden modellenmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları olarak sadece topluma yönelik destek uygulamalarının toplam değerinin (TDT) esas alınması suretiyle Model II geliştirilmiştir. Bu model 2 Nr.lı denklem aracılığıyla ifade edilmiştir:

$$\mathbf{IBT}_{it} = \alpha_t + \beta_0 \mathbf{TDT}_{it} + \beta_1 \mathbf{DZ}_{it} + \beta_2 \mathbf{AK}_{it} + \beta_3 \mathbf{NKM}_{it} + \beta_4 \mathbf{TQ}_{it} + \beta_5 \mathbf{KO}_{it} + \beta_6 \mathbf{SY}_{it} + \mathbf{u}_{it} + \varepsilon_i \quad (2)$$

$$i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının sürdürülebilir biçimde gerçekleştirildiği işletmelerin genellikle finansal performansı yüksek işletmeler olmaları, bunun yanında işletmelerin çıkar gruplarını olumlu yönde etkileyerek finansal performans artışını sürekli kılmak için kurumsal sosyal sorumluluk harcamaları yapabilecekleri ileri sürülebilir. Buna dayalı olarak finansal performansın kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını etkilediği yönünde bir varsayım geliştirilmiştir. Araştırmanın bu varsayımını ölçmek amacıyla Model III geliştirilmiştir. Bu model 3 Nr.lı denklem aracılığıyla ifade edilmiştir:

$$\mathbf{KTD}_{i,t} = \alpha_t + \beta_0 \mathbf{AK}_{i,t} + \beta_1 \mathbf{NKM}_{i,t} + \mathbf{u}_{i,t} + \varepsilon_i \quad (3)$$

$$i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

Tablo 3'te modellerde kullanılan değişkenler ve bu değişkenlerin hangi kaynaklardan elde edildikleri gösterilmiştir. Araştırma kapsamında verilerin toplanabilmesi için işletmelere ait bilançolar, gelir tabloları, nakit akış tabloları, finansal tablo dipnotları, kurumsal yönetim uyum raporları, kurumsal sosyal sorumluluk raporları ve faaliyet raporları incelenmiştir. Finansal tablo ve raporlar işletme internet sitelerinden ya da Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) aracılığıyla elde edilmiştir. Piyasa değerlerine ilişkin veriler Borsa İstanbul (BİST) internet sitesinde sunulan işletmelere ilişkin piyasa verilerinden sağlanmıştır. Tablo 3'te ayrıca modellerde yer alan değişkenler arasındaki öngörülen ilişkilerin pozitif ya da negatif olarak yönü hakkında da bilgi verilmektedir.

Tablo 3'te Kaldıraç Oranı (KO) ve Sahiplik Yoğunlaşması (SY) değişkenleri ile İsteğe Bağlı Tahakkuklar (İBT) arasındaki ilişkinin yönünün pozitif ya da negatif çıkmasının beklendiği görülmektedir. Zira ilgili literatürde iki farkı görüş yer almaktadır. Örneğin borçlanma tutarının artması kreditorlerin işletme üzerindeki kontrolünü artırarak kazanç yönetimini azaltabileceği gibi kreditorlere karşı güçlü bir işletme imajı oluşturmak için kazanç yönetimine daha fazla başvurulabilecektir. Benzer biçimde işletme sermayesi az sayıda hissedar elinde yoğunlaştığında daha az vergi vermek, öteki hissedarların gözünde işletme itibarını yüksek tutmak vb. sebeplerle kazanç yönetimine

başvurulabileceği gibi sahiplik yoğunlaşmasının işletme yöneticileri üzerindeki kontrolü artırarak kazanç yönetimini düşürebileceği de ileri sürülmektedir (Prior ve diğerleri, 2008; Jara ve Lopez, 2011; Reyna, 2012; Oikonomou ve diğerleri, 2014).

Tablo 3: Modelde Kullanılan Değişkenler

Değişkenin Sembolü	Değişkenin Açıklaması	Değişkenin Elde Edildiği Kaynak	Öngörülen ilişkinin yönü
İBT	İsteğe Bağlı Tahakkuklar	Bilanço, gelir tablosu ve nakit akış tablosu	
KTD	Kurumsal Toplam Değer	Kurumsal yönetim uyum raporu, kurumsal sosyal sorumluluk raporu ve faaliyet raporu	Negatif
TDT	Topluma Destek Toplam Değeri	Kurumsal yönetim uyum raporu, kurumsal sosyal sorumluluk raporu ve faaliyet raporu	Negatif
DZ	Denetim Zorluğu	Bilanço	Pozitif
AK	Aktif Karlılığı	Gelir tablosu ve bilanço	Pozitif
NKM	Net Kar Marjı	Gelir tablosu	Pozitif
TQ	Tobin Q Değeri	Bilanço, BİST piyasa verileri	Pozitif
KO	Kaldıraç Oranı	Bilanço	Pozitif ya da Negatif
SY	Sahiplik Yoğunlaşması	Kurumsal yönetim uyum raporları, finansal tablo dipnotları ve faaliyet raporları	Pozitif ya da Negatif

3.4.3.3. Araştırmanın Bulguları ve Bulguların Yorumlanması

Panel veri analizi ile değişkenler arasında oluşabilecek çoklu doğrusal bağlantı sorununun en aza indirildiği öne sürülmektedir. Ayrıca verilerin normal dağılıma uygun oldukları da varsayılmaktadır (Hsiao, 2002; Baltagi, 2005). Araştırmada panel veri analizi kapsamında sabit etkiler modelinin mi yoksa tesadüfi etkiler modelinin mi kullanılacağını belirlemek için Hausman Testi yapılmıştır. Hausman test sonuçlarına göre $p > 0.050$ şartı sağlandığından araştırmada en uygun modelin *tesadüfi etkiler modeli* olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında 81 işletmeden elde edilen veriler, 2005-2012 yılları arasındaki 8 yıllık dönemde analiz edilmiştir. İşletme sayısı zaman boyutundan büyük olduğu için ve araştırmanın veri seti içinde kayıp veriler bulunduğu için *denge panel veri analizi* uygulanmış, bu sebeple *panel durağanlık analizi* yapılmamıştır.

Araştırmada kullanılan değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlerden oluşan tanımlayıcı istatistikler Tablo 4'te sunulmuştur. *İBT* değişkeni bu gözlem süresince -1.27 ile 1.08 arasında değerler almıştır. *KTD* ve *TDT* değişkenlerinin işletmelerde sosyal sorumluluk uygulamalarına bağlı olarak pozitif (1, 0) ve pozitif (28, 16) değerler aldığı görülmektedir.

Tablo 4: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum Değer	Maksimum Değer
<i>İBT</i>	648	-0.0229	0.1369	-1.2784	1.0863
<i>KTD</i>	648	6.0679	4.1671	1	28
<i>TDT</i>	648	2.6836	2.6025	0	16
<i>DZ</i>	648	0.3643	0.1859	0.0030	1.2455
<i>AK</i>	648	0.0418	0.1182	-0.8308	0.8688
<i>NKM</i>	648	0.1057	1.1671	-0.9941	28.7085
<i>TQ</i>	648	1.3284	0.8021	0.2786	8.8634
<i>KO</i>	648	0.4558	0.2966	0.0133	3.4958
<i>SY</i>	648	0.6277	0.1801	0.1272	0.9698

DZ değişkeni, ticari alacaklar ve stoklar hesap gruplarının tutarının toplam varlıklar tutarı içindeki değişimine göre 0.003 ile 1.24 arasında değerler almakta olup ortalaması 0.36'dır. *AK* ve *NKM* 'nin işletmelerin zarar ettiği yıllarda negatif (-0.83, -0.99) değerler almakla birlikte gözlem süresince ortalama olarak sırasıyla 0.04 ve 0.10 değerlere sahip oldukları anlaşılmaktadır. *TQ* değişkeni işletmelerin toplam borçları ile piyasa değerleri arasındaki farka göre ortalama 1.32 olmuştur. Gözlem süresince *KO* değişkeninin 0.45 ve *SY* değişkeninin ise 0.62 ortalama değerlere ulaştıkları Tablo 4'ten anlaşılmaktadır.

Değişkenlere ilişkin korelasyon matrisi Tablo 5'te sunulmaktadır. Tablo 5'te değişkenler arasında bir korelasyon sorunu olmadığı görülmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk değişkenleri olan *KTD* ve *TDT* ile *İBT* arasında her ikisi için de %3 düzeyinde pozitif ve anlamlı korelasyon vardır. *DZ*, *AK* ve *NKM* değişkenleri ile *İBT* değişkeni arasında sırasıyla %3, %58, %14'lük pozitif ve anlamlı korelasyon söz konusudur. Diğer yandan *TQ*, *KO* ve *SY* değişkenlerinin *İBT* değişkeni ile sırasıyla -%2, -%14 ve -%9 negatif ve anlamlı korelasyon göstermektedir. Bununla birlikte Tablo 5'te *KTD* ve *TDT* değişkenleri arasında %70 düzeyinde korelasyon görülmesi olağandır. Çünkü *TDT*

değişkeni *KTD*'yi oluşturan parçaların en büyüğü olup kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını alt boyutlarıyla inceleyebilmek amacıyla analize tabi tutulmuştur.

Tablo 5: Korelasyon Matrisi

Değişkenler	İBT	KTD	TDT	DZ	AK	NKM	TQ	KO	SY
İBT	1								
KTD	0.0390 (0.4325)	1							
TDT	0.0349 (0.3745)	0.7080 (0.0000)	1						
DZ	0.0316 (0.4218)	-0.1117 (0.0044)	-0.1509 (0.0001)	1					
AK	0.5876 (0.0000)	0.1597 (0.0000)	0.1828 (0.0000)	-0.1478 (0.0002)	1				
NKM	0.1463 (0.0002)	0.0151 (0.7009)	0.0047 (0.9051)	-0.1278 (0.0011)	0.1842 (0.0000)	1			
TQ	-0.0259 (0.5106)	-0.0399 (0.3108)	-0.0862 (0.0282)	-0.0223 (0.5711)	0.0565 (0.1510)	0.0342 (0.3849)	1		
KO	-0.1475 (0.0002)	-0.0449 (0.2539)	-0.0164 (0.6765)	0.1598 (0.0000)	-0.4515 (0.0000)	-0.1260 (0.0013)	0.2150 (0.0000)	1	
SY	-0.0926 (0.0184)	-0.0646 (0.1005)	-0.1066 (0.0066)	-0.0293 (0.4561)	0.0113 (0.7740)	-0.0193 (0.6233)	0.1510 (0.0001)	0.0270 (0.4932)	1

Not: Parantez içindeki değerler anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 6'da Model I'e ait katsayılar ve z istatistiği değerleri –bu ve diğer modellerde tesadüfi etkiler modeli kullanıldığı için z istatistiği hesaplanmıştır- görülmektedir. Tablo 5'te görüleceği üzere, *İBT* ile *KTD* değişkenleri arasında negatif ve istatistiki olarak %1 seviyesinde anlamlı bir ilişki söz konusudur. Elde edilen bu bulgu önceki çalışmalarda (Beaudoin, 2008: 65-68; Chih ve diğerleri, 2008:191-195; Yip ve diğerleri, 2011: 24-30; Khajavi ve Bayazidi, 2011; Kim ve diğerleri,2012:777; Scholtens ve Kang, 2012; Hong ve Andersen, 2011: 466-468) elde edilen sonuçlarla örtüşmektedir.

Tablo 6: Model I'in Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: İBT	Katsayı	z istatistiği
KTD	-0.0023*** (0.0011)	-2.14
DZ	0.0608*** (0.0249)	2.44
AK	0.8310*** (0.0417)	19.90
NKM	0.0061* (0.0036)	1.68
TQ	-0.0101* (0.0060)	-1.69
KO	0.0856*** (0.0178)	4.80
SY	-0.0685*** (0.0261)	-2.62
SABİT	-0.0430** (0.0224)	-1.91
Tanımlayıcı Göstergeler R ² =0.44 F Testi= 453.86 Gözlem sayısı=648 F Anlamlılık=0.0000 İşletme sayısı=81 Dönem=2005-2012		Durbin-Watson=2.0063 Baltagi-Wu=2.2488 <i>*Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri için esas alınan kritik değer 2'dir.</i>

Not: *, ** ve *** sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 seviyelerindeki istatistiksel anlamlılık düzeyini, parantez içindeki değerler ise standart hata değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 6'da görüldüğü üzere, denetim zorluğu ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında pozitif ve istatistiki olarak %1 seviyesinde anlamlı bir ilişki olup bu bulgu kazanç yönetimi literatürüyle uyumludur (Caramanis ve Lenox, 2008:124-126, Karacaer ve Özek, 2010: 67). Bu sonuca göre denetim zorlaştıkça kazanç yönetimi uygulamalarının artmakta olduğu söylenebilir.

Finansal performans göstergeleri olan aktif karlılığı ve net kar marjı değişkenleri ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında sırasıyla %1 ve %10 seviyesinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu; Prior ve diğerleri (2008), Karacaer ve Özek (2010), Khajavi ve Bayazidi (2011) ve Rahmawati ve Dianita (2011)'nin çalışmalarında elde ettikleri bulgularla örtüşmektedir. Bir diğer finansal performans göstergesi olan Tobin Q ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında ise negatif ve istatistiki olarak %10 seviyesinde anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Model I'e kontrol değişkeni olarak ilave edilen kaldıraç oranı ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında pozitif ve %1, sahiplik yoğunlaşması ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında negatif ve %1 seviyesinde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Model I'in sabiti ise negatif ve istatistiki olarak %5 seviyesinde anlamlı olup açıklayıcılık gücünü gösteren R^2 değeri 0.44, Durbin-Watson ve Baltagi-Wu değerleri ise kritik değer olan 2'nin üzerinde olduğu için değişkenler arasında otokorelasyon sorununun olmadığı görülmektedir.

Tablo 7'de Model II'e ait katsayılar ve z istatistiği değerleri görülmektedir. Model II'nin de Model I'le benzer anlamlılık düzeylerinde oluşan bulguları sebebiyle kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans ilişkisini inceleyen literatürle örtüştüğü görülmektedir. Tablo 7'de görüleceği üzere, isteğe bağlı tahakkuklar ile topluma destek toplam değeri arasında negatif ve istatistiki olarak %1 seviyesinde anlamlı bir ilişki söz konusudur. Buna göre, topluma destek şeklinde gerçekleşen kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arttığında kazanç yönetimi azalmaktadır.

Tablo 7'de, denetim zorluğu ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında pozitif ve istatistiki olarak %1 seviyesinde anlamlı bir ilişkinin mevcut olduğu görülmektedir. *AK* ve *NKM* değişkenleri ile *İBT* değişkeni arasında pozitif ve istatistiki olarak sırasıyla %1 ve %10 seviyelerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. *TQ* ile *İBT* değişkenleri arasında ise negatif ve istatistiki olarak %5 seviyesinde anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Model II'nin kontrol değişkenleri olan *KO* ile *İBT* arasında pozitif ve %1, *SY* ile *İBT* arasında negatif ve %1 oranında bir ilişki olduğu görülmektedir. Model II'nin sabiti negatif ve istatistiki olarak %5 seviyesinde anlamlı olup açıklayıcılık gücünü gösteren R^2 değeri 0.44'dr. Durbin-Watson ve Baltagi-Wu değerleri, kritik değer olan 2'nin üzerinde olduğu için değişkenler arasında otokorelasyon sorununun olmadığı görülmektedir.

Tablo 7: Model II'nin Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: İBT	Katsayı	z istatistiği
TDT	-0.0048*** (0.0018)	-2.67
DZ	0.0572*** (0.0249)	2.30
AK	0.8379*** (0.0420)	19.95
NKM	0.0060* (0.0036)	1.65
TQ	-0.0113** (0.0060)	-1.89
KO	0.0884*** (0.0178)	4.95
SY	-0.0721*** (0.0260)	-2.77
SABİT	-0.0410** (0.0219)	-1.87
Tanımlayıcı Göstergeler R ² =0.44 F Testi= 457.54 Gözlem sayısı=648 F Anlamlılık=0.0000 İşletme sayısı=81 Dönem=2005-2012		Durbin-Watson=2.0060 Baltagi-Wu=2.2486 <i>*Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri için esas alınan kritik değer 2'dir.</i>

Not: *, ** ve *** sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 seviyelerindeki istatistiksel anlamlılık düzeyini, parantez içindeki değerler ise standart hata değerlerini ifade etmektedir.

Finansal performans ve kazanç yönetimi ilişkisini ölçmek için oluşturulan Model III'ün analiz sonuçlarına göre, AK ve NKM ile ifade edilen finansal performans ve KTD arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

Model I ve Model II'ye ait analiz sonuçları incelendiğinde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ya da araştırma kapsamındaki işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamaları içinde ağırlıklı bir yer tutan topluma destek uygulamaları arttıkça kazanç yönetiminin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre H₁ kabul edilmiştir. İşletmelerin daha fazla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları gerçekleştirmesi çıkar gruplarına daha ayrıntılı bilgi sunmanın yanında bu grupların işletme üzerindeki kontrollerini de artırabilmektedir. İlgili bulgulara dayanılarak bu durumun finansal tablolarda sunulan muhasebe bilgilerinin daha kaliteli, kullanılabilir ve gerçeği yansıtan bir

biçimde hazırlanmasına sebep olarak kazanç yönetimi gibi muhasebe manipülasyonlarını engelleyebileceği öne sürülebilir.

Model I ve Model II'nin sonuçlarına göre işletmelerde denetim zorluğunun kazanç yönetimini artırdığı görülmekte olup, bu sonuçlara göre H₂ kabul edilmiştir. Ticari alacak ve stok hesap gruplarındaki tutarların toplam varlıklar içindeki payında gözlenen artış bu varlıkların denetimi için gerekli süreyi ve çabayı artırarak denetim sürecini zorlaştırabilmektedir. Araştırma kapsamındaki işletmelerde bu şekilde gözlenen denetim zorluğunun kazanç yönetimi için bir uygulama sahası oluşturabildiği görülmektedir.

Finansal performans göstergeleri olarak çalışmalarda sıkça kullanılan (Barber ve Lyon, 1996; Berman ve diğerleri, 1999; Vickery ve diğerleri, 2003; Dehning ve diğerleri, 2007; Chih ve diğerleri, 2008; Prior ve diğerleri, 2008; Mahoney ve diğerleri, 2008; Aydeniz, 2009; Karacaer ve Özek, 2010; Rahmawati ve Dianita, 2011; Yip ve diğerleri, 2011; Scholtens ve Kang, 2012) aktif karlılığı ve net kar marjı ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiden yola çıkılarak finansal performans artışının kazanç yönetimini artırdığı yani H₃'ün kabul edildiği söylenebilmektedir. Bu sonuç, yükselen karlılığın çıkar grupları açısından işletmelere sağlayabileceği piyasa değeri artışı gibi olası kazanımları sürdürmek için işletmelerin kazanç yönetimi esaslı muhasebe manipülasyonlarına yönelebildiklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çalışmada Tobin Q değeri de finansal performans göstergesi olarak alınmıştır. Bu değer yatırımcıların işletmeye yatırım yapmaya devam edip etmeyeceklerini göstermesi açısından önemlidir. Yukarıdaki sonuçları destekler biçimde işletmelerin muhasebe bilgilerini manipüle ettikleri algısının yatırımcıda oluşturacağı güvensizlik işletmeye yatırım yapılmaması ya da daha az yatırım yapılması ile sonuçlanabilmektedir. Araştırma kapsamında kazanç yönetiminin varlığı isteğe bağlı tahakkuklarla ortaya konulduğundan bu bulgu yatırımcının finansal tablo bilgilerinin gerçeği yansıtmadığını fark ettiği ve buna karşı korumacı bir yaklaşımla yatırım tutarlarını değiştirmekte olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Model III, finansal performans artışının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını artıracak başka bir deyişle iki değişken arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu iddiası altında geliştirilmiştir. Ancak Model III'ün analiz sonuçlarına göre

araştırma kapsamında finansal performans ile kurumsal sosyal sorumluluk arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiş, bu sebeple H₄ reddedilmiştir.

Model I ve II’de kontrol değişkenler olarak kaldıraç oranı ve sahiplik yoğunlaşması kullanılmıştır. Her iki modelde de kaldıraç oranı ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında pozitif bir ilişki belirlenmiştir. Bu bulguya göre işletmeler toplam varlıklarını elde etmek için ne kadar çok yabancı kaynak kullanırlarsa başka bir ifadeyle işletmelerin toplam yabancı kaynakları ne kadar artarsa kaynak sağlayanların güvenini sağlamak için kazanç yönetimi yoluyla bir kısım muhasebe bilgilerini o oranda değiştirebilecekleri söylenebilir. Bu durum işletmelerin hem mevcut alacaklılarının baskılarını azaltmaya hem de işletmeye yeni kaynak sağlayacak kişi ya da kurumların ilgisini çekmeye yönelik uygulamalarda bulunabilecekleri şeklinde yorumlanabilir.

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının söz konusu ilişkide tamamlayıcı bir etkisi olduğu da iddia edilebilir. Zira Oikonomou ve diğerleri (2014: 73) çalışmalarında işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk performanslarının kredi riskini düşürebileceğini aynı zamanda kredi imkânlarını da genişletebileceğini iddia etmektedirler. Bu araştırmanın bulguları doğrultusunda kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları dolayısıyla işletmelerin kazanç yönetimini sınırlandırmaları halinde kaynak sağlayanların işletmeyi değerlendirme biçimlerinin olumsuz dönmeye beklenmeyecektir. Kazanç yönetimi yoluyla kaynak sağlayanların işletmeye güveni görece kısa vadede sağlanabilecekken kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları borç verenlerin işletmeye gerçekçi bir biçimde güven duymalarına imkân sunabilecektir. Çünkü sosyal sorumluluğunun bilincinde olmanın dolaylı olarak işletme kazançlarını artıracak olması kaynak sağlayanların da talep edebileceği bir durumdur.

Model I ve II’de kullanılan bir diğer kontrol değişken sahiplik yoğunlaşması değişkenidir. Bu değişken ile işletme sermayesinin az sayıda ortak elinde ne oranda toplandığı ölçülmüştür. Araştırmanın bulgularına göre her iki modelde de sahiplik yoğunlaşması ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu değişkene yönelik bulgular işletme sahipleri ile işletme yöneticileri arasında yaşanan temsil sorunu ile ilgili olmalıdır. Prior ve diğerleri (2008) kazanç yönetimini temsil sorunu ile ilişkilendirmiş olup, yöneticilerin kendi çıkarları uğruna işletme sahiplerini yanlış

bilgilendirmek için kazanç yönetimine başvurduğunu belirtmişlerdir. Jara ve Lopez (2011) ve Reyna (2012) çalışmalarında özellikle aynı aile üyelerinin ağırlıklı sermaye sahibi olduğu işletmelerde bu ortakların, yöneticilerin faaliyetlerini daha fazla kontrol ettiklerini belirtmektedirler. İşletme sermayesinin az sayıda ortak elinde toplanması ile bu ortakların yöneticiler üzerindeki kontrolleri artmakta ve kazanç yönetimini de kapsayan yanlış bilgilendirmelerin önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin önemli bir kısmında sermaye genellikle aynı aile üyelerinin elinde yoğunlaşmaktadır. Bu durumda sahiplik yoğunlaşması arttıkça kazanç yönetiminin düşmesi şeklindeki araştırma sonuçlarının ne ölçüde geçerli olduğu görülmektedir. Ek olarak söz konusu durum işletme sermayesinin az sayıda ortak elinde belli bir oranda toplanması halinde mümkün olmaktadır. Bu oran aşıldığında yöneticiler ile ortaklar arasında farklı yönetsel sorunlarla karşılaşılacaktır.

Bu araştırmada kazanç yönetimi konusunda ilgili literatürde yer almayan bütünsel bir ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Söz konusu ilişkinin gösterilebilmesine imkân tanınması için Şekil 5 geliştirilmiştir.

Şekil 5: Kazanç Yönetimini Sınırlayan ve Artıran Unsurlar

Şekil 5'te gösterildiği gibi, kazanç yönetimi kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının kısıtlanması altındadır. İşletmelerin yasal yaptırımlarla, çıkar gruplarının baskısı altında ya da bu grupları etkileyerek çeşitli kazanımlar elde etmeyi amaçladıkları kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının aynı zamanda bu işletmelerin kazanç yönetimine daha az başvurmalarına neden olması oldukça önemli bir sonuçtur. Bu sonuçla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının, tahakkuklarda yapılacak değişikliklerle dönem sonu kar rakamlarının istenen düzeyde oluşturulmasının önüne geçilmesinde yani kazanç yönetiminin sınırlandırılmasında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Böylece finansal tabloların daha gerçekçi hazırlanabildiği böylece muhasebe bilgi kalitesinin arttığı söylenebilecektir.

Araştırmanın bulguları aracılığıyla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının öncül amaçları içinde belirtilmemesi ve doğrudan gözlenememesine rağmen muhasebe bilgi kalitesini önemli ölçüde etkilediği somut bir biçimde ortaya konulmuş olmaktadır.

Şekil 5'te gösterilen araştırma bulgularına göre kazanç yönetimini sınırlandıran diğer unsurlar olarak yatırımcıların işletmeye duydukları güven sebebiyle yatırım yapmaya devam etmeleri durumu ve sahiplik yoğunlaşması yer almaktadır. Bunun yanında araştırmada denetim sürecinin zorlaşması, karlılık temelli finansal performansın devamlılığı ve toplam borçlardaki artış işletmeleri kazanç yönetimine yönlendirebilecek yani kazanç yönetimi uygulamalarını artıracabilecek unsurlar olarak belirlenmiştir. Bu durumda kazanç yönetimindeki artışın finansal tablo kullanıcılarına gerçek dışı bilgi sunulması açısından muhasebe bilgi kalitesini düşürdüğü ileri sürülebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kar amacı güden işletmelerde çıkar grupları olarak nitelendirilen topluluklar, işletme faaliyetlerinden sadece etkilenmez, aynı zamanda aldıkları kararlar ve bu kararlara dayalı uygulamalarla işletmeleri büyük ölçüde etkilerler. Bu anlamda çıkar gruplarının işletme faaliyetleri üzerinde dolaylı bir yaptırım gücüne sahip oldukları öne sürülebilir. Kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin çıkar gruplarına, toplumun diğer kesimlerine ve doğal çevreye yönelik yapıcı uygulamalarda bulunması yoluyla bu gücün dengelenmesi işlevini görmektedir. İşletme faaliyetlerinin şeffaf, hesap verilebilir, toplum nezdinde kabul edilebilir faaliyetler olduğu vurgusunu yapan kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının doğal bir yansımasının da güvenilir finansal tablolar hazırlamak olması beklenmektedir. (Tilt, 2009:19). Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluk, çıkar gruplarına sunulan muhasebe bilgilerinin kalitesini artıran bir unsur olarak açığa çıkmaktadır.

İşletme yöneticileri dönem karını olduğundan yüksek ya da düşük göstermek adına bir muhasebe manipülasyon yöntemi olan kazanç yönetimine başvurabilmektedirler. Bu sayede işletmelerde yönetim değişiklikleri olduğunda eski yönetimi başarısız göstermek, hisse senetlerinin ilk halka arz işleminde ya da sermaye artırımını yoluyla yeni hisse senetleri satışa sunulduğunda bu hisse senetlerinin piyasa değerini yükseltmek için kazanç yönetimine başvurulduğu görülmektedir. Benzer bir biçimde işletmenin gelecekte daha fazla kar elde edeceği imajını uyandırmak, kredi sözleşmelerinde ya da sendikalarla yapılan toplu sözleşme görüşmelerinde üstünlük sağlamak, belirli dönemlerde daha az vergi ödemek vb. (Mudford ve Comiskey, 2002: 61) gibi hedeflere ulaşmak için de kazanç yönetimi yapılabilmektedir. Kazanç yönetimi uygulamaları finansal tabloların güvenilirliğini azaltarak muhasebe bilgi kalitesini düşürmektedir. Zira kaliteli muhasebe bilgileri, ihtiyaca ve gerçeğe uygun, güvenilir, doğrulanabilir, karşılaştırılabilir vb. özelliklere sahip olan bilgilerdir (Bayırlı, 2012:8-12). Kazanç yönetimi, muhasebe bilgilerinin belirtilen özelliklerine zarar vermekte olduğundan kazanç yönetimi azaltıldığında muhasebe bilgi kalitesinin yükselebileceği öne sürülmektedir (Barth ve diğerleri, 2008: 469).

Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının bir yansıması olarak finansal tabloların daha gerçekçi ve güvenilir bir biçimde hazırlanması beklenmektedir. Bu doğrultuda kurumsal sosyal sorumluluğun kazanç yönetimini sınırlandırıcı bir etkisi olduğu öne sürülmektedir (Chih ve diğerleri, 2008; Gargouri ve diğerleri, 2010; Yip ve diğerleri, 2011). Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları sonucu elde edilen olumlu işletme algısı dönem karını artırıcı bir etki oluşturabilmektedir. Muhasebe bilgi kalitesini düşüren kazanç yönetimi uygulamalarının ise belirli dönemlerde dönem karını artırmayı, belirli dönemlerde de azaltmayı amaçladığı bilinmektedir. Bu durumda hem kurumsal sosyal sorumluluk hem de kazanç yönetimi uygulamalarının işletmelerin finansal performanslarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda çalışma, muhasebe bilgi kalitesi açısından kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans arasında bir nasıl ilişki olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır.

Çalışmada ilgili literatüre (Beaudoin, 2008: 65-68; Chih ve diğerleri, 2008:191-195; Prior ve diğerleri, 2008; Karacaer ve Özek, 2010; Yip ve diğerleri, 2011:24-30; Khajavi ve Bayazidi, 2011; Rahmawati ve Dianita, 2011:1037-1038; Hong ve Andersen, 2011: 466-468; Kim ve diğerleri, 2012:777; Scholtens ve Kang, 2012 v.d.) dayalı olarak geliştirilen hipotezleri test etmek üzere bir araştırma tasarlanmıştır. Bu çalışmada topluma destek faaliyetleri, çevre ile ilgili faaliyetler, çalışanlara yönelik faaliyetler ve ürün kalitesi/güvenilirliğine yönelik faaliyetlerle ilgili kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının daha geniş boyutta açıklandığı düşüncesiyle sanayi işletmelerinden elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu veriler, çoğu Türkiye'nin faaliyet hacmi açısından en büyük ilk 100 işletmesi arasında yer alan ve hisse senetleri Borsa İstanbul (BİST) Sınai Endeksi kapsamında işlem gören 81 adet sanayi işletmesinin 2005-2012 yılları arasında yayımladıkları finansal tablolardan, faaliyet raporlarından, kurumsal yönetim uyum raporları ve kurumsal sosyal sorumluluk raporlarından ve diğer piyasa verilerinden elde edilmiştir. Ayrıca verilerin karşılaştırılabilirliğini artırmak için 2005 yılı başlangıç yılı olarak kabul edilmiştir. Zira bu işletmeler, 2005 yılından itibaren muhasebe standartları ile uyumlu finansal tablolar hazırlamaktadır. 2012 yılı ise araştırmanın süresi dahilinde söz konusu işletmelerin verilerine tam olarak ulaşılabilen son gözlem yılıdır. Böylece 81 farklı işletmeden elde edilen verilerden 2005-2012 yılları arasında 8'er yıllık veri grupları oluşturulmuş, her bir veri grubu için 648'er gözlem yapılmıştır. Bu biçimde oluşturulan veri seti, farklı işletmelerden, aynı gruplar altında ve aynı zaman aralığında elde edilen

gözlemlerin analiz edilebilmesine imkân tanıyan bir ekonometrik yöntem olan Panel Veri Analizi yöntemi yardımıyla incelenmiştir.

Araştırmada üç adet regresyon modeli kurulmuş olup ilk iki model (Model I ve Model II) kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans ilişkisi temelinde oluşturulmuştur. Model I’de kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları bir bütün olarak değerlendirilmiş, Model II’de Türkiye’de sosyal sorumluluk anlayışını yansıttığı düşünülen ve mevcut uygulamaların büyük bir bölümünü oluşturan topluma destek amaçlı kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları esas alınmıştır. Üçüncü model (Model III) ise kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans ilişkisini incelemek amacıyla kurulmuştur.

Model I ve II’nin analiz sonuçlarına göre; kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arttıkça kazanç yönetimi uygulamalarının düştüğü tespit edilmiştir. Bu sonuç, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının, kazanç yönetiminin sınırlandırılmasında önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Böylece söz konusu uygulamaların artmasıyla finansal tabloların daha gerçekçi hazırlanabileceği ve böylece muhasebe bilgi kalitesinin artabileceği öne sürülebilir. Bu durumda araştırmanın bulguları aracılığıyla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının öncelikli amaçları içinde belirtilmemesi ve doğrudan gözlenememesine rağmen muhasebe bilgi kalitesini önemli ölçüde etkilediği ortaya konulmuştur. Modellere ilişkin sonuçlar incelendiğinde, ek bir sonuç olarak işletmelerde denetim süreci zorlaştıkça kazanç yönetiminin arttığı görülmektedir. Bu durumda denetim zorluğu kazanç yönetimi uygulamaları için bir fırsat oluşturmakta, kurumsal sosyal sorumluluğun kazanç yönetimi üzerindeki kısıtlayıcı etkisini azaltmaktadır.

Model I ve Model II’ye ait analiz sonuçları işletmelerde karlılık artışının kazanç yönetimini artırdığına işaret etmektedir. Bu sonuç, işletme yöneticilerinin mevcut karlılığı ve piyasadaki olumlu işletme imajını sürdürmek için kazanç yönetimine başvurabildiklerini göstermektedir. Bununla birlikte kazanç yönetiminin yatırımcıların işletmeye yatırım yapmaya devam edebilmeleri için esas aldıkları güven algısını olumsuz etkileyen bir unsur olduğu da tespit edilmiştir. Modellerde kontrol değişkenler olarak kaldıraç oranı ve sahiplik yoğunlaşması kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre işletmelerde yabancı kaynak kullanımı arttıkça bu kaynakları sağlayan kişi/kurumların

güvenini korumak için kazanç yönetimine daha çok başvurulduğu öne sürülebilir. Sahiplik yoğunlaşmasının arttığı, işletme sermayesinin az sayıda ortak elinde -Türkiye’de genellikle aynı aile üyelerinin elinde- toplandığı durumlarda ise bu ortakların işletme yöneticileri üzerinde kurdukları kontrolün kazanç yönetimini düşürebildiği görülmektedir.

Model III’ün analiz sonuçlarına göre kurumsal sosyal sorumluluk ile finansal performans arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu sonuçta kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının karlılık üzerindeki etkilerinin uzun vadede açığa çıkmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin kazanç yönetiminin kısıtlanması için önemli bir etken olduğu belirtilmektedir. Ancak bu sonuç çalışmanın kurumsal sosyal sorumluluk kavramına yönelik tartışmalarda bir taraf belirlediği anlamını taşımamaktadır. Zira işletmelerin faaliyetleri sonucunda açığa çıkan olumsuz çevresel ve sosyal etkiler değerlendirildiğinde sosyal sorumluluk uygulamalarının düzeyinin yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili mevcut akademik çalışmalar, işletmelerin “*ne yaptığı, ne yapabileceği ve ne yapması gerektiği*” konularına odaklandıkları ama “*ne yapmamaları gerektiği*” üzerinde fazla durmadıkları gerekçesiyle eleştirilmektedir (Fleming ve Jones, 2013:31).

Devletin çeşitli güç ilişkileri sebebiyle işletmeler üzerinde sosyal sorumluluk açısından yeterli bir baskı unsuru olamaması durumunda, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının sermayenin emeği ikna etme sürecinde önemli bir etki oluşturabildiği öne sürülmektedir (Ayhan, 2009: 180). Buna göre; toplumsal algının yönetilmesi için bir araç olarak kullanılabilen kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, Carroll (1991)’un yaklaşımının aksine karşılık beklemeden yapılan gönüllü ve hayırsever uygulamalar olarak nitelendirilemeyecektir (Ayhan, 2009: 182). Kurumsal sosyal sorumluluğun “*Görünmez El*” (Adam Smith’in Ulusların Zenginliği adlı eserinde tanımladığı arz ve talep dengesinin daima serbest piyasa koşulları sayesinde sağlanabileceğini belirten klasik iktisat yaklaşımı) ve “*Laissez-Faire*” (“Bırakınız Yapsınlar!” anlamındaki devletlerin piyasa üzerindeki kısıtlamalarının en aza indirilmesi gereğini savunan klasik iktisat yaklaşımı) uygulamaları için bir araç olarak kullanıldığı da iddia edilmiştir (Fleming ve Jones, 2013:31). Bu açıdan değerlendirildiğinde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları çıkar gruplarının işletme

üzerindeki baskısını en aza indirerek serbest piyasanın yeni *Görünmez El*'i olmaktadır. Devletin işletme üzerindeki kontrolünü etkisizleştirebilen bu uygulamalar, *Laissez-Faire*'in başka bir ifadesi biçiminde değerlendirilmektedir.

Yukarıda yer alan eleştiriler, kurumsal sosyal sorumluluk kavramının, işletme yönetimleri açısından hem bilinç düzeyinde hem de uygulama boyutunda değişim ve gelişime ihtiyaç duyduğunu ifade eden görüşlere yönelik örneklerden bazılarıdır. Bununla birlikte mevcut çalışmalar da bir kısım eksiklikler barındırmaktadır. Öyle ki işletmelerde yapılan sosyal sorumluluk açıklamalarının genellikle çok dar kapsamlı bilgiler içerdiği görülmektedir. Nitekim, araştırma kapsamında bazı işletmelerin her yıl benzer, kısa ve üstü kapalı sosyal sorumluluk açıklamaları yaptıkları belirlenmiştir. Bu açıklamalar çevreye zarar verilip verilmediği ya da aleyhte açılan bir davanın olup olmadığıyla ilgili kısa açıklamalar olup işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarının boyutu hakkında ayrıntılı ve gerçekçi bir fikir verememektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimi arasında kurulan ilişki araştırmanın esasını oluşturmuş, muhasebe bilgi kalitesi bağlamında söz konusu ilişkinin işletmelerin finansal performanslarına yansımaları değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının niteliğine, raporlanmasına ve kazanç yönetiminin kısıtlanmasına yönelik olarak aşağıda bir kısım öneriler yer almaktadır. Bunlar;

- Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının sadece hayırseverlik faaliyetleri olarak değil, işletmenin bu uygulamaları topluma ve doğal çevreye olan olumsuz etkilerini kısmen giderebilmesi amacıyla gerçekleştirdiğine yönelik bir bilinç oluşturulmalı,
- Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu” biçiminde ve daha ayrıntılı olarak hazırlanması sağlanmalı,
- İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk raporları finansal tablo hüviyetinde ve rakamsal boyutuyla sunulmalı,

- Muhasebe meslek mensupları kurumsal sosyal sorumluluk raporlarını/tümleşik raporları hazırlayabilecek mesleki eğitimden geçirilmeli,
- Sermaye piyasalarının gelişmişlik düzeyi ile muhasebe bilgi kalitesi arasında pozitif bir ilişki olduğundan Türkiye’de sermaye piyasalarının etkinliğinin artırılması için gerekli çalışmalar hızlandırılmalı,
- Yatırımcıyı ve diğer finansal tablo kullanıcılarını daha etkin bir biçimde koruyacak ve daha caydırıcı bir niteliğe sahip yasal düzenlemeler hayata geçirilmeli,
- Muhasebe standartları, açık ve anlaşılabilir bir dille yazılmalı, gerçeğe uygun değer kavramı, geri kazanılabilir tutar vb. ölçeklerin hesaplanmasında somut yöntemler belirlenmeli,
- Kayıt ve raporlama düzensizliklerinin önlenmesine yardımcı olan etkin bir iç kontrol yapısı kurulmalı ya da mevcut iç kontrol yapısının etkinliği artırılmalıdır.

Bu araştırmanın inceleme yapılan işletme sayısı ve elde edilen veri seti, zaman aralığı, değişken sayısı ve kullanılan yöntem açısından bir kısım kısıtları bulunmakta, araştırma sonuçlarının daha doğru bir biçimde değerlendirilebilmesi için bu kısıtların dikkate alınması gerekmektedir. Araştırma BİST Sınai Endeksi kapsamındaki işletmelerden elde edilen veri setiyle sınırlandırılmış olup, 2005-2012 yılları arasında 8 yıllık bir zaman aralığına sahiptir. Takip edecek araştırmalarda incelenecek işletme sayısı ve süre artırılarak daha geniş boyuta sahip bir veri seti elde edilebilir. Kullanılan değişkenler içinde özellikle farklı kontrol değişkenler kullanılarak bunların analize etkisi değerlendirilebilir. Araştırmada ekonometrik analiz yöntemlerinden biri olan Panel Veri Analizi yöntemi kullanılmış olup, farklı istatistik ya da ekonometrik analiz yöntemleri de tercih edilebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Abdioğlu, Hasan ve Meydan, Cebrail (2006), “Sosyal Denetim Süreci, Modelleri ve Raporlama Yaklaşımları”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3, 27-68.

Adıgüzel, Hümeýra (2012), **The Effect of Internal Corporate Governance Structure to The Earnings Management Practice in Turkey**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akarçay, Çağatay (2014), “Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu”, **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, 11 (42), 1-11.

Akın, Adnan (2004), “Mülkiyet Sahipliğinden Kaynaklanan Yönetim Hakkının Devri Açısından Post-Modern Yönetimsel Kontrol Yaklaşımları ve Stratejileri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 22, 127-148.

Aktürk, Ahmet ve Acar, Durmuş (2012), “Muhasebede İhtiyatlılık Kavramı ve Temelleri”, **Mali Çözüm Dergisi**, 113, 17-38.

Alakavuklar, Ozan Nadir ve diğerleri (2009), “Türkiye’de Hayırseverlikten Kurumsal Sosyal Sorumluluğa Geçiş: Bir Kurumsal Değişim Öyküsü”, **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 9 (2), 103-143.

Anglin, Paul ve diğerleri (2013), “What is the Relationship Between REIT Governance and Earnings Management?”, **Journal of Real Estate Finance & Economics**, 47, 538-563.

Arı, Mustafa (2007), **Finansal Raporlamaya Olan Güvenin Artırılmasına Yönelik Yeni Yaklaşımlar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ayarlıoğlu, Mehmet Akif (2007), **Kar Yönetimi Uygulamaları ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Test Edilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aybars, Aslı (2013), **The Role of Institutional Investors on Earnings Management: Empirical Evidence from Turkey**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydeniz, Şule (2009), “Makroekonomik Göstergelerin Firmaların Finansal Performans Ölçütleri Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: İMKB’ye Kote Gıda ve İçecek İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama”, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, 27 (2), 263-277.
- Ayhan, Berkay (2009), “Siyasal İktisat ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk”, **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 9 (2), 173-187.
- Baltagi, Badi H. (2005), **Econometric Analysis of Panel Data**, Third Edition, Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Banerjee, Subhabrata Bobby (2007), **Corporate Social Responsibility - The Good, The Bad and The Ugly**, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Barber, Brad M. ve Lyon, John D. (1996), “ Detecting Abnormal Operating Performance: The Empirical Power and Specification of Test Statistics”, **Journal of Financial Economics**, 41 (3), 359-399.
- Barth, Mary E. ve diğerleri (2008), “International Accounting Standards and Accounting Quality”, **Journal of Accounting Research**, 46 (3), 467-498.
- Başar, A. Banu ve Başar, Mehmet (2006), “Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Türkiye’deki Durumu”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 (2), 213-230.

- Bayırlı, Rıdvan (2006), **Yaratıcı Muhasebe, Etik, Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beattie, Vivien ve diğerleri (1994), “Extraordinary Items and Income Smoothing: A Positive Accounting Approach”, **Journal of Finance&Accounting**, 21 (6), 791-811.
- Beatty, Anne ve diğerleri (2010), “The Effect of Private Information and Monitoring on the Role of Accounting Quality in Investment Decisions”, **Massachusetts Institute of Technology Working Paper**, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1911-3846.2010.01000.x> (22.02.2015).
- Beaudoin, Cathy A. (2008), **Earnings Management: The Role of The Agency Problem and Corporate Social Responsibility**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Drexel University.
- Becan, Cihan, (2011), “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Paydaş Teorisi ve İletişim Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi: Bankaların Basın Bültenlerine Yönelik Bir İçerik Analizi”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi**, 7 (1), 16-35.
- Becchetti, Leonardo ve diğerleri (2012), “Corporate Social Responsibility and Stock Market Efficiency”, **Centre for Economic and International Studies**, 10 (6), 1-31.
- Berman, Shawn L. ve diğerleri (1999), “Does Stakeholder Orientation Matter? The Relationship Between Stakeholder Management Models and Firm Financial Performance”, **Academy of Management Journal**, 42 (5), 488-506.
- Bıçakçı, Ayşe Banu (2009), **BM Küresel Sorumluluk Anlaşması Bağlamında Kurum İçi Halkla İlişkilerde Mükemmellik ve Çalışanların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

----- (2011), “Halkla İlişkilerde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının Ölçümü”, **Global Media Journal Turkish Edition**, 1 (2), 1-30.

Biddle, Gary C. ve Hilary, Gilles (2006), “Accounting Quality and Firm-Level Capital Investment”, **The Accounting Review**, 81 (5), 963-982.

BİST (2014), “Sürdürülebilirlik Endeksi”, [http://www.borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay-endeksleri/ surdurulebilirlik-endeksi](http://www.borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay-endeksleri/surdurulebilirlik-endeksi) (12.11.2014)

----- (2014), “Piyasa Verileri”, <http://www.borsaistanbul.com/veriler/verileralt/hisse-senetleri-piyasasi-verileri/sirketler-verileri> (26.02.2014).

Blodgett, Mark S. ve diğerleri (2014), “Sustaining The Financial Value of Global CSR: Reconciling Corporate and Stakeholder Interests in a Less Regulated Environment”, **Business and Society Review**, 119-1, 95-124.

Bowman, Edward H. (1973), “Corporate Social Responsibility and The Investor”, **Alfred P. Sloan School of Management Working Paper 641-73**, Cambridge, Massachusetts, USA: Massachusetts Institute of Technology 50 Memorial Drive,.

Callen, Jeffrey L. ve diğerleri (2012), “Accounting Quality, Stock Price Delay, and Future Stock Returns”, **Contemporary Accounting Research**, 30 (1), 269-295.

Can, Ahmet Vecdi (2010), “Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi”, **Mali Çözüm Dergisi**, 97, 21-47.

Canbaş, Serpil ve diğerleri (2004), “Tobin Q Oranı ve Günümüzde İşletme Kararları Açısından Önemi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 13 (2), 57-73.

Caramanis, Constantinos ve Lennox, Clive (2008), “Audit Effort and Earnings Management”, **Journal of Accounting and Economics**, 45, 116–138.

- Carroll, Archie B. (1979), "A Three Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance", **Academy of Management Review**, 4 (4), 497-505.
- Carroll, Archie B. (1991), "The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward The Moral Management of Organizational Stakeholders", **Business Horizons**, July-August, 39-48.
- Carroll, Archie B. (1998), "The Four Faces of Corporate Citizenship", **Business and Society Review**, 100-101 (1), 1-7.
- Chih, Hsiang-Lin ve diğeri (2008), "Corporate Social Responsibility, Investor Protection, and Earnings Management: Some International Evidence", **Journal of Business Ethics**, 79, 179-198.
- Christensen Hans B. ve diğeri (2015), "Incentives or Standards: What Determines Accounting Quality Changes around IFRS Adoption?", **European Accounting Review**, 24 (1), 31-61.
- Crowther, David ve Aras, Güler (2008), **Corporate Social Responsibility**, London, United Kingdom: Ventus Publishing Aps,.
- Çalışkan, Osman (2010), **Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılama Boyutunun Personelin İş Tatminine ve İşte Kalma Niyetine Etkisi: Antalya Bölgesinde Yer Alan Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Çalışanlar Üzerinde Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, Arzu Özsoğün (2012), "İşletmelerde Sürdürülebilirlik ve Muhasebe Mesleği İlişkisi", **Mali Çözüm Dergisi**, 112, 133-160.
- Çıtak, Nermin (2009), "Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama mıdır?", **Mali Çözüm Dergisi**, 91, 81-112.

- Çiftçioğlu, Aydem ve Poroy, Nergis (2010), “Sosyal Sorumluluk ve Bölümlere Göre Raporlama İlişkisini Anlamaya Bir Araştırma”, **İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 1 (1), 83-99.
- Çolak, Mehmet ve Ulucan, Aydın (2012), “Mobilya Endüstrisinde Karlılığı Etkileyen Faktörlerin UTADİS Yaklaşımı ile Belirlenmesi”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, 17 (17), 249-262.
- Davis, Keith (1973), “The Case for and Against Business Assumption of Social Responsibilities”, **The Academy of Management Journal**, 16 (2), 312-322.
- Dechow, Patricia M. ve diğerleri, (1995), “Detecting Earnings Management”, **The Accounting Review**, 70 (2), 193-225.
- Dechow, Patricia M. ve Skinner, Douglas J. (2000), “Earnings Management: Reconciling The Views of Accounting Academics, Practitioners, and Regulators”, **Accounting Horizons**, 14 (2), 235-250.
- Dechow, Patricia ve diğerleri (2010), “Understanding Earnings Quality: A Review of The Proxies, Their Determinants and Their Consequences”, **Journal of Accounting and Economics**, 50, 344-401.
- Dehning, Bruce ve diğerleri, (2007), “The Financial Performance Effects of It-Based Supply Chain Management Systems in Manufacturing Firms”, **Journal of Operations Management**, 25 (4), 806-824.
- Demir, Volkan ve Bahadır, Oğuzhan (2007), “Muhasebe Manipülasyonu –Yöntemler ve Teknikler-”, **Mali Çözüm Dergisi**, 84, 103-119.
- Dimitropoulos, Panagiotis E. ve diğerleri (2013), “The Impact of IFRS on Accounting Quality”, **Advances in Accounting, Incorporating Advances in International Accounting**, 29 (1), 108-123.

- Dinçer, Mustafa Abdul Metin ve Özdemir, Yasemin (2013), “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları ve Eşbiçimlilik: On Büyük Türk Holdingi Üzerine Vaka çalışması”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 15 (2), 31-66.
- Donaldson, Thomas ve Dunfee, Thomas W. (1994), “Toward A Unified Conception of Business Ethics: Integrative Social Contracts Theory”, **The Academy of Management Review**, 19 (2), 252-284.
- Durak, Gürol ve Gürel, Eymen (2014), “Finansal Raporların Kalitesine Etki Eden Ülkeye Özgü Faktörler”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 64, 95-110.
- Elitaş, Bilge Leyli (2013), “Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 58, 41-54.
- Ekici, Ekrem (2006), “Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı”, **Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 6, 78-89.
- Elkington, John (2004), “Enter The Triple Bottom Line”, Adrian Henriquez and Julie Richardson (Ed.), **The Triple Bottom Line: Does It All Add Up, Assessing the Sustainability of Business and CSR**, içinde London, United Kingdom: Earthscan.
- Erdoğan, Meltem (2008), “Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 20, 1-20.
- Ergin, Emre (2011), “Income Smoothing: Evidence from Turkey”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1 (2), 27-38.
- Ertan, Yasemin (2011), **Türkiye Muhasebe Standartlarının Denetim ve Muhasebe Kalitesi Üzerindeki Etkisi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ertuğrul, Fatmanur, (2008), “Paydaş Teorisi ve İşletmelerin Paydaşları ile İlişkilerinin Yönetimi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 31, 199-223.
- Ertuna, Bengi ve Tükel, Ali (2009), “Türkiye’de KSS Uygulamaları: Geleneksel ve Küresel Arasında”, **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 9 (2), 145-172.
- Ertuna, Özer (2012), “Muhasebe İçin Yeni Ufuklar: Sosyal Muhasebe”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmacıları Derneği Dergisi**, Temmuz 2012
<http://www.muftav.org/images/stories/dergi/sayi3/5-18.pdf>, Erişim Tarihi:12.10.2014.
- Ewert, Ralf ve Wagenhofer, Alfred (2005), “Economic Effects of Tightening Accounting Standards to Restrict Earnings Management”, **The Accounting Review**, 80 (4), 1101-1124.
- Fishman, J. ve diğerleri (2005), “Ownership Structure and Corporate Performance: Australian Evidence”, Unpublished Working Paper, **Social Science Review Network**.
- Fleming, Peter ve Jones, Marc T. (2013), **The End of Corporate Social Responsibility-Crisis&Critique**, London, UK: SAGE Publications Ltd.
- Fox, Mark A. ve Hamilton, Robert T. (1994), “Ownership and Diversification: Agency Theory or Stewardship Theory”, **Journal of Management Studies**, 31, 69-81.
- Freeman, R. Edward ve Reed, David L. (1983), “Stockholders and Stakeholders: A New Perspective on Corporate Governance”, **California Management Review**, 25 (3), 88-106.
- Gargouri, Rim Makni ve diğerleri (2010), “The Relationship between Corporate Social Performance and Earnings Management”, **Canadian Journal of Administrative Sciences**, 27 (4), 320-334.

- Gençoğlu, Ümit Gücenme ve Ertan, Yasemin (2012), “Muhasebe Kalitesini Etkileyen Faktörler ve Türkiye’deki Durum”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 53, 1-24.
- Gray, Rob ve Bebbington, Jan (2001), **Accounting for The Environment**, Second edition, SAGE Publications Ltd, London, UK.
- GRI (2014), “Hakkımızda”, <https://www.globalreporting.org/information/about-gri/what-is-GRI/Pages/default.aspx> (18.11.2014).
- (2014), “G4-Part-One”, <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Turkish-G4-Part-One.pdf>, (18.11.2014).
- Gürol, Yonca ve diğerleri (2010), “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Konuya Bakış”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 43, 135-162.
- Hayaloğlu, Pınar (2012), **İktisadi Büyüme Sürecinde Kurumsal Yapının Rolü: Literatür ve Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Healy, Paul M. ve Wahlen, James M. (1999), “A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting”, **Accounting Horizons**, 13 (4), 365-383.
- Hoffman, Andrew J. ve Jennings, P. Devereaux (2010), “The BP Oil Spill as a Cultural Anomaly? Institutional Context, Conflict and Change”, **Ross School of Business Working Paper**, No:1151, <http://ssrn.com/abstract=1706096> (21.09.2015).
- Hong, Yongtao ve Andersen, Margaret L. (2011), “The Relationship Between Corporate Social Responsibility and Earnings Management: An Exploratory Study”, **Journal of Business Ethics**, 104 (4), 461-471.

- Hopkins, Michael (2007), **Corporate Social Responsibility&International Development-Is Business The Solution?**, London, United Kingdom: First Published by Earthscan.
- Horrigan, Bryan (2010), **Corporate Social Responsibility In The 21st Century-Debates, Models and Practices Across Government, Law and Business**, Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar Publishing Limited.
- Houqe, Muhammad Nurul ve diğerleri (2014), “Does Mandatory IFRS Adoption Improve Information Quality In Low Investor Protection Countries?”, **Journal of International Accounting, Auditing and Taxation**, 23, 87-97.
- Hribar, Paul ve Collins, Daniel W. (2002), “Errors in Estimating Accruals: Implications for Empirical Research”, **Journal of Accounting Research**, 40(1), 105-134.
- Hribar, Paul ve diğerleri (2010), “A New Measure of Accounting Quality”, **Review of Accounting Studies**, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1283946 (12.03.2015).
- Hsiao, Cheng (2002), **Analysis of Panel Data**, Second Edition, NewYork, USA: Cambridge University Press.
- IIRC (2011), “Towards Integrated Reporting, Communicating Value in the 21th Century”, http://theiirc.org/wp-content/uploads/2011/09/IR-Discussion-Paper-2011_spreads.pdf (28.11.2014)
- Imhoff, Eugene A. (1992), “The Relation Between Perceived Accounting Quality and Economic Characteristics of the Firm”, **Journal of Accounting and Public Policy**, 11 (2), 97-118.
- Jaggi, Bikki ve diğerleri (2009), “Family Control, Board Independence and Earnings Management: Evidence Based on Hong Kong Firms”, **Journal of Accounting and Public Policy**, 28, 281-300.

Jamali, Dima (2014), “CSR in Developing Countries Through an Institutional Lens”, Gabriel Eweje (Ed.), **Coprorate Social Responsibility and Sustainability: Emerging Trends in Developing Economies**, First Edition *içinde* (21-45), Bingley, United Kingdom:, Emerald Group Publishing Limited.

Jara, Mauricio ve Lopez, Felix J. (2011), “Earnings Management and Contests for Control: An Analysis of Evropean Family Firms”, **Journal of Centrum Cathedra**, 4 (1), 100-120.

Jones, Jennifer J. (1991), “Earnings Management During Import Relief Investigations”, **Journal of Accounting Research**, 29 (2), 193-228.

KAP (2013), “Tüm Şirketler”, <http://www.kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler.aspx> (18.09.2013).

Karacaer, Semra ve Özek, Pelin (2010), “Denetim Firmasının Büyüklüğü ve Kar Yönetimi İlişkisi: İMKB Şirketleri Üzerinde Ampirik Bir Araştırma”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 48, 60-74.

Karğın, Sibel ve diğerleri (2013), “Entegre Raporlama: Yeni Bir Raporlama Perspektifi”, **Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, 6 (1), 27-46.

Kavut, Lerzan F. (2010), “Kurumsal Yönetim, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Çevresel Raporlama: İMKB 100 Şirketlerinin Çevresel Açıklamalarının İncelenmesi”, **Yönetim Dergisi**, 21 (66), 9-43.

Kaya, Uğur (2006), **İşletme-Doğal Çevre İlişkilerinin Mali Tablolar Aracılığıyla Raporlanması ve Denetimi**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları No:201.

----- (2013), **İnsan Kaynakları Muhasebesi**, İstanbul:Beta Yayıncılık, 1. Baskı.

Kaya, Uğur ve Dinç, Engin (2007), “Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Maddi Duran Varlıkların Değerlenmesi Ve Muhasebeleştirilmesi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16 (2), 343-364.

KGK (2015), “Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve”, [http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/F_R_I_K_C\(1\).pdf](http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/F_R_I_K_C(1).pdf) (02.03.2015).

------(2015), “TMS 1:Finansal Tabloların Sunuluşu”, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS1.pdf (02.03.2015).

------(2015), “TFRS 8: Faaliyet Bölümleri”, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TFRS/TFRS_8.pdf (02.03.2015).

------(2015), “TMS 16: Maddi Duran Varlıklar”, http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS16.pdf (02.03.2015).

------(2015), “TMS 19: Çalışanlara Sağlanan Faydalar”, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS19.pdf (02.03.2015).

------(2015), “TMS 24: İlişkili Taraf Açıklamaları”, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS24.pdf (02.03.2015).

------(2015), “TMS 36: Varlıklarda Değer Düşüklüğü”, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS36.pdf (02.03.2015).

------(2015), “TMS 38: Maddi Olmayan Duran Varlıklar”, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS38.pdf (02.03.2015).

------(2015), “TMS 8: Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar”, http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS8.pdf (10.03.2015).

------(2015), “TFRS 13: Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü Standardı”,
http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TFRS/TFRS_13.pdf (10.03.2015).

------(2015), “TMS 23: Borçlanma Maliyetleri”, http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS23.pdf (10.03.2015).

------(2015), “TMS 37:Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar”,
http://kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS37.pdf (11.03.2015).

Khajavi, S. ve Bayazidi, A. (2011), “Investigating the relationship between Earnings Management and Corporate Social Responsibility of Accepted Companies in Tehran Stock Exchange, **Journal of Accounting Advances**, 3(1).

KLD (2003), “KLD Ratings Data: Inclusive Social Rating Criteria”,
https://datalib.library.ualberta.ca/data/KLDRatings/Ratings%20Criteria%20Description_All%20Years.pdf (22.08.2013).

Kim, Yongtae ve diğerleri (2012), “Is Earnings Quality Associated with Corporate Social Responsibility?”, **The Accounting Review**, 87 (3), 761-796.

Kotler, Philip ve Lee, Nancy (2005), **Corporate Social Responsibility-Doing the Most Good for Your Company and Your Cause**, New Jersey, USA: John Wiley&Sons Inc. Hoboken.

Küçükkoçaoğlu, Güray ve diğerleri (2007), “Finansal Bilgi Manipülasyonunun Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı”, **İMKB Dergisi**, 9 (36), 1-30.

Küçüksözen, Cemal ve Küçükkoçaoğlu, Güray (2004), “Finansal Bilgi Manipülasyonu: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, **1st International Accounting Conference on the Way to Convergence, MÖDAV**, <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/kisiselearningmanipulation2.pdf> (08.11.2014).

- Lin, Steve ve diğlerleri (2012), “Does Accounting Quality Change Following A Switch from U.S. GAAP to IFRS? Evidence from Germany”, **Journal of Accountig and Public Policy**, 31 (6), 641-657.
- Liu, Qiao ve Lu, Zhou (2007), “Corporate Governance and Earnings Management in the Chinese Listed Companies: A Tunneling Perspective”, **Journal of Corporate Finance**, 13, 881-906.
- Mackey, Alison ve diğlerleri (2007), “Corporate Social Responsibility and Firm Performance: Investor Preferencess and Corporate Strategies” **Academy of Management Review**, 32 (3), 817-835.
- Mahoney, Lois ve diğlerleri (2008), “Corporate Social Performance, Financial Performance for Firms That Restate Earnings”, **Issues in Social and Environmental Accounting**, 2 (1), 104-130.
- McDermott, Katie E. (2012), **Financial Reporting Quality and Investment in Corporate Social Responsibility**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kenan-Flagler School of Business, University of North Carolina.
- McNichols Maureen F. (2000), “Research Design Issues in Earnings Management Studies”, **Journal of Accounting and Public Policy**, 19, 313-345.
- McNichols Maureen F. ve Stubben, Stephen R. (2008), “Does Earnings Management Affect Firms’ Investment Decisions?”, **The Accounting Review**, 83 (6), 1571-1603.
- Memiş, Mehmet Ünsal ve Çetenak, Emin Hüseyin (2012), “Kurumsal Yönetimin Kazanç Yönetimi Uygulamaları Üzerine Etkisi: İMKB’de İşlem Gören Şirketler Üzerine Uygulama”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21 (3), 205-224.

Mulford, Charles W. ve Comiskey, Eugene E. (2002), **The Financial Numbers Game, Detecting Creative Accounting Practices**, John Wiley&Sons. Inc., New York, USA.

Oikonomou, Ioannis ve diğeri (2014), “The Effects of Corporate Social Performance on The Cost of Corporate Debt and Credit Ratings”, **The Financial Review**, 49, 49-75.

Önder, Şerife ve Ağca, Ahmet (2013), “ Toplam Tahakkuk Modelleri İle Türkiye’de Kar Yönetiminin Ölçülmesi: İMKB’de Yer Alan İşletmeler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2013 Özel Sayısı, 35-47.

Özcan, Murat (2007), **Kar Yönetimi Uygulamalarına İlişkin Etik Yargı Farklılıkları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özden, Vildan Evrim Altuk (2013), **Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Kar Yönetimine Etkisi: Bağımsız Denetçilerin Algıları Üzerinde Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özer, Gökhan ve diğeri (2003), “Kar Yönetimi Uygulamalarına İlişkin Etik Yargı Farklılıkları”, **Öneri Dergisi**, 5 (20), 97-107.

Özer, Gökhan ve Özcan, Murat (2013), “Kar Yönetimi Uygulamaları Karşısında Öğretim Elemanları, Meslek Mensupları ve Denetçiler Arasındaki Etik Yargı Farklılıkları”, **Journal of Yaşar University**, 8 (31), 5159-5186.

Özkan, Serdar ve Erdener Acar, Ece (2010), “Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Tablolar Analizi Üzerindeki Etkilerine Genel Bakış”, **Mali Çözüm Dergisi**, 97, 49-86.

- Özkoç, Erdal ve diğerkleri (2005), “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 27, 134-145.
- Pazarlıoğlu, M. Vedat. ve Gürler, Özlem Kiren (2007), “Telekomünikasyon Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Yaklaşımı”, **Finans Politik& Ekonomik Yorumlar**, 44 (508), 35-43.
- Penman, Stephen H. ve Zang, Xiao-Jun (2002), “Accounting Conservatism, The Quality of Earnings, and Stock Returns”, **The Accounting Review**, 77 (2), 237-264.
- Phillips, Robert ve diğerkleri (2003), “What Stakeholder Theory Is Not?”, **Business Ethics Quarterly**, 13 (4), 479-502.
- Pounder, Bruce (2013), “Measuring Accounting Quality”, **Strategic Finance**, 95 (5), 18-20.
- Prior, Diego ve diğerkleri (2008), “Are Socially Responsible Managers Really Ethical? Exploring The Relationship Between Corporate Social Responsibility and Earnings Management”, **Corporate Governance**, 16 (3), 160-177.
- Rahmawati Dianita ve Putri, Septia (2011), “Analysis of The Affect of Corporate Social Responsibility on Financial Performance with Earnings Management as a Moderating Variable”, **Journal of Modern Accounting and Auditing**, 7 (10), 1034-1045.
- Ramanathan, Kavasseri V. (1976), “Toward a Theory of Corporate Social Accounting”, **The Accounting Review**, 51 (3), 516-528.
- Reyna, Juan Manuel San Martin (2012), “An Empirical Examination of Ownership Structure, Earnings Management and Growth Opportunities in Mexican Market”, **International Journal of Business and Social Research**, 2 (7), 103-123.

- Ruf, Bernadette M. ve diğeri (1998), “The Development of a Systematic, Aggregate Measure of Corporate Social Performance”, **Journal of Management**, 24, 119-133.
- Sayın, H. Cem ve Karacaer, Semra (2014), “Değer Hisse Senetleri ve Büyüme Hisse Senetlerinin Tahakkuk Uygulamaları Açısından Farklılıkları”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 14 (3), 39-63.
- Schaltegger, Stefan ve Burritt, Roger (2006), “Corporate Sustainability Accounting- A Catchphrase for Compliant Corporation or a Business Decision Support for Sustainability Leaders?”, Stefan Schaltegger, Roger Burritt Martin Bennett (Ed) **Sustainability Accounting and Reporting içinde**, Dordrecht, Netherlands: Published by Springer.
- Scholtens, Bert ve Kang, Feng-Ching (2012), “Corporate Social Responsibility and Earnings Management: Evidence from Asian Economies”, **Corporate Social Responsibility and Environmental Management**, 20, 95-112, DOI: 10.1002/csr.1286.
- Schulman, James S. ve Gale, Jeffrey (1971), “Social Accounting for Corporate Managers”, **Alfred P. Sloan School of Management Working Paper 545-71**, Cambridge, Massachusetts, USA: Massachusetts Institute of Technology 50 Memorial Drive.
- Schwartz, Mark S. ve Carroll, Archie B. (2003), “Corporate Social Responsibility: A Three-Domain Approach”, **Business Ethics Quarterly**, 13 (4), 503-530.
- Sellhorn, Thorsten ve Gornik-Tomaszewski, Sylwia (2006), “Implications of the “IAS Regulation” for Research into the International Differences in Accounting Systems”, **Accounting in Europe**, 3, 187-217.
- Sert, Nuray Yılmaz (2012), **Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Aktivizm İlişkisinin Araştırılması: Türkiye’de Özel Sektör, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve**

Aktivizm İlintisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SKD (2014), “Hakkımızda”, <http://www.skdturkiye.org/Page/Hakkimizda-2> (12.11.2014).

Stolowy, Hervé ve Breton, Gaetan (2000a), “A Framework for the Classification of Accounts Manipulations”, **HEC Accounting & Management Control Working Paper** No. 708/2000, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.263290> (18.12.2014).

Stolowy, Hervé ve Breton, Gaétan (2000b), "A Review of Research on Accounts Manipulation”, **23rd Annual Congress of the European Accounting Association**, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.196.4613&rep=rep1&type=pdf> (19.12.2014).

Sürmen, Yusuf ve Aygün, Davut (2005), “İşletmelerde Sosyal Raporlama”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 26, 35-42.

Sürmen, Yusuf (2011), **Muhasebe II**, Trabzon: Celepler Matbaacılık.

----- (2012), **Muhasebe-I**, Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Şengür, Evren Dilek (2012), “İnşaat Sözleşmeleri Muhasebesi ve Finansal Performansın Ölçülmesinde Maliyeti Kurtarma Yöntemi”, **Mali Çözüm Dergisi**, 22 (113), 123-153.

Tendeloo, Brenda Van ve Vanstraelen, Ann (2005), “Earnings Management Under German GAAP versus IFRS”, **European Accounting Review**, 14 (1), 155-180.

Thauer, Christian R. (2014), “Goodness Comes From Within Intra-Organizational Dynamics of Corporate Social Responsibility”, **Business&Society**, 53 (4), 483-516.

Tilt, Carol A. (2009), “Corporate Responsibility, Accounting and Accountants”, Samuel O. Idowu ve Walter Leal Filho (Ed.), **Professionals’ Perspectives of Corporate Social Responsibility içinde** (11-32), Berlin Heidelberg, Germany: Springer-Verlag.

Topbaş, Neslihan (2009), “Finansal Kriz Ortamında Bankaların Muhasebe Sistemlerinde Gerçeğe Uygun Değerleme Yönteminin Etkileri”, **Bankacılık Dergisi**, 68, 56-64.

TÜBA (2013), “Çevre ve Sürdürülebilirlik”, <http://www.tuba.gov.tr/content/cevre-vesurdurulebilirlik/id/419/pid/96/mid/102/> (08.10.2014).

Tüm, Kayahan (2014), “Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Muhasebeye Yansımaları: Sürdürülebilirlik Muhasebesi”, **İnönü Üniversitesi Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, 5 (1), 58-81.

Urip, Sri (2010), **CSR Strategies-Corporate Social Responsibilities-For A Competitive Edge in Emerging Markets**, Singapore: John Wiley&Sons (Asia) Pte Ltd.

URL, “Sermaye Piyasası Kanunu”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121230-1.htm> (22.12.2014).

-----, “Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ”, <http://www.spk.gov.tr/apps/teblig/displayteblig.aspx?id=178> (11.03.2015).

-----, “İhtiyatlılık Kavramı”, <http://www.ismmmo.org.tr/html.asp?id=4003> (11.03.2015).

-----, “Türk Ticaret Kanunu Md.75”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110214-1-1.htm> (13.03.2015).

-----, “Manipülasyon”, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.556636985d2739.41233491 (12.05.2015).

- Ünlü, Ulaş ve diğerleri (2011), “Yönetici Sahipliği ve Firma Değeri: İMKB için Ampirik Bir Uygulama”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 66 (2), 201-214.
- Wang, Mingzhu (2014), “Which Types of Institutional Investors Constrain Abnormal Accruals?”, **Corporate Governance: An International Review**, 22 (1), 43-67.
- Welch, E. (2003), ”The Relation Between Ownership Structure and Performance in Listed Australian Companies”, **Australian Journal of Management**, 28(3), 287-305.
- Van Der Laan, Sandra (2009), “The Role of Theory in Explaining Motivation for Corporate Social Disclosures: Voluntary Disclosures vs ‘Solicited’ Disclosures”, **The Australasian Accounting Business & Finance Journal**, 3 (4), 15-29.
- Van Het Hof, Seçil Deren (2009), “Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Üçgeni: Şirketler, Toplum ve Toplum Kuruluşları”, **TÜBİTAK Projesi**, Proje No: 107K182.
- Varıcı, İdris ve Er, Bünyamin (2013), “Muhasebe Manipülasyonu ve Firma Performansı İlişkisi: İMKB Uygulaması”, **Ege Akademik Bakış**, 13 (1), 43-52.
- Vetica, Thomas M. (1993), **Corporate Social Responsibility: An Evolutionary Synthesis**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Graduate School of The University of Florida.
- Verdi, Rodrigo S. (2006), “Financial Reporting Quality and Investment Management”, **Massachusetts Institute of Technology Working Paper**, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=930922 (20.02.2015).
- Vickery, Shawnee K. ve diğerleri (2003), “The Effects of An Integrative Supply Chain Strategy on Customer Service and Financial Performance: An Analysis of Direct Versus Indirect Relationships”, **Journal of Operations Management**, 21 (5), 523-539.

- Vranceanu, Radu (2014), "Corporate Profit, Entrepreneurship Theory and Business Ethics", **Business Ethics: A European Review**, 23 (1), 50-68.
- Yanık, Serhat ve Türker, İpek (2012), "Sürdürülebilirlik ve Sosyal Sorumluluk Raporlamasındaki Gelişmeler (Tümleşik Raporlama)", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 47, 291-308.
- Yaşar, Alparslan (2011), **Bağımsız Dış Denetim Kalitesinin Kar Yönetimi Üzerine Etkisi: İMKB'de Kayıtlı İşletmeler Üzerine Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, Mehmet (1993), **Bilimsel Çalışma ve Yazma Yöntemleri**, MÜ-İİBF Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, No:457-690, İstanbul.
- Yel, Tülay (2012), "Kar Kalitesi ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin İMKB'de Test Edilmesi", **Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi**, 8 (16), 119-136.
- Yip, Erica ve diğerleri (2011), "Corporate Social Responsibility Reporting and Earnings Management: The Role of Political Costs", **Australasian Accounting Business and Finance Journal**, 5 (3), 17-33.
- Yüce, Aydın Alber (2012), "Sermaye Piyasasında Manipülasyon", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 98, 363-388.
- Yükseltürk, Osman (2006), **İşletmelerde Kârı Yüksek Gösterme Yöntemleri ve Türkiye'de Hisse Senetlerinin Halka Arzı Öncesi Kârı Yüksek Gösterme Eğilimleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Ömer YAZAN, 20.11.1985 tarihinde Ankara'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Yozgat'ta tamamlayarak, 2004-2005 Eğitim-Öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nde lisans öğrenimine başladı. 2006-2007 Eğitim-Öğretim yılı Bahar Dönemi'nde Erasmus Öğrenci Değişim Programı ile Danimarka Randers'taki The Danish Business Academy'de misafir öğrenci olarak bulunan YAZAN, bu programı başarı ile tamamladı. 2008 yılında dereceyle lisans öğrenimini, 2010 yılında ise Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Programı'nda yüksek lisans öğrenimini tamamladı. 2010 yılında aynı Enstitüde İşletme Programı'nda doktora öğrenimine başladı. 2009–2011 yılları arasında Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 05.12.2011 tarihinden bu yana Giresun Üniversitesi Eynesil Kamil Nalbant Meslek Yüksekokulu Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

YAZAN, evli olup İngilizce bilmektedir.